

З М І С Т

МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПИТАЛЬНИХ ДИСКУРСИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ <i>Шинкарук Василь</i>	6
УКРАЇНСЬКА КОНЦЕПЦІЯ БАГАТОВИМІРНОСТІ СКЛАДНОСУРЯДНОГО РЕЧЕННЯ <i>Степаненко Микола</i>	16
МОВНІ СТЕРЕОТИПИ СОЦІАЛЬНОГО ВИМІРУ ВІЙНИ <i>Семашко Тетяна, Грущинська Віта</i>	24
ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ НАЗВ КУЛЬТУРНИХ ДЕРЕВ І КУЩІВ <i>Балалаєва Олена</i>	37
ФІЛОСОФСЬКІ АЛЮЗІЇ В РОМАНІ ФАУЛЗА «ВОЛХВ»: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ (англійською мовою) <i>Кравченко Наталія, Бречак Олена</i>	46
М'ЯКЕ ПРАВО ЯК ОКРЕМИЙ ПІДТИП МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ: ДО ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ У ЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ (англійською мовою) <i>Маркова Юлія</i>	55
НАЙМЕНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ <i>Тепла Оксана, Ходурська Тамара</i>	63
АНАЛІЗ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА НАУКОВОЇ ЛЕКСИКИ В АКАДЕМІЧНОМУ ПИСЬМІ (англійською мовою) <i>Чижикова Ольга</i>	72
СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДВОСТОРОННЬОГО ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ АГРАРНИХ ТЕРМІНІВ (англійською мовою) <i>Качмарчик Світлана</i>	81

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

КОМПОЗИЦІЙНА ТА СЮЖЕТНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОЗАЦЬКОГО ФЕНТЕЗІ: АСПЕКТ ЖАНРОВОСТІ <i>Пидюра Олександр</i>	92

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

ПОВТОРЕННЯ В ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТІВ АЗЕРБАЙДЖАНУ (англійською мовою) <i>Расулова Джаміла</i>	107

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

СТРАТЕГІЇ, ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (англійською мовою) <i>Чайка Оксана</i>	116

CONTENTS

LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES

FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF INTERROGATIVE DISCURSIVE UTTERANCES <i>Vasyl SHYNKARUK</i>	6
THE UKRAINIAN CONCEPT OF A MULTIDIMENSIONAL COMPOUND SENTENCE <i>Mykola STEPANENKO</i>	16
LANGUAGE STEREOTYPES OF THE SOCIAL DIMENSION OF WAR <i>Tetiana SEMASHKO, Vita HRUSCHINSKA</i>	24
ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF SCIENTIFIC NAMES OF CULTIVATED TREES AND SHRUBS <i>Olena BALALAJEVA</i>	37
PHILOSOPHICAL ALLUSIONS IN FOWLES' NOVEL 'THE MAGUS': A LINGUISTIC ASPECT <i>Nataliia KRAVCHENKO, Olena BRECHAK</i>	46
SOFT LAW AS A DISTINCT SUBTYPE OF INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE: ON THE ISSUE OF DIFFERENTIATION IN THE LINGUISTIC ASPECT <i>Yuliia MARKOVA</i>	55
NAMES OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS: THE PRAGMALINGUISTIC ASPECT <i>Oxana TEPLA, Tamara KHODURSKA</i>	63
ANALYZING LEXICAL FEATURES AND ACADEMIC VOCABULARY IN ACADEMIC WRITING <i>Olha CHYZHYKOVA</i>	72
STRUCTURAL FEATURES OF TWO-WAY TRANSLATION OF COMPLEX AGRICULTURAL TERMS <i>Svitlana KACHMARCHYK</i>	81

LITERARY STUDIES

COMPOSITION AND PLOT ORGANIZATION OF COSSACK FANTASY: THE GENRE ASPECT <i>Oleksandr PYDIURA</i>	92

COMMUNICATION STUDIES

REPETITION IN INAUGURAL ADDRESSES OF PRESIDENTS OF AZERBAIJAN <i>Jamila RASULOVA</i>	107

THEORY AND METHODS OF TEACHING

INTERCULTURAL COMMUNICATION IN MULTICULTURAL EDUCATION: STRATEGIES, CHALLENGES, AND OPPORTUNITIES <i>Oksana CHAIKA</i>	116

**LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES.
МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО**

УДК 811.161.2'367.32

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.01](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.01)

Функційні особливості питальних дискурсивних висловлень

Василь ШИНКАРУК,

доктор філологічних наук, професор,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Анотація. У статті проаналізовано особливості дискурсивних висловлень з актуалізованим препозитивним питальним компонентом і співвіднесеність їх з граматичним формально-елементарним (простим) реченням. Обґрунтовано їх статус як одиниць тексту, в якій відбувається комунікативна реалізація граматичного речення. Встановлено семантико-синтаксичні різновиди питальних дискурсивних висловлень, їхні комунікативно прагматичні особливості. В основу виділення дискурсивного висловлення в окрему комунікативну одиницю покладено кореферентність (комунікативно-функціональну еквівалентність) з граматичним реченням. Обґрунтовано, що у дискурсивних висловленнях для актуалізації питального компонента використовуються такі засоби: питальна інтонація, яка виявляється в підвищенні тону на слові, пов'язаному з питанням; порядок слів, який здебільшого полягає в пересуванні пов'язаного з питанням слова на початок висловлення; питальні частки *невже, хіба, чи та ін.*; питальні займенникові слова *хто, що, який, чий, котрий, скільки, де, куди, звідки, як, коли, доки, чому, навіщо і под.* Доведено, що питальна інтенція репрезентує в дискурсивному висловленні мовну особистість, реалізує потребу мовця та відображає прагнення, пошуки, життєтворчість мовної особистості.

Ключові слова: дискурс, текст, дискурсивне висловлення, кореферентність, просте речення, питальна конструкція, питальний компонент, питальна інтенція, препозиція, актуалізація.

Актуальність дослідження (Introduction) обумовлена загальною направленістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення комунікативно-прагматичних аспектів речення і висловлення.

В останні десятиріччя увагу лінгвістів привертає механізм виникнення синтаксичних одиниць як у сфері мови, так і у сфері живого спілкування, а також характер взаємодії і динаміки обох сфер. Особливої актуальності у зв'язку з цим набуває вивчення комунікативних функцій мовних одиниць, які в процесі спілкування перетворюються на інструмент міжособистісної взаємодії мовців.

Одним із основних засобів комунікативної взаємодії мовців слугують дискурсивні висловлення. Трактування дискурсивного висловлення як одного з варіантів комунікативної реалізації граматичного речення дало змогу повному висвітлити цілий ряд проблем

синтаксису [22, 23, 24, 25]. Структурно-семантичний аналіз дискурсивних висловлень є, безумовно, актуальним для виявлення особливостей авторського мовомислення, які є недослідженими в мовознавчій науці.

Дослідження питальних конструкцій, зокрема, їхньої функції в людському мовленні, є одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики, а вивчення структурно-семантичних і комунікативно-прагматичних характеристик дискурсивних висловлень з питальним компонентом сприяє уточненню особливостей взаємозв'язку речення і висловлення, виявленню співвідношення між їх мовними характеристиками, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

У мовознавчій науці немає і ґрунтовного монографічного дослідження питальних реченневих структур та їхньої ролі в дискурсивній практиці мовців.

Об'єкт дослідження (Research

Object) – дискурсивні висловлення з питальним компонентом і співвіднесеність їх з граматичним формально-елементарним (простим) реченням, для якого характерне не передавання інформації, як у розповідних висловленнях, а в спонуканні до отримання потрібної інформації.

Предмет дослідження (Subject Matter of Research) – формальні, семантичні і прагматичні характеристики дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Матеріал дослідження (Research Material) – питальні реченнєві структури з мови художніх творів і публіцистики, а також приклади з лексикографічних джерел.

Аналіз досліджень і публікацій (Literature Review). Дослідженню лінгвістичного дискурсу, зокрема різних аспектів питальних конструкцій, присвячено праці І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, Н. В. Гуйванюк, І. М. Кобозевої, Н. В. Кондратенко, Н. Костусяк, Т. В. Мелкумової, М. В. Панкової, О. Г. Почепцова, А. П. Романченко, А. В. Сітко, С. Т. Шабат-Савки та ін. [див.:2, 10, 12; 13,15, 19, 20, 21].

Окремі дослідження питальних реченнєвих структур у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві, що виконувалися в діяхронній площині, здебільшого присвячені формальним ознакам питальності. На думку А. В. Сітко, питальні речення «здатні відображати найбільш широку гаму об'єктивних і суб'єктивних значень, що мають високу комунікативну мобільність і можуть охоплювати цілі групи смислів, традиційно пов'язаних з іншими комунікативними типами висловлювань. Це дозволяє розглядати їх не просто як речення, які реалізують пізнавальні комунікативні інтенції мовця, але як формально-синтаксичні єдності, що виконують у мовленні окремі функції» [16, с. 231].

Також А. В. Сітко зауважує, що «проблема питальності є однією з центральних у сучасній лінгвістиці. Важливість вивчення інтерогативних конструкцій визначається не тільки тією ключовою позицією, яке займає питання в процесі комунікації, але й зв'язком

проблеми питальності з багатьма іншими проблемами мовознавства» [17, с. 143].

Німецькі вчені визначають три головні функції питальних реченнєвих структур у мовленні: інформаційна – недостатня інформованість мовця про певні факти дійсності стає причиною активізації мовної діяльності співрозмовника; контактна – необхідність розпочати розмову або заповнити мовну паузу, що виникла в процесі спілкування; апелятивна – сприяє активізації комунікативної діяльності, що дає змогу одному мовцю залучати до розмови іншого [3, с. 180].

Науковці по-різному диференціюють питальні реченнєві структури. Так, Б.М.Кулик поділяє їх на три групи: власне питальні, питально-риторичні й питально-спонукальні речення [11, с. 27]. П. С. Дудик виділяє власне питальні та риторичні питальні речення [6, с. 229]. А. П. Загнітко розрізняє власне питальні, питально-стверджувальні, питально-заперечні, питально-риторичні й питально-спонукальні речення [7, с. 21].

Референційно-денотативна концепція семантики речення поставили на часі потребу по-новому висвітлити і проблему текстових об'єднань речень – дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Мета наукової статті (Aim) – обґрунтувати функційні особливості дискурсивних висловлень з питальним компонентом та їх кореферентність з граматичним формально-елементарним (простим) реченням.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**: 1) схарактеризувати значеннєві параметри питальності; 2) описати маркери питальності дискурсивних висловлень; 3) встановити структурні моделі дискурсивних висловлень з питальним компонентом; 4) проаналізувати функційні особливості дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Застосовано в науковому дослідженні комплексне використання **методів (methods of research)**. Відбір і систематизація матеріалу дали змогу використати прийом лінгвістичного спостереження; метод системного аналізу застосовувався під час дослідження теорії сегментації; описовий метод використано

для класифікації дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Результати (Results of the research). Всебічне обґрунтування функційних особливостей синтаксичних одиниць у мовному плані засвідчує зрілість синтаксичної теорії та її спрямованість на пояснення найскладніших синтаксичних явищ. Високий рівень абстрагування мовної сфери не ігнорує показників сфери мовлення, а навпаки, уможлиблює глибоке пояснення всіх мовленнєвих модифікацій синтаксичних одиниць (підкреслення наше – В. Ш.) [2, с. 20]. Відоме положення про двоплановість означування мовних одиниць рівня речення розкривається, з одного боку, у співвіднесеності таких одиниць з певною ситуацією, а з іншого – в їх інтерпретації в межах конкретного дискурсу.

На специфіці висловлення лінгвісти переважно не акцентують увагу – у зв'язку з розрізненням аспектів синтаксису, а інтерпретують його як комунікативний аспект самої структури речення, тому помітна тенденція не протиставляти речення висловленню. Насамперед лінгвістику тексту зараз цікавлять лінгвістичні ознаки зв'язку двох чи кількох речень (висловлювань) між собою. Текст нерідко й визначається як сукупність речень, продукт інтеграції речень. Наголошується на необхідності опису тексту у зв'язку з типологією речення – одиницею попереднього рівня. Зазначається, що речення, являючи собою діалектично-двоїсту одиницю, є вищою одиницею структури мови і нижчою (вихідною) одиницею структури мовлення, отже, і тексту [4, с.24].

За нашими спостереженнями, дуже поширені у мові художніх творів і публіцистиці синтаксичні конструкції, що являють собою розчленовані на дві або більше частини речення, які оформлюються в тексті як окремі речення, тобто «від крапки до крапки», за змістом і граматично тісно зв'язані одна з одною і легко можуть бути об'єднані в одну комунікативну одиницю – просте чи складне речення.

У мовознавчій науці розв'язує цю проблему введення в науковий обіг поняття дискурсивного висловлення як цілісної комунікативної одиниці зв'язного

мовлення (тексту), що становить поєднання кількох речень чи їх частин і має чітко окреслені параметри [22, с.3].

У зв'язному мовленні дискурсивні висловлення являють собою синтаксичні одиниці вищого порядку, ніж формально-елементарне (просте) речення, оскільки це сегментовані висловлення з актуалізованими компонентами, пунктуаційно відділеними від іншої базової частини висловлення. Їх актуалізація здійснюється за допомогою інтонації і пунктуаційного знака на письмі, тобто, іншими словами, за допомогою парцеляції й приєднувального зв'язку.

І. Р. Вихованець розглядає парцеляцію передусім як «функціонально значуще відхилення від типового співвідношення між конструктивною й комунікативною організацією речення» [1, с.162]. В основі парцеляції як синтаксичного процесу лежить об'єктивна здатність мови «за допомогою членування тексту здійснювати реалізацію комунікативного завдання» [9, с. 111].

На нашу думку, синтаксична категорія парцеляції полягає насамперед у виділенні певного відрізка цілісного висловлення в окрему відносно самостійну його частину, яка, однак, не пориває синтаксичного й структурного зв'язку з базовою частиною висловлення. Отже, парцеляція безпосередньо пов'язана з структурою тексту, з так званим аранжуванням «смислів» чи видозміною функційної перспективи висловлення.

У межах структури граматичних речень спостерігається актуалізація приєднувального зв'язку за умови, коли потрібно розгорнути думку, уточнити, пояснити, висловити своє ставлення до сказаного, дати оцінку тощо. Приєднувальний зв'язок у дискурсивних висловленнях використовується насамперед при парцеляції кінцевих компонентів, що містять доповнення до основного повідомлення після його висловлення, тому, на нашу думку, за цієї умови особливо посилюється інформативна значущість приєднувальних компонентів. Приєднувальні конструкції властиві розмовному стилю.

Питання дискурсивних висловлень пов'язані з поняттям парцеляції і приєднувальних конструкцій у формі

членів простого речення чи цілого речення, які додаються до основного висловлення шляхом приєднання. І. К. Білодід зауважує, що «під терміном приєднувальні конструкції об'єднуються різноманітні синтаксичні побудови, які мають ту спільну ознаку, що вони формуються як додаткові частини попереднього речення в контексті, але виділяються в окреме самостійне речення – повне чи неповне» [18, с.283].

Через співвідносність сегментованих висловлень з граматичними реченнями, а також через приєднання як особливий тип актуалізованого семантико-синтаксичного зв'язку вважаємо дискурсивне висловлення окремою синтаксичною одиницею. Дискурсивне висловлення з парцельованим актуалізаційним компонентом – це складна семантична, структурна й інтонаційна єдність з актуалізаційною паузою для виділення особливо важливих в інформаційному плані компонентів, кореферентне з цілісною одиницею – простим реченням.

Кореферентні (від лат. со – префікс, що означає сумісність, і referens (referentis) – предмет думки, з яким співвідноситься певне мовне вираження) співвідношення базуються на спільності інформативно-референтного смислу висловлень і пов'язані з варіантами структурування мовних одиниць та з поняттям актуалізації (співвіднесенням віртуального мовного знака з дійсністю) відповідно до потреб мовленнєвої ситуації [5, с.4-6].

Порядок слів та інтонація є основними засобами вираження актуального членування висловлення, як і актуалізації окремих компонентів. В основному парцельовані компоненти простої реченнєвої структури поєднуються безсполучниковим зв'язком. Наприклад: [Вітер] Розпочав гульню? Зразу легким танцем? (О.Кобилянська) // [Вітер] Розпочав гульню зразу легким танцем?; Крейсер? Звідки він взявся? (О.Гончар) // Звідки крейсер взявся?; Тут мусить бути чистота? В усьому? (О.Гончар) // Тут мусить бути чистота в усьому?; Війна? В Україні? (М.Матіос) // Війна в Україні?; Без світла? Усе місто? (М.Матіос) // Усе місто без світла?

Актуальне членування відповідає комунікативному завданню, тобто

орієнтоване на актуальну (важливу в даний момент) інформацію, яка становить сутність відповідної комунікації і задля повідомлення якої (інформації) ця комунікація має відбутися.

Загальна сутність дискурсивного висловлення полягає в тому, що воно поділене на дві (чи іноді більше) взаємопов'язані і водночас структурно й функціонально розмежовані частини з метою виразнішого, переважно експресивного їх звучання. Першим компонентом дискурсивного висловлення виступає тема як вихідний змістовий пункт висловлювання, а те, що дається на початковому етапі формулювання розгорнутої думки і вимагає конкретизації в ремі. Наприклад, у дискурсивному висловленні з двох компонентів: Там Василь? Сидить в лісі під старим дубом? (О. Кобилянська) виділяється два сегменти: Там Василь – тема (у центрі – підмет, суб'єкт); Сидить в лісі під старим дубом – рема (у центрі – присудок, предикат).

І. Р. Вихованець зауважує, що «Тема – вихідна частина висловлення, основа висловлення, дане, відоме, зумовлене попереднім контекстом, а рема – головний зміст повідомлення, комунікативний центр висловлення, його ядро, нове, тобто те, що повідомляють про тему (вихідну) частину висловлення» [1, с.148].

Актуальне членування стосується лише мовлення і відбиває природу мовленнєвих актів, які в усному мовленні вирізняються інтонацією завершення, а в писемному мовленні – крапкою, знаком питання або знаком оклику.

Дискурсивні висловлення з питальним компонентом містять питання, що спонукає співрозмовника до відповіді. Їх комунікативне завдання полягає не в передаванні інформації, а в спонуканні до отримання потрібної інформації.

Н. Л. Іваницька відзначає, що «найбільш складна, дискусійна і водночас одна з найважливіших проблем синтаксису – будова і членування речення в мові на певному етапі її історичного розвитку» [8, с. 25–33].

У структурі дискурсивних висловлень з питальним компонентом можуть бути як головні, так і поширюючі члени речення.

У формально-синтаксичній структурі

головні члени речення є мінімальними синтаксичними одиницями, які виділяють на основі синтаксичних зв'язків [26, с.10]. Б. М. Кулик зауважує, що підмет – це незалежний від інших член речення, який означає предмет (в широкому значенні цього слова), якому приписується в часі дія, стан, властивість чи якість [11, с. 33].

У семантико-синтаксичній структурі дискурсивних висловлень з початковим парцельованим питальним компонентом підмет реалізується в граматичній формі називного відмінка іменника, займенника чи іншої субстантивованої частини мови, виступає суб'єктом та зазвичай співвідноситься з темою. Напр.: Місто? В руїнах після нічного бомбардування? (М. Матіос) // Місто в руїнах після нічного бомбардування?; Кучма? У тієї гладкої пані на голові? (О. Пчілка) // У тієї гладкої пані кучма на голові?; Син? Як він міг знайти її? (І.Чендей) // Як син міг знайти її?; Василина? Вижила після ракетного обстрілу? (М.Матіос) // Василина вижила після ракетного обстрілу?

Чимало мовознавців виділяють кваліфікаційні ознаки підмета (формальні й семантичні), а саме: підмет входить до структурної схеми речення як її головний член; підмет позначає носія предикативної ознаки; у типових випадках співвідноситься із суб'єктною позицією семантико-синтаксичної структури речення; підмет виражається особливою відмінковою формою (називний відмінок іменника, займенника чи іншої субстантивованої частини мови); має двобічний (предикативний) зв'язок із іншим головним членом речення – присудком; підмет поєднується з присудком координацією (а також співположенням, співв'язом) – основним способом предикативного зв'язку; у реченні зазвичай має позицію перед присудком; підмет співвідноситься з темою речення при актуальному членуванні (комунікативний аспект [26, с.70]). Ці кваліфікаційні ознаки підмета враховуємо при аналізі функційних особливостей дискурсивних висловлень з питальним компонентом.

Семантика присудка має мовний і мовленнєвий аспекти. Типове (мовне) значення вказує на дію, процес, якість, стан тощо. Мовленнєве значення передається за допомогою лексичних

значень певних слів у реченні [1, с. 76]. Присудок є носієм предикативних параметрів дискурсивного висловлення, а спеціалізована форма вираження – це дієслова. Напр.: Поїхала? Відразу після повітряної атаки? (М. Матіос) // Поїхала відразу після повітряної атаки?; Буде чекати? Чому тебе? (Б. Харчук) // Чому тебе буде чекати?; Змовчав? Як він міг? (Р.Іванчук) // Як він міг змовчати?; Вижила? Після ракетного обстрілу? (М.Матіос) // Вижила після ракетного обстрілу?; Померла? Дівчинка? Від поранень внаслідок російського обстрілу? (М.Матіос) // Померла дівчинка від поранень внаслідок російського обстрілу?; Затримали? Після приземлення? (М.Матіос) // Затримали після приземлення?

У структурі дискурсивних висловлень присудки за способом вираження модально-часових значень є двох типів – прості і непрості. Прості присудки за морфологічним вираженням є тільки дієслівними, складені – дієслівними, іменними, прислівниковими та інфінітивними, складні (подвійні) – дієслівно-іменними та дієслівними.

Найтиповішими у структурі дискурсивних висловлень є прості присудки, які за морфологічними параметрами завжди дієслівні. Напр.: Жити? З вінчаним чоловіком? (М. Матіос) // Жити з вінчаним чоловіком?

Непрості присудки репрезентовані двома видами – складеними і складними (подвійними). Напр.: Не переставала хвилюватись? Після бомбардування міста? (М.Матіос) // Не переставала хвилюватись після бомбардування міста?; Кинулися бігти? До своїх ворогів? (В.Лазарович) // Кинулися бігти до своїх ворогів?; Збирається йти? До чужих людей? (А.Чайковський) // Збирається йти до чужих людей?

Питальним компонентом у дискурсивному висловленні є і поширюючі члени речення, що дозволяють реалізувати авторський задум, охарактеризувати героїв, події, відтворити умови, в яких відбувається подія, дозволяють виявити секрети образності, емоційності, впливу на читача. Напр.:

а) прислівні поширювачі об'єктного типу: Синові? Мати хоче смерті?

(Г.Тютюнник) // Синові мати хоче смерті?; Гідність? Яка орда нам притоптала? (З преси) // Яка орда нам гідність притоптала?; Дітей? Забрав з собою? (А.Головка) // Забрав дітей з собою?; Корову? Продав Василю? (Л.Мартович) // Продав корову Василю?; З Василем? Ніхто не сперечається? (Г.Тютюнник) // З Василем ніхто не сперечається?;

б) обставинні поширювачі часу: Близько місяця? Не буде від Вас ні слова? (М.Коцюбинський) // Близько місяця не буде від Вас ні слова? (М. Коцюбинський); Ну, а тепер? За що ти губиш людей? (М. Коцюбинський) // Ну, а тепер за що ти губиш людей?; [Чабан насторожився]. До завтра? Чому до завтра? (О. Гончар) // [Чабан насторожився] До завтра, чому до завтра?; По цій зливі? Будуть рости посіви? (Г.Тютюнник) // По цій зливі будуть рости посіви?;

в) обставинні поширювачі місця: Біля стола? Стояла сусідка? (Г. Тютюнник) // Біля стола стояла сусідка?; До гробу? Якого гробу? (М. Коцюбинський) // До якого гробу?; На околиці? Жив рибалка? (Ю. Яновський) // На околиці жив рибалка?; В Німеччину? Вивезли всіх молодих хлопців? (О. Гончар) // В Німеччину вивезли всіх молодих хлопців?;

г) прислівні поширювачі означального типу: Тихесенький? [Вітер] Розбудив дитятко? (М.Матіос) // Тихесенький вітер розбудив дитятко?; Батьківський? [Наказ] Не міг забути він? (З преси) // Не міг він забути батьківський наказ?; Яснесенький? [Місяць] Очі хлопця засліпив? (М. Матіос) // Яснесенький місяць очі хлопця засліпив?

У формуванні семантичної структури дискурсивного висловлення з питальним компонентом поширюючі члени речення відіграють важливе значення, оскільки вони виступають як синтаксичні деривати структурно-змістових основ дискурсивного висловлення, які здатні імплікувати його семантику та модально-часовий план.

У дискурсивних висловленнях актуалізовані препозитивні питальні компоненти можуть мати різний ступінь емоційного забарвлення. Одні висловлення вимовляються із звичайною питальною інтонацією, інші – з підсиленою. Питальні дискурсивні висловлення, що вимовляються із звичайною інтонацією, є

емоційно нейтральними. Емоційно ж забарвлені питальні висловлення, які вимовляються з підсиленою, напруженою інтонацією, є емоційно забарвленими.

Внутрішня структура питального висловлення містить особливі маркери питальності, що передають дейктичну (невизначену) інформацію, яка має бути зреалізована, розкрита у відповіді [21, с.7]. У мові художніх творів особливий різновид становлять дискурсивні висловлення, які на своєму початку оформлюються питальними частками, займенниками чи прислівниками:

а) питальними частками *чи*, *хіба* (з відтінком непевності), *невже* (з відтінком здивування) тощо, напр.: Чи справді? Збрехав? (Л. Глібов) // Чи справді збрехав?; Хіба помер? Опанас? (Л. Мартович) // Хіба Опанас помер?; Невже наступ? Завтра? (О. Гончар) // Невже наступ завтра?; Хіба хліб взяв? Матусі? (С. Литвин) // Хіба хліб взяв матусі?;

б) питальними займенниками *хто?* *що?* *який?* *чий?* *котрий?* *скільки?*, напр.: Що сказав? Молодцям на весіллі (М. Коцюбинський) // Що сказав молодцям на весіллі?; Хто се там? Сидить сумно над водою (В. Стафанік) // Хто се там сидить сумно над водою?; Що там? На дереві (М. Коцюбинський) // Що там на дереві?

в) питальними прислівниками *де?* *коли?* *куди?* *звідки?*, напр.: Де повітря тягне? З гір? (М. Матіос) // Де повітря тягне з гір?; Коли відкривається? Душа міста (О.Гончар) // Коли відкривається душа міста?; Коли прийти? На зустріч з братом (О. Гончар) // Коли прийти на зустріч з братом?; Звідки йдеш? З колачачами (Л. Мартович) // Звідки йдеш з колачачами?; Куди закликав? Найближчих сусідів (Д. Городецький) // Куди закликав найближчих сусідів? Коли?

У дискурсивних висловленнях підвищення тону припадає на актуалізований компонент, що містить у собі зміст питання. Якщо таке слово стоїть на початку дискурсивного висловлення, то голос поступово спадає, хоч ніколи не досягає спаду, рівного граматичному розповідному реченню.

Висловлення-перепитування є окремим різновидом дискурсивних висловлень з актуалізованою сегмен-

тованою препозицією питального компонента. Вони починаються повторюваним питальним займенником або прислівником: *хто-хто, що-що, як-як, коли-коли* та ін., напр.: Де-де живе? Вдова Степана Кіщука? (Л. Мартович) // Де-де живе вдова Степана Кіщука?; Куди-куди перейти? Завтра опівночі (Л. Мартович) // Куди-куди перейти завтра опівночі?; Як-як помер? Хлопець молоденький (М. Коцюбинський) // Як-як помер хлопець молоденький?; Коли-коли колядують? За новим церковним календарем (М.Матіос) // Коли-коли колядують за новим церковним календарем?

У дискурсивному висловленні перепитування найчастіше вживаються з метою уточнення інформації і завжди мають питальну форму. Мовець з допомогою перепитування у дискурсивному висловленні надає мовленню емоційного забарвлення та особливий колорит.

Питальність актуалізує багатоаспектний процес-пошук мовної особистості, вербалізує інтенцію запиту – комунікативно зумовлений намір мовця отримати чи уточнити певну інформацію. Водночас дискурсивно-стильовий континуум увиразнює комунікативно-інтенційний потенціал питальних висловлень, їхні вторинні функції (фігуральність, волевиявлення, оцінку, емоційність, фатичність та ін.), детерміновані прагненням автора інтенцій запиту представити естетичні можливості мови, увічливість мовної особистості, світ її емоцій та почуттів [21, с.7-8].

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives). Структура питального дискурсивного висловлення містить особливі маркери питальності. Від стосунків між спілкувальниками, від атмосфери й тональності комунікації, у дискурсивних висловленнях використовуються такі засоби: питальна інтонація, яка виявляється в підвищенні тону на слові, пов'язаному з питанням; порядок слів, який здебільшого полягає в пересуванні

пов'язаного з питанням слова на початок висловлення; питальні частки *невже, хіба, чи* та ін.; питальні займенникові слова *хто, що, який, чий, котрий, скільки, де, куди, звідки, як, коли, доки, чому, навіщо* і под.

Дискурсивні висловлення з питальним компонентом характеризуються прагматичною багатозначністю, зберігають питальну ілокутивну силу, яка може співіснувати з іншими ілокутивними силами, увиразнюють комунікативно-інтенційний потенціал питальності, виражають емоційно забарвлене ствердження. Структура питального дискурсивного висловлення яскраво демонструє взаємоперетин різних інтенцій, їхню взаємозалежність та доводить, що питальність є граматичною категорією, яка має план змісту і план форми.

Питальні дискурсивні висловлення належать до висловлень інформативного типу, оскільки мовець вимагає відповіді і водночас виражає своє суб'єктивне ставлення до запитання, виявляє свій сумнів у реальності факту, суб'єктивне переживання мовця, його роздуми, складність ситуації. Експресивність питального дискурсивного висловлення передає знак питання, фразовий наголос, підвищений тон, ритм і тембр мовлення. Використання питальної форми передусім відповідає задуму авторів та їхньої мовної майстерності.

Дослідження дискурсивних висловлень дає змогу глибше пізнати своєрідність системної організації синтаксичних одиниць, з'ясувати особливості граматичної семантики, потенційні функційні та стилістичні можливості в плані національної специфіки українського синтаксису. Перспективність подальшого дослідження дискурсивних висловленнях з питальним компонентом – у поглибленому дослідженні проблеми співвідношення структурної організації дискурсивних висловлень і граматичних речень, а також у з'ясуванні проблем, пов'язаних з їхнім комунікативно-інтенційним змістом і прагматичним спрямуванням.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. К.: Либідь, 1993. 354 с.

2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К.: Наук, думка, 1992. 222 с.

3. Вельман Х. Граматика німецької

мови. Звук. Слово. Речення. Текст. 2009. 568 с.

4. Волкова С. С. Про синтаксичну суть понять “одиниця тексту” і “текстуальний зв'язок”. Структурна і математична лінгвістика. К., 1980. Вип. 8, 24 с.

5. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць: Автореф. дис.... докт. філол. наук. К., 1993. 34 с.

6. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. Посібник. К.: Видавн. Центр «Академія», 2005, 368с.

7. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.

8. Іваницька Н. Л. Член речення як синтаксична категорія. Українська мова і література в школі. 1974. № 5, 25–33.

9. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення. К.: Вища школа, 1985. 227 с.

10. Костусяк Н. Категорія синтаксичної модальності та її графемна реалізація. Лінгвістичні студії. Донецьк: ДонНУ, 2013. Вип. 26, 99–103.

11. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ: Рад. Школа, 1961. Ч. II, 287 с.

12. Мелкумова Т. В. Виразальні можливості інформаційних запитань у писемному інформаційному мовленні. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету, 2009. 3(3), 101–107. <https://doi.org/10.31812/filstd.v3i0.959>

13. Панкова М. В. Еволюція лінгвістичних поглядів на питальні речення: семантичний і комунікативний аспекти. Наукові праці (Чорноморського державного університету імені Петра Могили), 2009. 92(92), 102–106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2009_10_5_92_21

14. Романченко А. П. Структурно-семантична організація оглядової статті як жанру наукового дискурсу. Слов'янський збірник: Збірник наукових праць. Чернівці : Букрек, 2015. Вип. 19, 126–136.

15. Романченко А. П. Комунікативно-прагматичні особливості питальних речень у лінгвістичному дискурсі. Слов'янський збірник, 2017. 20(20), 100–113. <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2016.20.132023>

16. Сітко А. В., Струк І. В. Комунікативне навантаження риторичних запитань (на матеріалі англійської художньої прози). Одеський лінгвістичний вісник, 2017. № 9, том 1, 231–235.

17. Sitko A., Struk I., & Yenchewa, H. The contrastive analysis of English, Ukrainian and Chinese syntactic structure (2), 2021. 136–147. <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.02.111>

18. Сучасна українська літературна мова Синтаксис / За ред. І. К. Білодіда. К.: Наук, думка, 1972. 515 с.

19. Шабат-Савка С. Т. Дискурс як релевантний спосіб втілення комунікативних інтенцій. *Studia linguistica*. К.: Київський університет, 2021. Вип. 5. 451–457.

20. Шабат-Савка С. Т. Ігурально-риторичні конструкції як мовно-естетичні маркери інтенцій мовця. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць. Харків: ХНПУ, 2016. Вип. 43, 109–116.

21. Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс: монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 332 с.

22. Шинкарук В. Д. Нарис із синтаксису зв'язного мовлення (теоретичний спецкурс для університетів). Чернівці: “Рідна мова”, 1997. 152 с.

23. Шинкарук В. Д. Дискурсивні висловлення в сучасній українській мові. Мовознавство. К., 1996. №6, 56–61.

24. Шинкарук В. Д. Комунікативно-функціональна співвіднесеність синтаксичних одиниць у тексті. Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. Чернівці: ЧДУ, 1997. Вип. 13, 144–152.

25. Шинкарук В. Д. Особливості дискурсивних висловлень з недиференційованим однобічним відношенням частин. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «фірма «Планер», 2017. Вип. 24, 203–212.

26. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408с.

References

1. Vykovanets', I. R. (1993). *Hramatyka*

© В. Шинкарук

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 15, № 1, 2024

- ukrayins'koyi movy: Syntaksys [Grammar of the Ukrainian language: Syntax]. Kyiv : Lybid, 368.
2. Vykhovanets, I. R. (1992). Narysy z funktsionalnogo syntaksysu ukrayins'koyi movy [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv : Nauk. dumka, 224.
 3. Vel'man, KH. (2009). Hramatyka nimets'koyi movy. Zvuk. Slovo. Rechennya. Tekst. [Grammar of the German Language. Sound. Word. Sentence. Text]. 568.
 4. Volkova, S. S. (1980) Pro syntaksychnu sut' ponyat' "odynytsya tekstu" i "tekstual'nyy zv'yazok" [On the syntactic essence of the concepts "text unit" and "textual connection"] Strukturna i matematychna linhvistyka [Structural and mathematical linguistics]. Kyiv. Issue 8, 24.
 5. Huivaniuk, N. V. (1993). Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynyts: avtoref. dys.... dokt. filol. Nauk [Formal-semantic relations in the system of syntactic units: autoref. diss.... doc. philol. of science]. Kyiv. 34 p.
 6. Dudyk, P. S. (2005). Stylistyka ukrayins'koyi movy: navch. Posibnyk. [Stylistics of the Ukrainian language: teaching manual]. K.: Pub. Center "Academy", 368 p.
 7. Zagnitko, A. P. (2009) Ukrayins'kyy syntaksys: teoretyko-prykladnyy aspekt [Ukrainian syntax: theoretical and applied aspect]. Donetsk, 137 p.
 8. Ivanytska N. L. (1974). Chlen rechennya yak syntaksychna katehoriya. [Clause as a syntactic category.] Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli. [Ukrainian language and literature at school]. No. 5, 25–33.
 9. Kadomtseva, L. O. (1985). Ukrayins'ka mova: Syntaksys prostoho rechennya [Ukrainian language: Syntax of a simple sentence]. Higher School. 227 p.
 10. Kostusiak, N. (2013). Katehoriya syntaksychnoyi modal'nosti ta yiyi hramemna realizatsiya [The category of syntactic modality and its grammatical implementation]. Linhvistychni studiyi [Linguistic studies]. Donetsk: DonNU, Vol. 26, 99–103.
 11. Kulyk, B.M. (1961). Kurs suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy. Syntaksys [Course of Modern Ukrainian Literary Language. Syntax]. Kyiv: Rad. School, Part II, 287 p.
 12. Melkumova, T. V. (2009). Vyrachhal'ni mozhlyvosti informatsiynykh zapytan' u pysemnomu informatsiynomu movlenni. [Expressive possibilities of informational questions in written informational communication]. Philological studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University, 3(3), 101–107. <https://doi.org/10.31812/filstd.v3i0.959>
 13. Pankova, M. V. (2009). Evolyutsiya linhvistychnykh pohlyadiv na pytal'ni rechennya: semantychnyy i komunikatyvnyy aspekty. [The Evolution of Linguistic Views on Interrogative Sentences: Semantic and Communicative Aspects]. Scientific works (Petro Mohyla Black Sea State University), 92(92), 102-106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2009_105_92_21
 14. Romanchenko, A. P. (2015). Strukturno-semantychna orhanizatsiya ohlyadovoyi statti yak zhanru naukovooho dyskursu [Structural-semantic organization of a review article as a genre of scientific discourse]. Slavic collection: Collection of scientific works. Chernivtsi: Bukrek, vol. 19, 126–136.
 15. Romanchenko, A. P. (2017). Komunikatyvno-prahmatychni osoblyvosti pytal'nykh rechen' u linhvistychnomu dyskursi [Communicative and pragmatic features of interrogative sentences in linguistic discourse]. Slavic collection, 20(20), 100-113. <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2016.20.132023>
 16. Sitko, A. V., Struk, I. V. (2017). Komunikatyvne navantazhennya rytorychnykh zapytan' (na materialy anhlomovnoyi khudozhn'oyi prozy). [Communicative load of rhetorical questions (on the material of English fiction)]. Odesa Linguistic Bulletin, No. 9, Volume 1, 231-235.
 17. Sitko, A., Struk, I., & Yenchava, H. (2021). The contrastive analysis of English, Ukrainian and Chinese syntactic structure (2), 136-147. <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.02.111>
 18. Suchasna ukrainska literaturna mova: Syntaksys [Modern Ukrainian literary language: Syntax] (1972). / Za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Nauk, dumka. 515 p.
 19. Shabbat-Savka, S. T. (2011). Dyskurs yak relevantnyy sposib vtilennya komunikatyvnykh intentsiy [Discourse as a relevant way of realizing communicative intentions]. Studia linguistica. Kyiv: Kyiv University, vol. 5. 451–457.

20. Shabbat-Savka, S. T. (2016). Fihural'no-rytorychni konstruktsiyi yak movno-estetychni markery intentsiy movtsya [Figurative and rhetorical constructions as linguistic and aesthetic markers of the speaker's intentions]. *Linguistic studies: collection of science works* Kharkiv: KhNPU, issue 43, 109–116.

21. Shabbat-Savka, S. T. (2019). *Ukrayins'komovnyy pytal'nyy dyskurs: monohrafiya*. [Ukrainian interrogative discourse: monograph]. Chernivtsi: Chernivtsi. national University named after Yu. Fedkovicha, 332 p.

22. Shynkaruk, V. D. (1997). *Narys iz syntaksysu zviaznoho movlennia (teoretychnyi spetskurs dlia universytetiv)* [Essay on the Syntax of Connected Speech (theoretical special course for universities)]. Vidp. red. N.V. Huivaniuk. Chernivtsi. 152 p.

23. Shynkaruk, V. D. (1996). *Dyskursyvni vyslovlennya v suchasniy ukrayins'kiy movi* [Discursive expressions in the modern

Ukrainian language. *Linguistics*. Kyiv, No. 6, 56-61.

24. Shynkaruk, V. D. (1997). *Komunikatyvno-funktsional'na spivvidnesnist' syntaksychnykh odynyts' u teksti* [Communicative-functional correlation of syntactic units in the text]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Slavic Philology*. Chernivtsi: ChDU, issue 13, 144-152.

25. Shynkaruk, V. D. (2017). *Osoblyvosti dyskursyvnykh vyslovlen' z nedyferentsiyovanyum odnobichnym vidnoshennyam chastyn* [Peculiarities of discursive utterances with undifferentiated one-way relation of parts]. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: Philology (linguistics): collection of scientific works*. Vinnytsia: LLC "Firma "Planer", vol. 24, 203-212.

26. Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntaksys ukrayins'koyi movy: Pidruchnyk*. [Syntax of the Ukrainian language: Textbook]. Kyiv: VC "Akademiya", 408 p.

Functional Characteristics of Interrogative Discursive Utterances

Vasyl SHYNKARUK,

Doctor of Sciences in Philology, Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
E-mail: vashyn2010@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Abstract. The article analyzes the characteristics of discursive utterances with an activated prepositional interrogative component and relates them to grammatical formal elementary (simple) sentences. The findings justify their status as units of text, in which communicative realization of grammatical sentences takes place. Next, the research identifies semantic and syntactic varieties of interrogative discursive utterances, as well as their communicative pragmatic features. Coreference (communicative functional equivalence) with the grammatical sentence is considered to make the basis for identifying discursive utterances as a separate communicative unit. It is argued that in discursive utterances, the following means are used to activate the interrogative component: interrogative intonation, manifested in a rising tone on the word related to the question; word order, mostly involving the movement of the word related to the question to the beginning of the utterance; interrogative particles such as UA *невже* (EN *is it? / isn't it? / did they? / didn't they?* and the like), UA *хіба* (EN *Are you? / Is it? / Do they? / Will he?* etc.), UA *чи* (EN *Are you? / Is it? / Do they? / Will he?* etc.), without limitation; interrogative pronominal words such as UA *хто* 'who', UA *що* 'what', UA *який* 'what kind of [...]', UA *чий* 'whose', UA *котрий* 'which', UA *скільки* 'how many' / 'how much', UA *де* 'where', UA *куди* 'where [to]', UA *звідки* 'where [from]', UA *як* 'how', UA *коли* 'when', UA *доки* 'until', UA *чому* 'why', UA *навіщо* 'what ... for', and so forth. It is demonstrated that interrogative intention represents linguistic personality in discursive utterance, meets the speaker's need, and reflects their aspirations, need in discovery, and creativity.

Keywords: discourse, text, discursive utterance, coreference, simple sentence, interrogative construction, interrogative component, interrogative intention, preposition, activation.

Українська концепція багатовимірності складносурядного речення

Микола СТЕПАНЕНКО,

доктор філологічних наук, професор
кафедри журналістики та мовної комунікації

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

Анотація. У статті висвітлено історію дослідження в українському мовознавстві складносурядного речення в проєкції на його дефінітивне тло, іманентні характеристики, класифікаційні параметри, ізофункційні відношення; вирізнено диференційні ознаки цієї синтаксичної одиниці, визначено її місце в науковій парадигмі складного речення. Системно схарактеризовано різновекторність інтерпретаційного спектра складносурядних речень крізь призму традиційного та нового українського і світового лінгвістичного досвіду; зроблено спробу встановлення симетрію-асиметрійних зв'язків і відношень у складному механізмі багаторівневої організації речення загалом і складносурядного речення як важливого і специфічного його компонента. В основу дослідження покладено фундаментальні студії, присвячені комплексному описові структури й семантики складносурядних речень, авторами яких є А. П. Грищенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. З'ясовано проблему ототожнення (А. П. Грищенко, К. Г. Городенська) / протиставлення (І. Р. Вихованець) сполучникових та безсполучникових складних речень, їх елементарних та неелементарних моделей, закритості / відкритості формально-граматичної структури і чинників, які впливають на перспективу появи нових предикативних частин (І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська). Виняткову увагу приділено питанню типології складносурядних речень відповідно до семантичної природи засобів поєднання його предикативних одиниць: поліфункційних щодо значення сполучників (семантичних, частково асемантичних, асемантичних), лексичних значень складників предикативних частин, а також комбінованого сполучникового та лексико-семантичного формування і вираження семантико-синтаксичних відношень. Вирізнено засадничі положення кожної з порівнюваних концепцій і цим виразно продемонстровано еволюціонування українського синтаксису в напрямі семантизації формально-граматичного рівня речення та кваліфікування його з позицій багатовимірності на симетрію-асиметрійних засадах.

Ключові слова: складне речення, складносурядне речення, безсполучникові складні речення, багаторівнева структура речення, сполучники сурядності, А. П. Грищенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська.

Постановка проблеми (Introduction). Складносурядне речення як компонент наукової парадигми має тривалу й водночас біль-менш усталену трактувальну версію порівняно з реченнями складнопідрядними та безсполучниковими. До стратегічних засад дефінування складносурядних речень зараховано такі: лімітативність / нелімітативність (відкритість / закритість) структури; змістова детермінованість (рівноправність / нерівноправність); засоби поєднання [сполучниковий / асиндетичний (недиференційований) зв'язок] предикативних частин, а також типи змістових взаємовідношень між ними, ідентифікатором яких є семантично та функційно неоднорідні сполучники сурядності. Згідно з утрадиційним передусім у лінгводидактичній практиці поглядом фундамен-

тальними ознаками складносурядних речень визнано 1) рівнозначність предикативних частин; 2) ідентичність функцій щодо цілого, яке вони утворюють; 3) належність сполучників сурядності всьому складносурядному реченню, а не окремим його предикативним частинам; 4) регламентованість позиції (вільний чи фіксований порядок розташування предикативних частин, відсутність інтерпозиції, яка є одним із важливих маркерів складнопідрядних речень). Не розв'язаною до кінця проблемою є вирізнення безсполучникових речень як окремого типу складносурядних речень із лексично не експлікованими сполучниками, а також класифікування складних речень з урахуванням формально-граматичних і семантико-синтаксичних критеріїв, опертих на власне семантичні,

логічні критерії. Інтерпретування речення з позиції багаторівневості вимагає перегляду або уточнення його семантико-синтаксичної сутності, отже, зміни поглядів, підходів до його комплексного вивчення, зрештою, як справедливо твердить І. Р. Вихованець, до «переборення граматичної традиції» [2, с. 289].

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Literature review). Спроби поглибити, уточнити й розширити інтерпретувальний спектр складносурядних речень крізь призму нового українського та світового теоретичного досвіду запропонували автори підручників і посібників із синтаксису української мови в 90-х роках ХХ ст. – першому десятиріччі ХХІ ст.: М. У. Каранська [7], А. П. Загнітко [6], П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук [5], І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська [10], К. Ф. Шульжук [13] та ін. Якщо ж говорити про комплексне обстеження досліджуваних речень, то його в різний час (від 60-их років ХХ ст. дотепер) успішно здійснено в працях А. П. Грищенка [4], І. Р. Вихованця [2], К. Г. Городенської [3], Н. В. Рули [8]. Основу дисертаційної роботи Н. В. Рули «Семантико-синтаксична типологія складносурядних речень у сучасній українській мові» сформував теоретичні ідеї І. Р. Вихованця та представників його наукової школи, зокрема А. П. Загнітка [6] й Р. О. Христіанінової [12]. Н. В. Рула, опираючись на вчення І. Р. Вихованця про одну логічну площину поділу складних речень – протиставлення безсполучникових складних речень «не складносурядним і складнопірядним, а сполучниковим складним реченням у всій їх сукупності» [2, с. 292], беручи за одну з концептуальних стратегій свого дослідження твердження А. П. Загнітка про доречність «відштовхуватися» у процесі розгляду «сміслових відношень між предикативними частинами у складносурядних реченнях ... від типу сполучника, використаного для поєднання його компонентів» [3, 345], усі конструкції, поєднані сурядним зв'язком, диференціює на три групи: 1) речення із семантичними сполучниками (синтаксичні конструкції із семантикою зіставлення, із протиставною

семантикою, з розділовою семантикою, із семантикою градації, із семантикою приєднання, із семантикою заперечення); 2) речення з асемантичними сполучниками (синтаксичні конструкції із семантикою власне-темпоральності, із семантикою перелічування бажаних або можливих за певних умов дій, станів, із семантикою каузальності, із семантикою приєднання, із семантикою обмеження, із семантикою виділення, із семантикою невідповідності однієї ситуації іншій); 3) безсполучникові складносурядні речення. Підтримуючи думку тих дослідників, які вважають, що сполучники не є обов'язковим формальним елементом, оскільки крім граматичного зв'язку існує ще семантичний та комунікативний (див.: [10; 13]), безсполучникові складносурядні конструкції останньої групи слідом за Р. О. Христіаніною [12] поділено на речення із семантикою сумісності дії, у яких предикативні частини поєднані одним предметом думки, з темпоральною семантикою, із семантикою перелічування, зі значенням наслідку, з обмежувальним значенням, із семантикою зіставлення, зі значенням протиставлення, із семантикою приєднання [8, с. 96].

Мета статті (Aim) – на симетрично-асиметричних формально-граматичних та семантико-синтаксичних засадах розкрити в діяхронно-синхронному вимірі українську концепцію багатовимірності складносурядного речення як важливого компонента складного речення.

Методи дослідження (Methods). Дослідження виконано із застосуванням методу порівняння – для встановлення утрадиційнених і новаторських засадничих положень граматичних концепцій українських мовознавців, зокрема А. П. Грищенка, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської; синхронно-описового методу – для системного аналізу базових ознак складносурядних речень у проекції на статусність безсполучникових та складнопірядних речень; системно-класифікаційного методу – для визначення формально-граматичної типології складносурядних, безсполучникових складних речень, зон перетину їхніх диференційних та інтегровальних формально-граматичних і семантико-синтаксичних характеристик.

Результати (Results). Першим

фундаментальним дослідженням, присвяченим системному описові структури й семантики складносурядних речень частково у взаємозв'язку із складнопідрядними та безсполучниковими реченнями, є монографія А. П. Грищенка «Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові». Сам автор чітко задекларував, що складносурядне речення в цій праці проаналізовано «в межах традиційної в українському мовознавстві класифікації», зацентрувавши на тому, що в «межах окремих типів складносурядних речень (єднальних, зіставних, протиставних і розділових) виділяються структурно-семантичні моделі на основі єдності граматичних і значеннєвих показників» [4, с. 24]. Що ж до збереження граматичної тяглості, про яку заявлено в праці, то вона є відносно умовною річчю: складносурядне речення представлено як багаторівневу структуру з притаманними їй виразно заманіфестованими симетрично / асиметричними зв'язками між формально-граматичним та семантико-синтаксичним рівнями конкретних репрезентантів у вигляді структурних моделей єднальних, зіставно-протиставних (відособлено зіставних та протиставних) і розділових речень. Суттєво уточнено культивоване в традиційній лінгвістиці поняття граматичної рівнозначності конститuentів складносурядного речення. Наголошено, зокрема, на тому, що жодна з частин його «не може виступати як головна, граматично підпорядковуюча щодо іншої (інших) складової частини, але, звичайно, не виключає в одних випадках більшої, а в інших випадках меншої граматичної пов'язаності їх» [4, с. 21]. Так само подано конкретну інформацію, яка послідовно не корелює з берегами традиційності, про ступінь автономності предикативних частин у вираженні загального значеннєвого плану того або того конкретного типу складносурядного речення. Нарешті, висловлено чіткий погляд на дискусійну проблему ототожнення / протиставлення сполучникових і безсполучникових речень. Оскільки їм притаманні відмінності на рівні формального вираження граматичного зв'язку між компонентами речення, то «немає підстав для ототожнення їх»,

отже, твердить автор аналізованої монографії, однією з важливих диференційних ознак складних речень є «а) наявність сполучникового зв'язку між складовими частинами; б) відсутність сполучникового зв'язку між складовими частинами» [4, с. 18–19].

І. Р. Вихованець залучає до сфери сурядності, за його твердженням, «у багатьох моментах ще не пізнані наукою» [2, с. 291] безсполучникові складні речення, формальними ознаками яких є сполучниковий [асемантичні (єднальні) та семантичні (зіставні, протиставні, розділові, приєднувальні, градаційні) сполучники] і безсполучниковий, або недиференційований, синтаксичний зв'язок предикативних частин. Він реанімує й водночас суттєво уточнює важливими семантичними аргументами граматичну концепцію, що панувала в другій половині ХХ століття, про безсполучникові складні речення не як окремі синтаксичні конструкції, а як «складні речення з лексично не вираженими («пропущеними») сполучниками» [там само]. У системі сполучникового складного речення вирізняються елементарні (вихідні) та неелементарні (похідні) конструкції, які так само диференційовано на формально елементарні складні речення, формально неелементарні складні речення та семантично елементарні складні речення, семантично неелементарні складні речення. За типом сполучників, що окреслюють семантико-синтаксичну структуру речень, сформовано парадигму складносурядних конструкцій, а саме: речення із 1) зіставними, 2) протиставними, 3) розділовими, 4) приєднувальними та 5) градаційними сполучниками. Статус цих синтаксичних структур витлумачено крізь призму ізофункційних граматичних відношень із ускладненими однорідними членами простими речення, які, переконує І. Р. Вихованець, є «вторинними конструкціями, похідними від складносурядних речень» [2, с. 304].

Установлено й належно з'ясовано такі специфічні особливості безсполучникових складносурядних речень, як відкритість структури, вузькість семантико-синтаксичних відношень (темпоральна детермінація), семантична однотипність (одночасність дій, процесів або станів та

часова послідовність). Новаторство граматичної концепції І. Р. Вихованця визначає і те, що в ній чітко вияскравлено та обґрунтовано формально-граматичні й семантичні маркери відкритості / закритості складносурядних сполучникових і безсполучникових речень. Типологію складносурядних речень відкритої структури репрезентують 1) єднальні сполучникові, безсполучникові та сполучниково-безсполучникові складносурядні речення і 2) розділові зі значенням взаємовиключення та чергування складносурядні речення, а закритої структури – 1) зіставні, 2) протиставні, 3) приєднувальні, 4) градаційні складносурядні речення. Розширюють корпус складносурядних речень закритої структури 5) синтаксичні конструкції з асемантичним сполучником *і*, що «являють собою вторинні конструкції, утворені внаслідок дериваційної взаємодії з іншими типами речень» [2, с. 309]. Сполучник *і* можуть супроводжувати граматикалізовані елементи на взірець *тому, все ж, тільки* як сутнісні маркери характеру семантико-синтаксичних відношень між сурядними частинами, представлених таким спектром конкретних репрезентантів: причиново-наслідкові, умовно-наслідкові, протиставні семантико-синтаксичні відношення, а також відношення доповнення, або поширення.

Принагідно зауважимо, що рефлексування сурядності на безсполучникові складні речення не знайшло активної підтримки в мовознавстві. Зокрема, І. І. Слинко називає їх складними безсполучниковими комунікатами, особливими синтаксичними одиницями, які «більшою чи меншою мірою співвідносні із складними сполучниковими реченнями, але не мають граматичних моделей та парадигм, які б створювалися сполучниками чи відносними словами» [10, 632]. А. П. Загнітко наголошує на тому, що безсполучникові складні речення з часовими відношеннями між частинами можна віднести до таких, які «прямують до складносурядних речень, але в силу формального неокреслення і невизначеності значення становлять площину потенційного вияву сурядності» [3, с. 339]. Спроба кваліфікувати інтонацію як чинник

розмежування безсполучникових складних речень на сурядні та підрядні, на думку цього вченого, є непереконаливою, позаяк «між інтонаційними площинами і класами безсполучникових складних речень немає прямого й обов'язкового співвіднесення: те саме за формою і лексичним наповненням безсполучникове речення в різних умовах може мати різне інтонаційне оформлення, що засвідчує модифікаційний статус інтонації у безсполучниковому складному реченні» [3, с. 424].

Помітним кроком у розвитку теорії складносурядного речення стала монографія К. Г. Городенської з промовистою назвою «Сполучникові складносурядні речення української мови в нових координатах формально-граматичної та семантико-синтаксичної структури» [3]. Предтечі дослідження, про яке йдеться, – такі фундаментальні праці цієї самої авторки: «Грамматичний словник української мови: сполучники» та «Сполучники української літературної мови». У лексикографічній розвідці подано вичерпну інформацію про формально-синтаксичні й семантичні функції сполучників, визначено їхні позиції в реченнєвій структурі, а в монографічній студії обґрунтовано слівно-морфемний статус сполучників, з'ясовано їхні формально-граматичні та семантико-синтаксичні функції, запропоновано формально-синтаксичну диференціацію сполучників, здійснено семантичну класифікацію сполучників сурядності, підрядності, сурядності-підрядності та підрядності-сурядності. Виняткову увагу приділено розмежуванню сполучникових спеціалізованих і трансформаційних реалізацій семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних та складносурядних реченнях.

Аналізована монографія, у якій щойно викладені теоретичні ідеї розвинено й прагматизовано, – нова досить успішна спроба створити повний та послідовний систематизований опис сполучникових складносурядних речень. Авторка зінтегрувала чинні класифікації, вирізняла їхні пріоритетні положення і запропонувала власну концепцію, відповідно до якої сполучникові складносурядні речення об'єднано за гіперо-гіпоніміїмним принципом у такі типи та притаманні

окремим із них підтипи, або внутрішні значеннєві різновиди: 1) єднальні складносурядні речення → а) темпоральні, б) причиново-наслідкові, в) умовно-наслідкові та г) єднально-обмежувальні; 2) протиставні складносурядні речення; 3) зіставні складносурядні речення; 4) розділові складносурядні речення; 5) градаційні складносурядні речення та 6) приєднувальні складносурядні речення. Не менш значущим є і те, що в розглядуваній праці наведено переконливі аргументи для виокремлення безсполучникових речень в самостійний тип. К. Г. Городенська солідаризується з А. П. Грищенком і дистанціюється від іншої традиції – диференціювання складносурядних речень на сполучникові та безсполучникові, творцями якої були О. Н. Синявський [10, с. 320], Л. А. Булаховський [1, с. 156, 178–182], уже згадуваний І. Р. Вихованець [2, 301–306] та ін. Такий підхід вимагав суттєвого коригування дефініції складносурядного речення. Його витлумачено як «*складне речення, у якому сполучником (сполучниками) поєднані предикативні частини, відносно незалежні (рівноправні) у структурному, граматичному та семантичному плані*» [3, с.8]. Заявлено про інший тип різнорангових детермінативних відношень між предикативними частинами – їхня відносна (!) структурна, граматична та семантична незалежність, або паритетність. Погоджуємося з твердженням авторки монографії, що цим «усунено основну суперечливу тезу традиційного визначення – цілковиту (повну) граматичну та семантичну незалежність поєднаних предикативних частин і визнано їхню часткову граматичну та семантичну залежність, неоднаково властиву різним семантичним типам складносурядних речень» [там само].

К. Г. Городенська з новітніх позицій єдності довербально-вербального інтерпретування речення загалом і предиката(ів) та закладених у його (їх) структурі тематичних зв'язків які програмують поліпредикативні речення (див.: [14]), розв'язала проблему засобів формування семантико-синтаксичного відношення між предикативними частинами у складносурядних реченнях.

До них зараховано, крім традиційно виділюваних сурядних сполучників, лексичні значеннєві специфікації складників предикативних частин, а також комбіноване сполучникове та лексико-семантичне формування і вираження семантико-синтаксичних відношень, що дало підстави виокремити вперше в українському мовознавстві 1) складносурядні речення із семантичними сполучниками, 2) складносурядні речення з частково асемантичними сполучниками і 3) складносурядні речення з асемантичними сполучниками. Перший розряд репрезентують складносурядні речення із 1) семантичними розділовими сполучниками, 2) складносурядні речення із семантичними власне-приєднувальними сполучниками, 3) складносурядні речення із семантичними протиставно-компенсувальними сполучниками *зате, так*. До другого розряду входять 1) складносурядні речення із частково асемантичним зіставним сполучником *а*, 2) складносурядні речення із частково асемантичними протиставними сполучниками, 3) складносурядні речення із частково асемантичними власне-градаційними та градаційно-приєднувальними сполучниками, 4) складносурядні речення із частково асемантичними невластиво-приєднувальними сполучниками відграда-ційного походження, 5) складносурядні речення із частково асемантичними єднальними заперечними сполучниками Конкретними репрезентантами третьої групи є 1) складносурядні речення з асемантичними одиничними єднальними сполучниками. 2) складносурядні єднальні речення з асемантичним сполучником *і (ї)*, 3) складносурядні речення з асемантичними повторюваними єднальними сполучниками *і... і... і... (ї... ї... ї...), та... та... та...*, 4) складносурядні речення з асемантичними невластиво-приєднувальними сполучниками. Важливо наголосити, що «принципових змін зазнала ієрархія складносурядних речень за семантичністю / асемантичністю їхніх сполучників. Якщо донедавна основним був тип складносурядних речень із семантичними сполучниками і обмеженим тип складносурядних речень з асемантичними сполучниками, то в «авторській концепції цього дослідження характерними для української мови

визнано складносурядні речення із частково асемантичними сполучниками, друге місце відведено складносурядним реченням із семантичними сполучниками, третє – складносурядним реченням з асемантичними сполучниками» [3, с. 8].

К. Г. Городенська уточнила теорію розміру композиційних одиниць у створенні реченні, його граничні вузли (див.: [15]), механізм поділу складносурядних речень на речення відкритої та речення закритої структури. Чинником, від якого залежать формально-граматичні параметри описуваних речень, справедливо визнано спосіб уживання сполучника: «повторювані сполучники зумовлюють перспективу поширити формально-граматичну структуру таких речень необмеженою, будь-якою кількістю предикативних частин, що властиво повторюваним єднальним, повторюваним єднальним заперечним та повторюваним розділовим сполучникам, тоді як одиничні та парні сурядні сполучники всіх семантичних груп не мають такої функційної здатності» [3, с. 8]. Групу речень відкритої структури сформували 1) єднальні складносурядні речення з повторюваними єднальними сполучниками, 2) єднальні складносурядні речення з повторюваними єднальними заперечними сполучниками та 3) розділові складносурядні речення з повторюваними сполучниками. До розряду речень закритої структури входять 1) протиставні складносурядні речення, 2) зіставні складносурядні речення, 3) градаційні складносурядні речення з парними власне-градаційними сполучниками, 4) приєднувальні складносурядні речення з

одиничними сполучниками, 5) єднальні складносурядні речення з одиничними сполучниками, 6) розділові складносурядні речення закритої структури з одиничними сполучниками. Серед складносурядних речень у самостійний тип із притаманним йому набором ідентифікаційних характеристик, що стосуються їхньої формально-синтаксичної структури та функційно-стильової спеціалізації, вичленувано речення закритої – потенційно відкритої структури, найпоширенішими з-поміж яких є приєднувальні складносурядні речення.

Висновки (Conclusions).

Проведений аналіз окремо взятого граматичного фрагмента – складносурядне речення в його багатовимірному (формально-граматичному, семантико-синтаксичному, власне семантичному, почасти логічному, логіко-граматичному) представленні показав, що 1) лінгвістичний статус цієї важливої одиниці синтаксису ще потребує корегувань з огляду на досягнення слов'янського і світового мовознавства, що 2) сучасна українська граматики, осягаючи власні науково-прагматичні набутки й використовуючи досягнення світової лінгвістики, еволюціонує в бік семантизації формально-граматичних явищ, і речення передовсім, кваліфікування їх із позицій багатовимірності на симетрійно-асиметрійних концептуальних засадах, які до того ж оперті на потужну логічну базу, що допомагає розставляти чіткі ідентифікувальні акценти у складному процесі об'єктивування світу мовними засобами.

Список використаних джерел

1. Булаховський Л. А. Вибрані праці. У п'яти томах. Київ : Наук. думка, 1977. Т. II: Українська мова. 632 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 348 с.
3. Городенська К. Г. Сполучникові складносурядні речення української мови в нових координатах формально-граматичної та семантико-синтаксичної структури : монографія. Кам'янець-Подільський : Рута, 2022. 207 с.
4. Грищенко А. П. Складносурядні речення в сучасній українській літературній

мові. Київ : Наук. думка, 1969. 156 с.

5. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2010. 384 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
7. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ : НМК ВО, 1992. 400 с.
8. Рула Н. В. Семантико-синтаксична типологія складносурядних речень у сучасній українській мові. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.*

Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2017. Вип. 13. С. 92–97.

9. Синявський О. Норми української літературної мови. Київ, 2018. Репринт з вид. 1931 р. 368 с. (Серія «Українська граматична класика»).

10. Слинько І. І., Гуйванюк Н. Ф., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання : [навч. посібн.]. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.

11. Сучасна українська літературна мова : синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 516 с.

12. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні різновиди безполучникових складносурядних речень у сучасній українській мові. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2014. № 1. С. 263–274.

13. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 408 с.

14. Husband E. M. Thematic separation in light of sentence comprehension. *Language and Linguistics Compass*. 2023. Vol. 17 (4), e12496. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85163973087&origin=resultlist> DOI: 10.1111/lnc3.12496

15. Momma S. Grammatical dependencies shape compositional units in sentence production. *Cognition*. 2023. Vol. 240. Article number 105577. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85167979877&origin=resultlist> DOI:10.1016/j.cognition.2023.105577

References

1. Bulakhovskiy, L. A. (1977). *Vybrani pratsi. U p'iaty tomakh* [Selected works. In five volumes] (Vol. 2: *Ukrainska mova* [the Ukrainian language]). Kyiv: Nauk. dumka, 1977. T. II:

2. Vykhovalnets, I. R. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys* [Grammar of the Ukrainian language. Syntax]. Kyiv: Lybid.

3. Horodenska, K. H. (2022). *Spoluchnykovi skladnosuriadni rechennia ukrainskoi movy v novykh koordynatakh formalno-hramatychnoi ta semantyko-syntaksychnoi struktury* [Syndetic compound sentences of the Ukrainian language in new coordinates of the formal-grammatical and

semantic-syntactic structure]. Kam'ianets-Podilskiy: Ruta.

4. Hryshchenko, A. P. (1969). *Skladnosuriadni rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi* [Compound sentences in modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Nauk. dumka.

5. Dudyk, P. S., & Prokopchuk, L. V. (2010). *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian language]. Kyiv: Akademiia.

6. Zahnitko, A. P. (2001). *Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy : syntaksys* [Theoretical grammar of the Ukrainian language: syntax]. Donetsk: DonNU.

7. Karanska, M. U. (1992). *Syntaksys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Syntax of modern Ukrainian literary language]. Kyiv: NMK VO.

8. Rula, N. V. (2017). *Semantyko-syntaksychna typolohiia skladnosuriadnykh rechen u suchasni ukrainskii movi* [Semantic-syntactic typology of compound sentences in the modern Ukrainian language]. *Scientific journal of the M. P. Drahomanov NPU. Series 10: Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian*, 13, 92-97.

9. Syniavskiy, O. (2018). *Normy ukrainskoi literaturnoi movy* [The Ukrainian literary language norms]. Kyiv. 2018. Reprint z vyd. 1931 r. 368 s. (Serii «Ukrainska hramatychna klasyka»).

10. Slynko, I. I., Huivaniuk, N. F., & Kobylianska, M. F. (1994). *Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy : problemni pytannia* [Syntax of the modern Ukrainian language: problematic issues]. Kyiv: Vyshcha shk.

11. Bilodid, I. K. (Ed.). (1972). *Suchasna ukrainska literaturna mova : syntaksys* [Modern Ukrainian literary language: syntax]. Kyiv: Nauk. dumka.

12. Khrystianinova, R. O. (2014). *Semantyko-syntaksychni riznovydy bezspoluchnykovykh skladnosuriadnykh rechen u suchasni ukrainskii movi* [Semantic and syntactic varieties of asyndetic compound sentences in the modern Ukrainian language]. *Typology and functions of language units*, 1, 263-274.

13. Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian language]. Kyiv: Akademiia.

14. Husband, E. M. (2023). Thematic separation in light of sentence comprehension. *Language and Linguistics*

Compass, 17(4), e12496. Retrived from <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85163973087&origin=resultslist>
DOI: 10.1111/Inc3.12496

15. Momma, S. (2023). Grammatical dependencies shape compositional units in

sentence production. *Cognition*, 240, 105577. Retrived from <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85167979877&origin=resultslist>
DOI:10.1016/j.cognition.2023.105577

The Ukrainian Concept of a Multidimensional Compound Sentence Mykola STEPANENKO,

Doctor of Philological Science, Professor of the Department
of Journalism and Language Communication
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

Abstract. The article highlights the history of a compound sentence research in Ukrainian linguistics in the projection onto its definitive background, immanent characteristics, classification parameters and isofunctional relations; the differential features of this syntactic unit are distinguished, its place in the scientific paradigm of a composite sentence is determined. The multi-vector nature of the interpretive spectrum of compound sentences is systematically characterized through the prism of traditional and new Ukrainian and world linguistic experience; an attempt was made to establish symmetric-asymmetric connections and relations in the complex mechanism of the multi-level organization of the sentence in general and the compound sentence in particular as its important and specific type. The research is based on the fundamental studies devoted to the complex description of the structure and semantics of compound sentences by A. P. Hryshchenko, I. R. Vykhovanets and K. H. Horodenska. The article focuses on the problem of identification (A. P. Hryshchenko, K. H. Horodenska) / opposition (I. R. Vykhovanets) of syndetic and asyndetic composite sentences, their elementary and non-elementary models, closedness / openness of the formal-grammatical structure and factors influencing the possibility of new predicative parts appearance (I. R. Vykhovanets, K. H. Horodenska). Special attention is paid to the problem of the typology of compound sentences in accordance with the semantic nature of the means of combining their predicative units: multifunctional in terms of the meanings of conjunctions (semantic, partially asemantic, asemantic), lexical meanings of the components of predicative parts, as well as combined syndetic and lexico-semantic formation and expression of semantic-syntactic relations. The basic provisions of each of the compared views are distinguished and this clearly demonstrates the evolution of Ukrainian syntax in the direction of semanticization of the formal-grammatical level of a sentence and its qualification from the standpoint of multidimensionality on symmetric-asymmetric bases.

Key words: composite sentence, compound sentence, asyndetic compound sentences, multi-level sentence structure, coordinating conjunctions, A. P. Hryshchenko, I. R. Vykhovanets, K. H. Horodenska.

УДК 81:316:355.01
[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.03](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.03)

МОВНІ СТЕРЕОТИПИ СОЦІАЛЬНОГО ВИМІРУ ВІЙНИ

Тетяна СЕМАШКО,

доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна
<http://orcid.org/0000-0003-4296-1259>

Віта ГРУЩИНСЬКА

студентка магістратури другого року навчання
спеціальності «Журналістика»
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

Анотація. Актуальність теми дослідження зумовлена інтересом до стереотипів суспільної свідомості, надиктованою реальною ситуацією – воєнним вторгненням Росії на територію України.

Аналіз соціального стереотипу, зокрема, воєнної доби, як явища соціальної дійсності, механізмів запуску стійкого зв'язку між сприйняттям об'єктів і відповідною повторюваною поведінкою, є необхідністю й одним із вагомих реальних способів зменшення непередбачуваних соціальних ризиків і конфліктів. Відтак, метою розвідки є виявити, розкрити сутність, функції та властивості соціальних стереотипів воєнного часу, визначити їх роль у структурі сучасного комунікативного простору.

Методологія дослідження. Дослідження виконане на матеріалах медійних текстів, наведених у відкритих інтернет-джерелах. У роботі застосовано комплексно-систематичне поєднання загальнонаукових та спеціальних (лінгвістичних) методів дослідження, заґрунтованих на основних положеннях антропоцентризму, що утворює ключову роль людського чинника у процесі пізнання світу.

Результати дослідження та їх обговорення. Дослідження соціальних стереотипів воєнного періоду спрямоване на опис механізмів їх категоризації та оцінювання, з оперттям на культурне середовище, що сукупно формують умови їх виникнення. Соціальний стереотип потрактуємо як усвідомлений мовно-когнітивним феноменом, який є засобом фіксації та відтворення категоріально обумовленого лінгвального досвіду носія етнічної свідомості, що забезпечують системне упорядкування світу в свідомості індивіда. Функціонування стереотипів, що характеризують певні аспекти соціальної дійсності, дають змогу швидко та достатньо надійно категоризувати різноманітні аспекти життя суспільства, що засвідчує висока продуктивність семантичної деривації соціальних стереотипів сьогодення.

Головними каналами творення та поширення соціальних стереотипів воєнної доби є медіадискурс: соціальні мережі, засоби масової комунікації, інтернет-видання тощо не тільки уповні відтворюють процеси стереотипізації, а й засвідчують рефлексію уявлень українців про норми, відтворюючи складний світ історичного проходження людського сприйняття крізь досвід реального, матеріального та духовного життя українського етносу.

Аналіз фактичного матеріалу переконливо засвідчує, що найпродуктивнішим способом творення соціальних стереотипів воєнного періоду у дискурсі ЗМІ є метафора – образна форма раціональності, що відображає результати світу концептуалізації, категоризації та оцінки.

Ключові слова: когнітивні процеси, стереотипізація, соціальний стереотип, комунікативний простір, засоби масової комунікації.

Актуальність теми дослідження (Introduction). У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі поняття «стереотип» вживається досить часто стосовно найширшого і найрізноманітнішого за своєю жанровою специфікою кола проблем і тематичних дискусій – від теоретичних, філософсько-наукових та

художньо-естетичних розробок до соціально-практичних та політичних практик.

Дослідницький інтерес до стереотипів суспільної свідомості надиктований реальною ситуацією, що виникає з все більш інверсованого (спотвореного) формування образів сприйняття людиною

навколишньої дійсності. У результаті невпорядкованого накопичення подібних образів виникають (усвідомлено або неусвідомлено) повторювані психолінгвістичні або соціально-організовані структури, а також психічно-афективні стани організму, що своєрідно ідентифікують індивідуальну, колективну та суспільну свідомість. Важливість завдання вивчення роботи механізму стереотипного мислення і сприйняття дійсності, що частково ставилася і вирішувалась істориками, психологами, філософами, лінгвістами тощо, продиктована умовами функціонування засобів масової комунікації, що нині кардинально змінилися – медійний контент стає дедалі важливішим засобом та мірилом впливу на політичні та соціальні реалії.

Одним із поширених та ефективних маніпулятивних засобів впливу на соціум, трансформації соціальних ідентичностей, поширення міжособистісних, міжгрупових й інших форм творення ілюзорного світу з метою уникнення необхідності розв'язання реальних потреб конкретних людей є соціальний стереотип – стійке емоційно-образне оцінювання уявлення в умовах сучасного суспільства (Колісник, 2015: 10). Суб'єкти соціальної взаємодії в процесі своїх інтеракцій сприймають і використовують стереотипи із перших етапів соціалізації, що визначає напрями формування їх самооцінок і способів соціальної ідентифікації. Отже, соціальне стереотипне мислення здебільшого ускладнює об'єктивне сприйняття дійсності, пропонуючи натомість ілюзію реальності. Як на нас, це несе небезпеку індивідуальній та суспільній свідомості, духовній культурі індивіда – цього тендітного оберегу, завдяки якому здійснюється наш зв'язок із неосяжним зовнішнім світом і одночасно забезпечується надійний захист від нього.

Аналіз соціального стереотипу, зокрема, воєнної доби, як явища соціальної дійсності, механізмів запуску стійкого зв'язку між сприйняттям об'єктів і відповідною повторюваною поведінкою, є необхідністю й одним із вагомих реальних способів зменшення непередбачуваних соціальних ризиків та конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Literature Review). Вектор

осмислення соціальних стереотипів і стереотипізації спостерігається упродовж усієї історії дослідження поведінки людей. Так, вже в античній філософії відповідна проблема розглядається з позиції таких суміжних сутностей, як істина (правильність) та хибність (Парменід, Платон, Арістотель). За Платоном стереотипізація виникає вже на рівні узагальненого образу сутності. Обґрунтовуючи основний принцип пізнання, зокрема, спроможність людини до сприйняття, Платон вводить поняття образного стереотипу сприйняття, який є ідентифікатором феномену стереотипізації. Філософ відстоює позицію, що люди апіорно мають певні знання, які не створюють щоразу заново, а лише пригадують, відтворюють їх: «знання це не що інше, як пригадування» (Платон, 1999 : 249). Тим самим Платон визначає одну із основних функцій стереотипу – функцію економії зусиль.

Учення, яке було започатковане Платоном, у працях Арістотеля набуло більш цілісного потрактування. Він розмежовує істотні та неістотні ознаки сутностей – стереотипів. До заслуг Арістотеля відносимо те, що він визначив і розкласифікував типи знань у їх зв'язках із образами сутностей, що є ширшим за розуміння образного стереотипу: за Арістотелем стереотип – це співвідношення феноменів (сутностей). Наголошуючи на тому, що людина за своєї суттю є істота соціально-політична, що живе за законами держави і певного соціуму (Арістотель, 1983: 378) і у своєму житті послуговується певними сутностями, Арістотель тим самим визначає стереотип як соціальне явище.

Феномену стереотипу приділяли значну увагу філософи епохи Середньовіччя, відмітною особливістю концепцій яких є опертя на науковий світогляд (осмислений), де панує сама специфіка переваги віри над розумом і релігії над філософією, які закріплюють усі істини стереотипно (Історія філософії 2012: 156-282). Філософи епохи Середньовіччя побачили фальшивий, облудний світ, у якому, як окремі поняття у свідомості людей, функціонують стереотипи уявлення та стереотипи сприйняття, які, поширюючись на всі

сфери життєдіяльності індивіда і соціуму, виконують узагальнювальну функцію (Семашко, 2016: 30).

Проблема соціальних стереотипів як певних бар'єрів, забобонів, світоглядних догм особливо яскраво проявилась в період Нового часу, філософія якого спрямована на осягнення природи як системи природних тіл і на очищення розуму від того, що заважає пізнанню. Серед таких перешкод на шляху людського пізнання — «ідоли», створені або засвоєні людиною. Вчення про набуті і вроджені «ідоли», розгортає Ф. Бекон, який потрактовує їх як «примари», як погані звички розуму, які ведуть його до помилок, перешкоджаючи об'єктивному пізнанню світу (Бекон, 1978). На думку філософа, «ідоли» (уявлення) міцно вкорінені в «душі» і їх неможливо знищити через недосконалість людського розуму. І навіть якщо вони будуть викорінені, за певних обставин вони знову перешкоджатимуть, якщо тільки «люди, попереджені, не озброються проти них, наскільки це можливо» (Бекон, 1978: 18).

Ідея спроможності мови активно впливати на мислення шляхом узагальнень мала своє продовження. Так, представник німецької класичної філософії І. Кант, у своїх розмислах ставить і розв'язує питання: яким чином ідеї переходять в уявлення і далі в установки та стереотипи? Теорія пізнання І. Канта (Кант, 1980) пролила світло на один із найскладніших процесів – процес творення понять. В основі останніх лежать не образи, а схеми (певні форми знань) – стереотипи, якими послуговується індивід у пізнанні світу. Тим самим І. Кант переводить процес засвоєння знань із образного у схематичний (стереотипізований) та виділяє уможливлені стереотипи як засоби категоризації досвіду. При тому зауважимо, що усі рівні процесу стереотипізації мають бути виражені мовними засобами, інакше вони не стануть надбанням суспільства.

У західноєвропейському та американському соціо-філософському дискурсі проблема соціального стереотипу представлена різними науковими концепціями, започатковану У. Ліппманом (Lippmann, 1922), яку у межах різноманітних наукових концепцій

розробляли Т. Адорно, К. Брейлі, Б. Девіс, Д. Каці, Д. Майерс, О'Хара Г. Теджфел, М. Хоркхаймер, Т. Шибутані та ін. Приймавши аксіоматичну тезу про стереотип як захист від труднощів та неоднозначності світу, науковці спрямували свої дослідження у русло з'ясування питання щодо істинності / хибності стереотипів, що зрештою допомогло визначити, яким чином стереотипи відповідають дійсності: процес стереотипізації не позитивний і не негативний – він реально існує, виконує життєво необхідну для людини функцію категоризації світу, де важливу роль відіграє соціальний комунікативний простір.

Українські дослідники соціальних стереотипів розширили сферу освоєння соціальних стереотипів: вивчаються можливі шляхи зміни стереотипів; розмежовуються соціальні механізми їх формування, функціонування та змін (акцент при тому робиться на пошуку соціальної значущості та корисності стереотипів); з'ясовуються функції стереотипів; вибудовується класифікаційна матриця соціальних стереотипів; виформовується тенденція ставлення до стереотипів як складного багатофункціонального поняття – продукту когнітивного процесу (М. Бутиріна (2009), Н. Годзь (2003), Л. Завгородня (2003), О. Квас (2003), Л. Ляшук (2012) та ін.). У полі зору науковців соціокультурні, національні, гендерні, етнічні, вікові стереотипи. Поза увагою залишились соціальні стереотипи воєнної доби, вивчення яких набуло особливої актуальності від початку російської збройної агресії проти України. Використання останніх найбільш помітно в новинному, медіа-дискурсі та дискурсі соціальних мереж, оскільки там сьогодні відбуваються процеси, що істотно впливають на кожну національну мову.

Отже, **мета (Aim)** дослідження – переосмислити вироблені в науці концепції соціальних стереотипів; виявити, з'ясувати сутність, функції та властивості стереотипів воєнної доби; означити їх роль у структурі комунікативного простору засобів масової інформації (ЗМІ).

Методологія дослідження (Methods). Дослідження виконане на матеріалах медійних текстів, наведених у

відкритих інтернет-джерелах. У роботі застосовано комплексно-систематичне поєднання загальнонаукових та спеціальних (лінгвістичних) методів дослідження. Із загальнонаукових методів були застосовані такі: шляхом аналізу наукових джерел визначено теоретичні засади дослідження та опрацьовано зібраний матеріал; інформаційно-пошуковий метод використано для формування та опрацювання джерельної бази; індуктивний метод слугував для формування висновків щодо специфіки утворення досліджуваних одиниць та їх функціонування в медіадискурсі; метод суцільної вибірки допоміг сформувавши базу фактичного матеріалу дослідження. Спеціальні (лінгвістичні) методи, які були застосовані в роботі: метод лексикографічного аналізу допоміг з'ясувати семантичну структуру стереотипів; метод компонентного аналізу було використано для всебічного дослідження стереотипів воєнної доби та їх особливостей; метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу дав змогу з'ясувати значення конкретних стереотипів у контекстуальних умовах та проаналізувати експресивне забарвлення соціальних стереотипів періоду війни через текстове оточення. Комплекс теоретичних методів дослідження – спостереження, систематизації, аналізу, узагальнення – забезпечив зведення розрізнених знань у єдину наукову систему й уможливив наше розуміння соціального стереотипу. З огляду на поліаспектну природу стереотипу та характер аналізованого матеріалу, соціальний стереотип усвідомлений мовно-когнітивним феноменом, який є засобом фіксації та відтворення категоріально обумовленого лінгвального досвіду носія етнічної свідомості, що забезпечують системне упорядкування світу в свідомості людини. Процес стереотипізації при тому виконує об'єктивно необхідну функцію, дозволяючи швидко і достатньо надійно категоризувати навколишній світ, і, відповідно, спростити соціальне оточення індивіда (Семашко 2016: 41).

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research). В умовах високої конфліктогенності комунікативного середовища, в якому

перебуває сучасний носій української мови через війну, розв'язану Росією на території України, особливо актуальними є опис комплексу мовних засобів як потенційних носіїв інформації. У межах пропонованої роботи зосереджено увагу на мовних стереотипах українців, що виникли в період повномасштабного вторгнення Росії та є відображенням соціокультурних процесів українського суспільства, а відтак, і перспективним інструментом для його дослідження.

Все більшого значення набуває питання функціонування мови у період воєнної агресії, яка поповнилась значною кількістю новотворів, частина з яких перейшла в розряд стереотипів соціального виміру війни. І хоча більшість неологізмів мають нетривале життя, з часом виходять із активного вжитку й переходять у пасивний словниковий запас, залишаючись маркерами певного історичного періоду, наприклад, *сімсоті* – військові, які зловживають алкоголем; *маслята* – патрони; *мультикам* – універсальне камуфльоване забарвлення для різних місцевостей; *підсель* – копії форми Збройних сил України; *консерви* – глибоко законспіровані агенти, *мавік* – ультракомпактний квадрокоптер та ін., або безслідно зникають, проте частина з них закріплюються у мові, входять не лише в живу обігову її тканину, але і стають невіддільним складником української словесності, одночасно презентуючи вербальний інтелект носія мови, його систему світоглядних цінностей, емоційно-оцінну палітру реагування; є представником його психіки, досвіду, ерудиції, семантичної пам'яті, здатності до якісного відтворення її вібраційно-сміслового змісту (Грукач, Ткаченко & Соловійова 2019: 59).

Поява й існування кожного нового стереотипу можливі лише за тієї умови, що він виконує певну номінативно-комунікативну чи виражально-зображальну функцію. Більш того, він пов'язаний із конкретно-історичними умовами існування і, на нашу думку, може трактуватися як перетворена когнітивно-лінгвальна форма відбиття тих суспільних відносин, у системі яких він функціонує. Інакше кажучи, виникнення та функціонування стереотипу органічно пов'язане з історичними

соціокультурними умовами, що його породжують.

Зауважимо, що інтралінгвальні чинники відіграють важливу роль у творенні мовних стереотипів, однак не менш важливі й позамовні чинники – низка екстралінгвістичних соціально-політичних факторів, за яких сучасна українська мова поповнюється як оновленими відомими номінаціями, так і новими військовими термінами, що відображено в мові ЗМІ (Navalna, Kostusiak, Levchenko, 2022: 188). А оскільки стереотип – це породження соціальної практики, то стереотипи, які виникли в період воєнних дій на території України, можна потрактувати як такі, що належать до соціального виміру війни.

Поділяємо думку І. В. Ільницької, яка посилаючись на роботи американських науковців, виділяє три етапи формування стереотипів, а саме вирівнювання, посилення, асиміляцію. Тобто спочатку складне явище або об'єкт зводиться до декількох добре відомих ознак. Потім цим ознакам надається особлива значущість порівняно з тим, які вони мали у складі цілого. Після цього відбираються «вирівняні» та «посилені» ознаки об'єкта чи явища і будується образ, що має певне значення, особливе психологічне значення для особи або групи осіб (Ільницька: 99). Як на нас, саме в процесі формування суспільної думки відбувається процес формування та подальшого використання соціальних стереотипів, де стереотипи, виникнення яких продукувала війна, становлять кількісно чисельну групу.

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що корпус новітніх соціальних стереотипів, які виникли у період воєнних дій, має виразне стилістичне забарвлення й функціонує переважно у медіадискурсі. Критичне осмислення означеного феномену продукувало створення класифікації соціальних стереотипів періоду війни, спроектованих на групову приналежність до тієї сфери людського буття, відносно якої вони складаються. Оскільки практично неможливо підрахувати усі можливі напрямки людської діяльності, відповідно кількість груп у межах такої класифікації є відносною.

Нами виділено кілька тематичних

груп: 1) стереотипи на позначення військових української армії: *кіборги* – витривалі та мужні воїни, *бобри* – інженерний підрозділ, *еноти* – десантники; 2) стереотипи на позначення військових російської армії: *русня*, *орки*, *рашисти*, *доброво*, *ватники*, *свинособаки* – російські солдати, які беруть участь у вторгненні в Україну; 3) стереотипи на позначення видів озброєння та військової техніки: *мішки* – танки, *балалайка*, *мопед*, *газонокосарка*, *пташка* – безпілотні літальні апарати; 4) стереотипи на позначення воєнних реалій: *бавовна* – вибух на тимчасово окупованій території України, *рашизм* – політичний режим Росії; 5) стереотипи – назви осіб за родом діяльності: *колаборанти* – особи, які усвідомлено працюють із окупаційною владою на шкоду власній країні; *ухлянти* – люди, які ухляються від служіння в армії; *селари* – мешканці ДНР і ЛНР, які прагнуть відокремлення території; *волонтери* – люди, які добровільно надають безоплатну допомогу.

Зазначимо, більшість зафіксованих стереотипів виникла на основі загальноновживаної стилістично нейтральної лексики шляхом метафоричного переосмислення і набула емоційно-оцінних конотацій. Поділяємо думку, що «метафора як образна форма раціональності, мовний і розумовий інструмент пізнання і перетворення світу має необмежену сферу функціонування (Kravets, Siuta, Semashko 2023: 439). У процесі метафоризації відбувається «перемикання мовного коду», «суміщення несумісного», що «завжди сприяє формуванню в номінаціях виразних експресивно-оцінних конотацій» (Клименко, Карпіловська, Кислюк 2008: 92). Метафора не тільки експонує в мовній формі результати пізнавальної діяльності, а й впливає на її подальший розвиток та дає змогу конструювати нову реальність.

Так, лексема *кіборг* у медицині має значення 'біологічний організм, який вміщує електронні або механічні компоненти', а у сфері наукової фантастики позначає істоту, андроїда, напівлюдину-напівмашину. Проте з початком війни на Сході України ця лексема розширила своє значення, набувши позитивного емоційно-оцінного забарвлення та нового змісту. Сьогодні

лексема *кіборг* має значення 'надзвичайно витривалий та мужній військовий, який б'ється з ворогами як робот, на грані неможливого, адже жива людина так битися не здатна' (Стишов 2019: 83): *Є втрати серед наших воїнів. Вони б'ються, як кіборги, але у грудях – живе серце* (Укрінформ, 04 березня 2022). *За стійкість, безстрашність та непереможність українських захисників назвали «кіборгами», а їхній форпост став символом української мужності та оплотом українського духу* (Укрінформ, 16 січня 2022). Відтак, сформувався окремий стереотипний образ українського солдата, пов'язаний з конкретною подією – захистом донецького аеропорту, який тривав 242 дні. У стрічці «Три дні в Донецькому аеропорту» солдати виглядають як марвелівські супергерої з масками замість обличчя. Журналіст «Los Angeles Times» Сергій Лойко, який став єдиним іноземним кореспондентом, що побував в обложеному російськими бойовиками аеропорту, так висловився про тамтешні події: «Коли я потрапив в аеропорт, видавалося, що це якась потойбічна реальність. Спочатку тобі здається, що ти потрапив на якийсь полігон дизайну постапокаліптичної стрілялки. Потім ти розумієш, що ні, це, швидше за все, павільйон Голлівуду, де знімається якийсь «Saving Private Ryan» («Врятувати рядового Райана»), і зараз вийде Стівен Спілберг' виникає відчуття такої собі епічності, нового прочитання толкінівського «Володаря кілець», де відбувається велика боротьба добра зі злом» (Лойко, 2015).

Шляхом метафоричного перенесення за звуковою подібністю зіставляваних об'єктів утворені стереотипи *балалайка*, *мопед*, *летюча газонокосарка* 'баражуючі боєприпаси типу «Shahed», які Росія застосовує для обстрілу цивільних об'єктів в Україні», що мають додаткове емотивно-оцінне забарвлення – іронічно-зневажливе ставлення до позначуваних об'єктів. Що ж до стереотипу *пташка*, то останній виник на основі подібності зіставляваних об'єктів за формою та за способом пересування у просторі. Змістове наповнення, яке утворює поняттєвий мінімум стереотипу *пташка*, сприяє посиленню ролі основних етноконсолідувальних ознак в умовах швидкоплинної реальності, слугує

пріоритетним чинником збереження, розвитку націй та їхньої національної ідентичності (Завальнюк, Думанська 2018: 16-31). В українському медіадискурсі відповідний культурний код вже став стереотипом з позитивним емоційно-оцінним забарвленням на позначення літальних апаратів Збройних сил України: *Підрозділ аеророзвідки однієї з бригад ТрО на запорізькому напрямку нещодавно отримав розвідувальні «пташки»* (Укрінформ, 28 березня 2023). *Безпілотна авіація. Як «пташки» рятують життя на фронті* (Укрінформ, 13 вересня 2022).

Продуктивність семантичної деривації через метафоричне перенесення пояснюємо насамперед універсальністю метафори як способу вторинної номінації, що ґрунтується на властивості людської думки осмислювати дійсність шляхом зіставлення. Зокрема, назви росіян після початку війни демонструють ставлення українців до їх вчинків та розумових здібностей. Так, з культурного погляду стереотип *орки* – це цікавий феномен хоча б тому, що орки колись були ельфами, але потім їх захопили та катували сили зла, аж доки вони не втратили будь-якої людської подобі. Ця назва характерна ще й тим, що орки водночас ненавидять і бояться темну силу, котра зробила їх такими, але також вони не знають жодних інших емоцій, тому їхня агресія сублімується у злість на все живе і нормальне. Відтак, у цьому прізвиську є дуже глибока логіка, адже воно завдяки своєму культурному коду передає більшість тих смислів, які ми зараз бачимо у сучасній Росії: *Орки настільки знахабніли, що мародерство в українських будинках стало для них як похід у супермаркет* (Форпост.Медіа, 30 березня 2022). Недолік такої назви вбачаємо в тому, що ми, ніби, тим самим прибираємо частину провини самих росіян. Це як аргумент «винен лише Путін», замаскований під багатьма культурними шарами. Соціальний стереотип *орки* не вичерпує всіх проблемних моментів щодо наших стосунків із пересічними росіянами, він ніби «відбілює» звичайних вояків, відмовляючи їм у праві на власну волю. Проте, називати росіян будь-якими потворами, які культурно відповідають

тому, що вони творять на наших землях, – абсолютно логічно.

В українському медіадискурсі номінант *свинособаки* фіксуємо як такий, що отримав сьогодні нове життя і чітко закріпився за руснею як стереотип. Останній не містить жодної додаткової інформації, крім асоціації одразу з двома тваринами зі зразковим покручем нечистих істот, де свиня обрана як така, що їсть власні екскременти, а собака як символ істоти, яка беззаперечно служить своєму господареві. Тим самим натякаючи на тому, що безглузді російські солдати беззаперечно служать своєму «цареві», метушливо виконують накази, демонструючи свій рабський менталітет: *Коллективне українське поле сприймає росіянина, як свинособаку. Тварину, від якої першочергово нічого хорошого очікувати не варто* (Главком, 11 серпня 2023).

Ще одним прикладом впливу війни на мову є стереотип *ватник*. На основі значення, яке фіксує СУМ 'півпальто або куртка, стьобані на ваті' (СУМ, Т. I, с. 297) у названій лексемі шляхом метонімічного перенесення розвинулося нове значення із негативним контекстом 'малоосвічений, люмпенізований та здебільшого проросійсько налаштований громадянин, чия соціально-політична позиція суттєво спотворена внаслідок перманентного впливу російської пропаганди': *Переконувати «ватників» у тому, що вони неправі — безнадійна справа* (Газета «День», 20 листопада 2014).

Семантика стереотипу *бавовна* передається словоформою, уже відомою та закріпленою в мові, де спостережено ще один лексико-семантичний варіант при збереженні всіх попередніх. Після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України в самій Російській федерації посилилися утиски громадян за політичними поглядами й значно активізувалося поняття новомови – заміна одних слів іншими з метою знецінення певного значення. У російській мові пропаганда слово *вибух* замінили словом *хлопОк*. Проте, російське слово *хлопОк* має омограф *хлопок*, який українською перекладається як *бавовна* (за СУМ *бавовна* 'рослина з насінням, вкритим пухнастим волокном, з якого

виробляють пряжу' (СУМ, Т. I, с. 77). Власне це і продукувало виникнення у слові нового значення – сьогодні *бавовною* називають 'вибухи на тимчасово окупованій території України та на території Російської Федерації, пов'язані з діями Збройних Сил України': *«Можна слухати вічно»: українська художниця презентувала хіт про російську «бавовну»* (24 канал, 02 вересня 2022). *Очікуйте «бавовну»! Українська Twitter-армія сіє паніку серед жителів РФ* (NV, 30 квітня 2022). Такий каламбур та «гра на омонімічності», окрім створених тематичних мемів, посприяв виникненню ще однієї цікавої думки щодо того, звідки з'являється *бавовна* – не потрібно «палити, де попало».

Стереопит *рашизм* (те саме, що й *російський фашизм*) застосовують дослідники, політики та журналісти для опису ідеології, соціальних практик та політичного режиму Росії з приходом до влади Путіна. Термін сформований шляхом поєднання перших та кінцевих частин слів «*росія*» та «*фашизм*» (склад «*раш*» відсилає до транскрипції слова *Russia* (з англ. – «*Росія*», «*Раша*»), другий склад «*ізм*» вказує на наявність у Росії насильницької ідеології – фашизму) і відображає унікальну білінгвальність українського суспільства, де «*рашизм*» звучить як «*фашизм*», але зі звуком «*р*» замість «*ф*» на початку. Термін *рашизм* не є науковим. Зазвичай його використовують для надання оцінки правої ідеології, яка є основою путінського режиму, що підкреслює агресивний характер політичного устрою, експансіоністську зовнішню політику, ультра націоналізм, культ особистості, суміш крайніх форм російського націоналізму, шовінізму та імперіалізму у сучасній новітній історії, що базується на ідеях «особливої цивілізаційної місії» росіян, «старшості братнього народу», нетерпимості до елементів культури інших народів, в основному слов'янських, бо їх простіше русифікувати. В українській мовній практиці стереотип *рашизм* є носієм яскраво виражених негативних конотацій, тому часто вживається разом із іншими зневажливими номенами, що вказують на схожість путінського та гітлерівського режимів, наприклад, *путлер* (порівняння

© Т. Семашко, В. Грущинська

Путіна з Гітлером).

Похідним від *рашизм* є номінант *рашист* (*рашисти*) – так називають російських солдатів, які беруть участь у воєнному вторгненні в Україну: *Рашисти на Київщині тримають людей у заручниках та просять у місцевих їжу* (Укрінформ, 27 лютого 2022). Означений стереотип є частовживаним в українській мовній практиці та набув додаткової конотації ‘прихильники путінського режиму’: *В «Укргідроенерго» розповіли, як рашисти цілеспрямовано підірвали Каховську ГЕС за найгіршим варіантом* (DefenseExpress, 07 червня 2023). Стереотип *рашист* (*рашисти*) адаптується до нових умов функціонування «виявляє ознаки міжтематичних і міжстильових зсувів, стає дериваційною основа для творення ряду похідних, що яскраво демонструють сучасні газетні тексти (Kostusiak, Navalna, Levchenko ... 2021, с. 191). Так, у медіадискурсі фіксуємо розширення семантичного обсягу слова шляхом дериваційного переходу останнього у розряд конкретизувального означення *рашистський*, що стало основою творення ряду словосполучень, як от: *рашистська орда, рашистська нечиста сила, рашистська навала, рашистська нечисть: Рашистська орда безжально випалює рукотворні ліси Херсонщини, які десятиліттями створювалися для стримування наступу пісків Олешківської пустелі* (Газета «Голос України», 20 червня 2022). *У боротьбі з рашистською навалою Україна втрачає своїх кращих синів* (Портал Міністерства молоді та спорту України, 08 квітня 2022). Зазначимо, що Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики підтримав ініціативу українських науковців, журналістів, політологів, усього громадянського суспільства щодо популяризації та визнання стереотипа-терміна *рашизм* на національному та міжнародному рівнях (Детектор медіа, 17 березня 2023).

У медійних текстах активно презентовано корпус стереотипів – іменникових дериватів: *колаборанти, ухлянти, сепари, волонтери*. Це відроджені з минулого слова, частина з

яких зазнала семантичної і стилістичної модифікації. Так, за СУМ *волонтер* ‘той, хто став на військову службу за власним бажанням; доброволець’ (СУМ, Т I, с. 730). Проте, сьогодні спостерігаємо розширення семантики слова з виразно позитивним значенням: *волонтери* – ‘люди, які добровільно беруть участь у якійсь соціально важливій справі, які взагалі допомагають, підтримують військових, ветеранів, інвалідів та інші категорії населення, що такої підтримки потребують’ (Суспільне новини, 04 лютого 2024). Отже, ЗМІ засвідчують високу продуктивність семантичної деривації соціальних стереотипів у період воєнних дій.

Висновки (Conclusions).

Підсумовуючи, зауважимо, на основі висвітлених у роботі теоретичних положень когнітивної лінгвістики, з огляду на поліаспектну природу стереотипу та характер аналізованого матеріалу, соціальний стереотип усвідомлений мовно-когнітивним феноменом, який є засобом фіксації та відтворення категоріально обумовленого лінгвального досвіду носія етнічної свідомості, що забезпечують системне упорядкування світу в свідомості людини.

Процеси стереотипізації дають можливість індивіду чи групі осіб чітко й адекватно орієнтуватися в зрослому потоці інформації, швидко реагувати на реальність та розбиратися в сутності соціально-політичних та інших процесів. З одного боку, соціальні стереотипи виступають як важливий складник контенту, з іншого, саме функціонування стереотипів, що характеризують соціальну дійсність, уможливають швидку та надійну її категоризацію. Отже, стереотипи, які виникли в період воєнних дій на території України, належать до соціального виміру війни, оскільки є породженням соціальної практики.

Основними каналами творення та поширення соціальних стереотипів воєнної доби є засоби масової інформації: медіадискурс, дискурс соціальних мереж, українські інтернет-видання, медіаплатформи, портали тощо відтворюють стратум сучасної епохи, відображаючи життя соціуму в екстремальних умовах, позначають нові реалії, процеси, стани та виражають оцінку.

© Т. Семашко, В. Грущинська

Спостереження над фактичним матеріалом переконливо засвідчує, що найпродуктивнішим способом творення соціальних стереотипів періоду війни у дискурсі ЗМІ є метафора, що пояснюємо універсальністю метафори як традиційного способу вторинної номінації. Метафоричні моделі визнано загальною тенденцією розвитку семантики стереотипів як результату історичного поступу – смислових змін у словах та їх значеннях у процесі функціонування мови.

У внутрішній формі стереотипів експлікується сукупність оцінних смислів, основною характеристикою яких є координата позитивний / негативний, що характеризується різноманіттям зв'язків і функцій, залежних як від фізичних властивостей об'єктів реального світу, так і від суб'єктивних критеріїв оцінки. Аксиологічність стереотипів співвідносна з нормою, встановленою в українській лінгвокультурі, умотивована їх семантикою та підкріплена їх символічністю.

Список використаної літератури

1. Арістотель. Твори в 4-х томах [пер. з давньогр. А.І. Доватура], 1976-1983.
2. Бекон Ф. Твори в двох томах, 1971.
3. Бутиріна М. В. Мас-медіа як середовище створення та функціонування стереотипів масової свідомості : автореф. дис. ... д-ра наук з соц. комунікацій : 27.00.01 / М. В. Бутиріна. Київ, 2009. 32 с.
4. Годзь Н. Б. Культурні стереотипи в українській народній казці : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 09.00.04 / Н. Б. Годзь. Харків, 2003. 20 с.
5. Грукач В., Ткаченко О., Соловійова Т. Стимул «Україна» й асоціативно-смислове поле ментальних лексиконів студентів. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія: Філологія*. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2019. Вип. 26(2). С. 46–69. doi: 10.31470/2309-1797-2019-26-2-46-69
6. Завальнюк І. Я., Думанська А. В. Специфіка мовного вираження національної ідентичності особистості в жанрі телевізійного інтерв'ю. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування. Серія: Філологічні науки*, 2018. Вип. 281. С. 163–169.

Засоби масової інформації, відображаючи процеси стереотипізації, засвідчують високу продуктивність семантичної деривації соціальних стереотипів воєнного часу, що не тільки сприяє активному поповненню лексичного складу української мови, а й засвідчує рефлексію уявлень українців на складний світ історичного проходження людського сприйняття крізь досвід реального, матеріального та духовного життя.

Перспективи теоретичних студій вбачаємо в дослідженні соціальних стереотипів воєнної сфери як конфліктогенних зон мовної свідомості, зумовлених різним розуміння структури діяльності і різного ставлення до власної діяльності.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив високу продуктивність семантичної деривації соціальних стереотипів воєнного часу в медіадискурсі.

Подяки. Немає

Конфлікт інтересів. Немає.

7. Завгородня Л. В. Стереотипи породження та сприймання журналістського твору (на матеріалі газетних текстів) : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.01.08 / Л. В. Завгородня. Київ, 2003. 20 с.

8. Ільницька У. В. Політичні стереотипи та стереотипізація мислення: роль та значення в системі іміджевих комунікацій. Політичні стереотипи та стереотипізація мислення: роль та значення у системі іміджевих комунікацій. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: Зб. наук. пр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25330>.

9. Історія філософії. Словник / за заг. ред. д.ф.н., проф. Я. І. Ярошовця. Київ : Знання України, 2012. 1087 с.

10. Кант І. Трактати і листи. [Пер. з нім. / Відп. ред. і автор вступ. статті д-р філос. наук А.В. Гулига]. Наука, 1980. 710 с.

11. Квас О. В. Вплив етнічних стереотипів на процес міжособистісного оцінювання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / О. В. Квас. Київ, 2003. 20 с.

12. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в

сучасному українському лексиконі: Монографія. Київ: Вид. Дім Дмитра Бурого, 2008. 336 с.

13. Колісник О.В. Соціальні стереотипи в реаліях сучасного суспільства. *Грані соціології*. № 7. 2015. С. 10-14.

14. Лойко С. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://bukva.mobi/sergiy-loyko-i-drad-242-istoriya-mughnosti-braterstva-ta-samopoghertvi.html?page=37>

15. Ляшук Н. В. Автостереотипи українців у сприйнятті волинян : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. В. Ляшук. Луцьк, 2012. 21 с.

16. Петренко І.І. Політичний дискурс: зміст, особливості, функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Серія: Філософія. Політологія*. Вип. 100. 2010. С. 54–57.

17. Платон. Діалоги [пер. з давньогр.]. Київ : Основи, 1999. 395 с.

18. Семашко Т. Ф. Мовні стереотипи із сенсорним компонентом в українській лінгвокультурі: монографія [Текст]. Київ : АртЕкономі, 2016. 479 с.

19. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.*

20. Kostusiak N., Navalna M., Levchenko T., Grozian N., Prymachok O., Prudnykova T. Functional-semantic and derivative signs of nominations of covid and its synonymic correspondents in the latest media discourse. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. 11/02-XX. P. 191–196. <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110221/PDF/110221.pdf>

21. Kravets L., Siuta G., Semashko T. & Bobukh N. Cognitive-Assessment Content of Zoomorphic Metaphors in Contemporary Ukrainian and English Language Culture a Comparative Aspect. *World Journal of English Language*. Vol 13, No 6. 2023, 439-448. doi.org/10.5430/wjel.v13n6p439

22. Lippmann W. *Public Opinion*. New York: Harcourt, Brace, 1922. 384p.

23. Navalna M., Kostusiak N., Levchenko T., Oleksenko V., Shyts A., Popkova O. Extra-linguistic factors and tendencies of activation of military vocabulary in Ukrainian mass media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 12/01-XXV. P. 184–189. <http://www.magnanimitas.cz/12-01-xxv> Посилання на статтю:

http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/papers/A_33.pdf

Джерела ілюстративного матеріалу

Укрінформ, 04 березня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3419745-zsu-znisili-rosijskogo-general-a-reznikov.html>

Укрінформ 16 січня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3385316-16-sicna-pamatni-dati.html>

Укрінформ 28 березня 2023 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/tag-dron?page=27>

Укрінформ 13 вересня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3570248-bezpilotna-aviacia-ak-ptaski-ratuut-zitta-na-fronti.html>

Форпост 30 березня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://forpost.media/vijna/maroderstvo-rosiyski-druzhyna-okupanta-robyt-zakaz-na-noutbuk-krosivky-ta-kostium.html>

Главком 11 серпня 2023 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://glavcom.ua/country/society/arestovich-nazvav-ukrajintsiv-svinosobakami-ta-henetichnimi-rabami-948423.html>

Газета «День» 20 листопада 2014. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/krymchan-y-naspravdi-khotily-ne-v-rosiyu-v-moskvu-tse-yikhnya-fatalna-pomylka>

24 канал 02 вересня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://showbiz.24tv.ua/sitemap_2022-09-02/

NV 30 квітня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bilgorod514-ukrajinci-siyut-paniku-sered-meshkanciv-rf-novini-ukrajini-50238176.html>

Укрінформ 27 лютого 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3441562-rasisti-na-kiivsini-trimaut-ludej-u-zarucnikah-ta-prosat-u-miscevih-izu.html>

DefenseExpress 07 червня 2023 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://defenceua.com/army_and_war/v_ukrgi-droenergo-rozpovili-jak-rashisti-tsilesprjamo-vano-pidirvali-kahovsku-ges-za-najgirshim-variantom-11812.html

Газета «Голос України» 20 червня 2022

© Т. Семашко, В. Грущинська

р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/361841>

Портал Міністерства молоді та спорту України 08 квітня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mms.gov.ua/news/u-borotbi-z-rashistskoju-navalou-ukrayina-vtrachaye-svoyih-krashchih-siniv>.

Детектор медіа 17 березня 2023 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/209050/2023-03-17-komitet-gumanitarnoi-ta-informpolityky-pidtrymav-proiekt-postanovy-pro-vyznachennya-politychnogo-rezhymu-v-rosii-rashyzmom/>

Суспільне новини 04 лютого 2024 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://suspilne.media/tag/volonteriv/>

СУМ – Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970-1980.

References

1. Aristotel, (1983). *Tvory v 4-kh tomakh* [Works in 4 volumes]; [per. z davnohr. A. I. Dovatura].

2. Bekon, F. (1971). *Tvory v dvokh tomakh* [Works in two volumes].

3. Butyrina, M. V. (2009). *Mas-media yak seredovyshe stvorennia ta funkcionuvannia stereotypiv masovoi svidomosti* [Mass media as an environment of creation and functioning of stereotypes of mass consciousness]: avtoref. dys. ... d-ra nauk z sots. komunikatsii : 27.00.01 / M. V. Butyrina. Kyiv. 32.

4. Hodz, N. B. (2003). *Kulturni stereotypy v ukrainskii narodnii kaztsi* [Cultural stereotypes in the Ukrainian folk tale]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 09.00.04 / N. B. Hodz. Kharkiv. 20 s.

5. Hrukach, V., Tkachenko, O., & Soloviova, T. (2019). *Stymul «Ukraina» y asotsiatyvno-smyslove pole mentalnykh leksykoniv studentiv* [The stimulus «Ukraine» and the associative-semantic field of students' mental lexicons]. *Psycholinguistics. Psykholinhvistyka. Psykholinhvistyka: zb. nauk. prats. Serii: Filolohiia. Pereiaslav-Khmelnytskyi: FOP Dombrovska Ya.M., 26(2), 46–69. doi: 10.31470/2309-1797-2019-26-2-46-69*

6. Zavalniuk, I. Ya., & Dumanska, A. V. (2018). *Spetsyfika movnoho vyrazhennia*

natsionalnoi identychnosti osobystosti v zhanri televiziinoho interviu [The specificity of the language expression of the national identity of an individual in the genre of a television interview]. *NUBiP Ukraine Scientific Bulletin. Series: Philological sciences. Vol. 281. P. 163–169.*

7. Zavorodnia, L. V. (2003). *Stereotypy porodzhennia ta sprymannia zhurnalistskoho tvoriv (na materialy hazetnykh tekstiv)* [Stereotypes of creation and perception of a journalistic work (based on the material of newspaper texts)]: avtoref. dys. ... kand. fil. nauk : 10.01.08 / L. V. Zavorodnia. Kyiv. 20.

8. Ilnytska, U. V. (2007). *Politychni stereotypy ta stereotypizatsiia myslennia: rol ta znachennia v systemi imidzhevnykh komunikatsii. Politychni stereotypy ta stereotypizatsiia myslennia: rol ta znachennia u systemi imidzhevnykh komunikatsii. Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. Zb. nauk. pr. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25330.*

9. *Istoriia filosofii* (2012). [History of philosophy]. *Slovyk / za zah. red. d.f.n., prof. Ya. I. Yaroshovtsia. Kyiv : Znannia Ukrainy. 1087 s.*

10. Kant, I. (1980). *Traktaty i lysty* [Treatises and letters]. [Per. z nim. / Vidp. red. i avtor vstup. statti d-r filol. nauk A.V. Hulyha]. Nauka. 710 s.

11. Kvas, O. V. (2003). *Vplyv etnichnykh stereotypiv na protses mizhosobystisnoho otsiniuvannia* [The influence of ethnic stereotypes on the process of interpersonal evaluation]: avtoref. dys. ... kand. psykol. nauk : 19.00.05 / O.V. Kvas. Kyiv. 20 s.

12. Klymenko, N. F., Karpilovska, Ye. A., & Kysliuk, L.P. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykonii: Monohrafiia* [Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon]. Kyiv: Vyd. Dim Dmytra Buraho. 336 s.

13. Kolisnyk, O. V. (2015.). *Sotsialni stereotypy v realiiakh suchasnoho suspilstva* [Social stereotypes in the realities of modern society]. *Hrani sotsiologii. № 7. S. 10-14.*

14. Loiko, S. *Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: https://bukva.mobi/sergiy-loiko-i-drad-242-istoriya-mughnosti-braterstva-ta-samopoghertvi.html?page=37*

15. Liashuk, N. V. (2012). *Avtostereotypy ukrainsiv u spryiniattia volynian* [Self-

stereotypes of Ukrainians in the perception of Volhynians]: avtoref. dys. ... kand. fylol. nauk : 10.02.01 / N. V. Liashuk. Lutsk. 21.

16. Petrenko, I. I. (2010). Politychnyi dyskurs: zmist, osoblyvosti, funktsii [Political discourse: content, features, functions]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*: Seria: Filosofiia. Politolohiia. Vyp. 100. 54–57.

17. Platon (1999). Dialohy [Dialogues]; [per. z davnohr.]. Kyiv : Osnovy. 395.

18. Semashko, T. F. (2016). Movni stereotypy iz sensornym komponentom v ukrainskii linhvokulturi [Linguistic stereotypes with a sensory component in Ukrainian linguistic culture]: monohrafiia [Tekst]. Kyiv : ArtEkonomi, 479.

19. Styshov, O. A. (2019). Dynamika leksychnoho skladu suchasnoi ukrainskoi movy. Leksykolohiia. Leksykohrafiia [Dynamics of the lexical composition of the modern Ukrainian language. Lexicology. Lexicography]: navch. posib. Bila Tserkva : «Avtorytet». 198.

20. Kostusiak, N., Navalna M., Levchenko T., Grozian N., Prymachok O., & Prudnykova

T. (2021). Functional-semantic and derivative signs of nominations of covid and its synonymic correspondents in the latest media discourse. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 11/02-XX. P. 191–196. <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110221/PDF/110221.pdf>

21. Kravets, L., Siuta, G., Semashko, T. & Bobukh, N. (2023). Cognitive-Assessment Content of Zoomorphic Metaphors in Contemporary Ukrainian and English Language Culture a Comparative Aspect. *World Journal of English Language*. Vol 13, No 6. P. 439-448. doi.org/10.5430/wjel.v13n6p439

22. Lippmann, W. (1922.). *Public Opinion*. New York: Harcourt, Brace. 384p.

23. Navalna, M., Kostusiak, N., Levchenko, T., Oleksenko, V., Shyts, A., & Popkova, O. (2022). Extra-linguistic factors and tendencies of activation of military vocabulary in Ukrainian mass media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 12/01-XXV. P. 184–189: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/papers/A_33.pdf

Language Stereotypes of the Social Dimension of War

Tetiana SEMASHKO

Doctor of Philology, Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0003-4296-1259>

Vita HRUSCHINSKA

second-year master's student specialty «Journalism»
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine

Abstract. The **relevance** of the research topic is determined by the interest in stereotypes of public consciousness, dictated by the real situation - the military invasion of Russia on the territory of Ukraine.

The analysis of the social stereotype, in particular, of the war era, as a phenomenon of social reality, the mechanisms of launching a stable connection between the perception of objects and the corresponding repeated behavior, is a necessity and one of the important real ways to reduce unpredictable social risks and conflicts. The **goal** of intelligence is to reveal, reveal the essence, functions and properties of wartime social stereotypes, determine their role in the structure of the modern communicative space.

Research methodology. The research is based on the materials of media texts provided in open Internet sources. The work uses a complex and systematic combination of general scientific and special (linguistic) research methods based on the basic principles of anthropocentrism, which affirms the key role of the human factor in the process of learning about the world.

Research results and their discussion. The study of social stereotypes of the war period is aimed at describing the mechanisms of their categorization and evaluation, with a focus on the cultural environment that collectively forms the conditions for their occurrence. We will interpret the social stereotype as a conscious linguistic and cognitive phenomenon, which is a means of fixing and reproducing the categorically conditioned linguistic experience of the bearer of ethnic consciousness, which ensures the systematic

ordering of the world in the mind of the individual. The functioning of stereotypes characterizing certain aspects of social reality make it possible to quickly and sufficiently reliably categorize various aspects of social life, which proves the high productivity of the semantic derivation of social stereotypes today.

The main channels for the creation and spread of social stereotypes of the wartime era are media discourse: social networks, mass communication media, online publications, etc. not only fully reproduce the processes of stereotyping, but also testify to the reflection of Ukrainians' ideas about norms, reproducing the complex world of the historical passage of human perception through the experience of reality, material and spiritual life of the Ukrainian ethnic group.

The analysis of factual material convincingly proves that the most productive way of creating social stereotypes of the war period in mass media discourse is a metaphor – a figurative form of rationality that reflects the results of the world of conceptualization, categorization and evaluation.

Key words: cognitive processes, stereotyping, social stereotype, communicative space, means of mass communication.

Етимологічний аналіз наукових назв культурних дерев і кущів**Олена БАЛАЛАЄВА**

кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Анотація. Дендроніми є одним із найдавніших пластів лексики, а їх дослідження у зіставному та когнітивно-ономасіологічному аспектах становить один із актуальних напрямів сучасної лінгвістики. Попри потужну традицію вивчення дендронімів, поза увагою дослідників залишаються наукові назви культурних дерев і кущів. Мета статті – визначити етимологію наукових назв культурних дерев і кущів, реконструювати мотиватори номінації дендронімів. У дослідженні застосовано етимологічний аналіз дендронімів і зіставний метод, матеріалом слугували 16 біноменів. Проведений аналіз довів, що процес номінації дерев і кущів у латинській і українській мовах спирається здебільшого на механізми пропозиційно-диктумної мотивації, яка закріплює в структурі найменування істинні знання про об'єкт номінації. Переважає предикатно-аргументний різновид пропозиційно-диктумної мотивації. Як у латинській, так і в українській мовах реконструкція мотиваторів назв багатьох дерев і кущів залишається гіпотетичною, навіть у межах етимологічних розвідок одного слова дослідники актуалізують різні мотиватори найменування, вбачаючи зв'язки з різними ознаками й характеристиками рослини: зовнішнім виглядом, кольором, запахом, смаком, походженням або місцезростанням, часом цвітіння або дозрівання, властивостями, призначенням, особливостями використання у людській практиці та іншими чинниками. Оскільки процес доместикації дерев і кущів має тривалу історію, у назвах багатьох дендронімів як у латинській, так і в українській мовах реконструйовано прайндоевропейські основи. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі у підготовці фахівців у галузі садово-паркового і лісового господарства.

Ключові слова: дендронім, назва роду, видовий епітет, етимологія, мотивація, мотиватор.

Актуальність (Introduction). На сучасному етапі розвитку наукової думки інтердисциплінарність і системність вважають важливими принципами будь-якого дослідження, що передбачають інтеграцію знань і методів із різних наукових галузей, дозволяють розглядати й вивчати явище або проблему в контексті системи з урахуванням всіх взаємозв'язків і взаємодій.

До пріоритетних завдань сучасних етимологічних досліджень загалом, і дослідження назв рослин зокрема, науковці відносять: відтворення первинної мотивації, реконструкцію первинного значення й пояснення подальшого семантичного розвитку слова. Серед основних факторів, що обумовлюють у процесі номінації семантичну вмотивованість назв рослин в європейських мовах дослідники називають зовнішній вигляд рослини, місцезростання, властивості рослини, її використання та інші чинники, характерні для конкретного роду чи виду, водночас акцентуючи, що більшість цих

головних мотивацій складається з багатьох окремих елементів (Dębowiak & Waniakowa, 2019: 175).

Щоб дослідити семантичну мотивацію назв рослин, необхідно добре знати різні аспекти, пов'язані з рослинами. Дебов'як і Ванякова застерігають, що однією з обов'язкових умов є належне знання ботаніки, яке передбачає, зокрема, ідентифікацію рослин, знання про їх типові особливості, як-от загальний вигляд, форму та зовнішній вигляд листя, запах, період цвітіння та цілющі властивості тощо. Іншим ключовим фактором є знання про використання рослин (там само: 174).

Як стверджує В. Калько, у назвах рослин відображено широкий спектр інформаційних каналів: слухових, зорових, дотикових, запахових, смакових, а також аксіологію та почуття народу; з'ясування особливостей добору мотиваторів при творенні фітонімів дає змогу глибше пізнати як номінативні механізми в цілому, так і їхні пріоритети в етносвідомості зокрема (Калько, 2003: 4). А серед

багатьох наукових проблем, «проблема факторів, що впливають на вибір ознак-мотиваторів у номінативному процесі, залишається головною для сучасних досліджень мотивації, доводячи їх значне розмаїття» (Шестакова, 2010: 46).

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Literature review). Дендроніми є одним із найдавніших пластів лексики. Сьогодні їх дослідження тривають переважно в когнітивно-онимасіологічному аспекті (Калько, 2003; Усик, 2017; Waniakowa, J. 2021 та ін.) та поліконфронтативному, спрямованому на зіставлення назв рослин у кількох неспоріднених мовах (Urniaż, 2021; Saceres-Lorenzo & Salas-Pascual, 2022; Blažek, 2018; Waniakowa, 2020 та ін.). Як зауважує Блажек, етимологічний аналіз дендронімів та у ширшій перспективі – близьких дендронімічних систем – пропонує надзвичайно цінні результати, які можуть бути використані для підтвердження або виключення внутрішнього або зовнішнього впливу субстратних мов (Blažek, 2018). Комплексний аналіз назв дендронімів з елементами етимології здійснено в працях науковців Національного університету біоресурсів і природокористування України (Харченко, 2019; Шинкарук, Вакулик, Кушнір та ін., 2019; Шинкарук, Балалаєва, & Вакулик, 2017). Проте походження наукових назв дерев і кущів залишаються недостатньо вивченими і потребують подальших досліджень.

Мета (Aim) – визначити етимологію наукових назв культурних дерев і кущів, реконструювати мотиватори номінації дендронімів.

Методи (Methods). У дослідженні застосовано етимологічний аналіз дендронімів, зіставний метод, узагальнення. Матеріалом слугували 16 біноменів дерев і кущів, вибраних із праці «Культурні рослини України» (Нечитайло, Баданіна, & Гриценко, 2005). Лексикографічною базою дослідження слугували етимологічні словники «Etymological dictionary of Latin and the other Italic languages латинської» (de Vaan, 2016), Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen (Genaust, 2012), Етимологічний словник української мови (ЕСУМ, 1982-2012).

Результати дослідження та їх обговорення (Results and discussion). У ботанічній лексиці виокремлюють дендроніми (від лат. *dendron* 'дерево' та гр. *οϋτα* 'ім'я'), або дендроніми, у термінології І. Сабадоша, – назви деревних рослин / дерев'янистих рослин, що їх витлумачують як багаторічні вічнозелені або листопадні рослини, стовбури і гілки яких утворюють деревину. Поняття «деревні рослини» охоплює три види: дерева, чагарники (кущі) та чагарнички (Харченко, 2019: 83). Розглянемо походження й механізми мотивації наукових назв культурних дерев і кущів.

Malus domestica – Яблуна домашня.

Лат. *malus* 'яблуна', *malum* 'яблуко' походить від гр. *μηλέα* (*mēléa*), *μᾶλον* (*mēlon*) 'яблуко' неясної етимології. Генауст вважає, що це запозичення із середземноморської мови, пор. назву острова *Melos* (Genaust, 2012: 236). Фенвік реконструює праїндоевроп. **méh₂lo-* 'культурне дерево, культивована виноградна лоза' з варіантом **móh₂lo-*, пор. хетське *māhlaš* 'виноградна лоза', лідійське *μῶλαξ* 'тип вина' тощо і вважає їх тематизованими від акростатичного кореня іменника в **móh₂l-* 'тип культурно важливої рослини' з діапазоном інших похідних форм. Далі вона розглядає **móh₂l-* як можливий архаїчний **-l-* з **meh₂-* 'рости, збільшуватися, дозрівати, плодитися' (Fenwick, 2016: 441). Взагалі слово *malum* використовували на позначення не лише яблука, а й будь-якого плоду з дерева.

Видовий епітет *domestica* (прикметник *domesticus, a, um* – домашній) < лат. *domus, us f* 'дім' указує на те, що це культивований вид.

Укр. *яблуна, яблуко* (праслав. **ablŏnъ, ablъko*) походять від індоєвроп. **āblu-*. Як зазначено в Етимологічному словнику української мови «припускалося, що первісно це була індоєвропейська основа на *-l-*; гіпотеза про зв'язок слова з індоєвроп. **albho-* 'білий', а також виведення псл. *ablъko* з кельтських або германських мов сумнівні; висловлювалося припущення про субстратне походження слова в індоєвропейських мовах» (ЕСУМ, 6: 530).

Armeniaca vulgaris – Абрикос звичайний.

Латинська назва *armeniaca* є субстантивованим прикметником жіночого роду від *armeniacus*, *a*, *um* 'вірменський', який залишився від словосполучення *armeniaca arbor* 'абрикосове дерево'. Плід цього дерева римляни називали *malum armeniacum* 'вірменське яблуко, вірменський плід' або *prunum armeniacum* 'вірменська слива', греки – *melon armeniakon* 'вірменський плід', указуючи на ймовірне походження з Вірменії (мотиватор-локатив). Узагалі абрикос потрапив до Греції та Італії приблизно у 63 р н.е. з Кавказу чи Ірану або після римсько-парфянських війн, хоча культивували його ще в Китаї в 3 ст. до н.е. Генауст вважає, що назва є перекладом сир. *hazzürä armenäyā* 'вірменське яблуко', яке через асир. *artānu* 'гранат', мабуть, лише вторинно пов'язане з Вірменією (Genaust, 2012: 59).

Назва *абрикос* та його варіанти (*абрикоса*, *абрикоз*, *абрикоза*, *априкос* тощо) почали з'являтися в у українських джерелах в XIX – поч. XX ст. (Сабадош, 2014: 40). Слово *абрикос* є запозиченням з голландської мови; гол. *abrikoos* через французьку (*abricot*), іспанську (*albercoque*) чи португальську (*albricoque*) прийшло з арабської; ар. *al barqōk* утворилося зі сгр. *πραϊκόκκιον* (*πραϊκόκκία*), яке походить від лат. *praecox* (*praecoquus*) «скороспілий» (ЕСУМ, 1: 39). Це можна пояснити тим, що абрикоси дозрівали раніше персиків (мотиватор-темпоратив). Пліній у «Природничій історії» вживав слово *praecoqua*, щоб позначити відмінність абрикоса («раннього плоду») від персика («пізнього плоду»). Нормативними в українській науковій термінології стали *абрикос* і *абрикоса* (Сабадош, 2014: 41).

Persica vulgaris – Персик звичайний.

Латинська назва *persica* від *persicus*, *a*, *um* 'перський', пор. лат. *malum Persicum* 'перське яблуко' < гр. *melon persikon*, *Persike melea*; *persicus* < *Persikos* (Genaust, 2012: 285). Рослина походить з Китаю, але потрапила в Європу через Персію (мотиватор-локатив).

З латини через с.н.нім. *persik* запозичено й українську назву *персик* (ЕСУМ, 4: 353; Сабадош, 2014: 41).

Prunus domestica – Слива звичайна.

Лат. *prunus* 'слива (дерево)', *prunum* 'слива (плід)' через гр. *προύνη* (*prounos*, *prounon prounnon*), ймовірно, запозичення з мов Малої Азії (Genaust, 2012: 305).

Українська назви *слива* < псл. *sliva* (**slivъka*), походження якого остаточно не з'ясоване; здебільшого тлумачиться первісно як назва синюватого кольору і в такому разі зіставляється з лат. **livos* 'синюватий', *livēre* 'мати синюватий колір', *livor* 'синювате забарвлення', двн. *slēhe*, *slēwa* < **sloi-kō*, нвн. *Schlehe* < **slai-hō*, шв. *slå(n)* 'терен', що зводять до індоєвроп. **slī-ō-* 'синюватий' (ЕСУМ, 5: 298).

Prunus divaricata – Алича.

Латинська назва перекладається, як 'слива розлога'. Видовий епітет *cerasifer*, *a*, *um* - *divaricatus*, *a*, *um* 'розлогий, розчепирений' < *divaricare* 'розсувати, розтягувати'.

Українська назва *алича* є запозиченням з азербайджанської мови; аз. *aluča* 'алича, дрібна слива' походить від перс. *aluče* з тим самим значенням (ЕСУМ, 1: 61).

Pyrus communis – Груша звичайна.

Генауст вважає, що лат. *pyrus* < *pirus* 'груша (дерево)', *pyrum* < *pirum* 'груша (плід)' – це запозичення із середземноморської мови (Genaust, 2012: 311), ймовірна оригінальна форма якого (*a*)*pisom* виявляє себе і в гр. *ἄπιος* (*apios*) і *ἄπιον* (*apion*) відповідно.

В Етимологічному словнику української мови припущено, що укр. *груша*, псл. *gruša* < **grousja* : *kruša* < **krousja* очевидно, похідні утворення від псл. *grušiti* < **groušiti*, *krušiti* **kroušiti* 'дробити, товкти'; і менш переконлива думка про балто-слов'янське запозичення з іранських мов (ЕСУМ, 1: 607).

Cerasus vulgaris – Вишня звичайна.

Лат. *cerasus* походить гр. *κερασός* (*kerasos*) 'вишня, черешня', що, ймовірно, разом з гр. *kranos*, лат. *cornus* 'кизил' запозичені з фрако-фрігійської мови. Генауст відхиляє версію щодо походження назви рослини від грецької назви понтійського міста Керасунт (Genaust, 2012: 311).

Укр. *вишня* < прасл. **višnja*, з якого також походять пол. *wiśnia*, чеськ. *višně* (плід) та *višeň* (дерево), словац. *višňa*, в-

луж. *wišeń*, н.-луж. *wišńa*, серб. *вишња/višnja*, хорв. *višnja*, словен. *višnja*. Прасл. **višnja* вважають спорідненим з давн.-нім. *wihsla*, нім. *Weichsel* 'вишня', лат. *viscum* 'пташиний клей', гр. *Ιξός* 'пташиний клей', 'омела'. Всі ці слова виводять з праїндоевроп. **uiks-inja*, утвореного з **uiks* 'омела та інші дерева, що виділяють клей' (ЕСУМ, 1: 387).

Cerasus avium – Черешня.

Латинська назва перекладається дослівно як 'вишня птахів (пташина)'. Видовий епітет *avium* є формою родового відмінка множини іменника *avis, is f* 'птах' – плоди черешні дуже люблять птахи.

Українська назва *черешня* < від прасл. **čeršnja* (**čerša*), етимологія якого не зовсім ясна; більшість етимологів розглядає як запозичення з латинської мови (нар.-лат. *ceresia*, лат. *cerasus* 'вишня') у свою чергу вважається запозиченим з грецької; гр. *κέρασος*, *κερασός*; форма **čersьna* (з *-ьn-*) виникла, ймовірно, під впливом назви *višnja*; існує також спроба пов'язати прасл. **čeršja* з фрако-фригійською назвою черешні, збереженою в гр. *κέρασος* 'черешня' < індоєвроп. **k(w)erəs-* 'темний, чорний'; приймається й можливість запозичення слова з аккадської мови (пор. акад. *karšu* 'плід з кісточкою'; припускається посередництво ретороманської (*ceriéscha* 'черешня') та старобаварської (*chersse* 'черешня') (ЕСУМ, 6: 305).

Cydonia oblonga – Айва довгаста.

Латинська назва дерева *cydonia* 'айва', влат. *qudenaea* та його плодів *mala cydonia*, як і *cotoneum malum* < гр. *κιδώνια* 'айва', *μηλοκιδώνιον* (*mēlokudōnion*) та *kydonion melon, kodymalon*, буквально 'кідонське яблуко'. Назву пов'язують із назвою міста Кідонії *Κιδωνία* (*Kudōnía*) на Криті, де рослина вирощували здавна.

Не всі дослідники поділяють цю точку зору: Бікс вважає, що воно походить від давнішого анатолійського слова, а зв'язок із Кідонією є народною етимологією. Він також зазначає, що на лідійському кордоні був Кітоніон. Генауст вважає, що слова походять з мови Малої Азії (плід був імпортований з регіону Кавказу) і згодом був названий на честь міста Кідонія (гр. *Kudōnía*) на Крит (Genaust, 2012: 134). Батьківщиною рослини є Персія, Анатолія

та Греція; греки, ймовірно, імпортували прищепи з Криту для своїх місцевих рослин, звідси і назва.

Назва *айва* в українській мові стає відомою не пізніше, ніж у кін. XVIII ст. (Сабадош, 2014: 34). Слово є запозиченням з кримськотатарської або турецької мови; крим.тат. *айва*, тур. *ayva* пов'язані з аз. *heyva*, дтюрк. *aiva, ajva* з тим самим значенням (ЕСУМ, 1: 53).

Sorbus aucuparia – Горобина звичайна.

Геннауст виводить лат. *sorbus* з праїндоевроп. **ser-*, **sor-* 'червоний, червонувато-коричневий' (Genaust, 2012: 344). Ваан вважає, що зв'язок з *sorobalina* 'шипшина, ожина', літ. *serbenta, serbentas* 'червона смородина, чорна смородина', *sirbti* 'дозрівати' можливий, але не вказує на праїндоевроп. корінь **sVr-* 'червоний' – скоріше, на неіндоєвроп. **sVrb-* 'ягода' (Vaан, 2016: 576).

Видовий епітет *aucuparia* є формою жіночого роду прикметника *aucuparius, a, um* 'здатний приваблювати птахів' від лат. *aucups, aucipis* 'птахолов' або *aucupari* 'ловити птахів' < *avis* 'птах' + *capere* 'ловити': плоди горобини приваблюють птахів, тому їх використовували як приманку для ловлі.

Укр. *горобина* < прасл. **arębina*, **erębina*, **erębina* або – з іншим ступенем вокалізму – *rębina*, похідних від прасл. **arebь*, **erębь*, **erębь* «куріпка; горобина», або сх. **rębь* (пор. укр. *рябий*). Найвірогідніше, ранні прасл. форми **are-m-b(h)-*, **ere-m-b(h)-*; **re-m-b(h)-* – з носовим інфіксом, пов'язані з індоєвроп. **ere-b(h)-*, **oro-(b)h-* на означення тварин або дерев темного або червоного кольору (в слов'янських мовах особливо про колір неоднорідний, строкатий); споріднене з лит. *jerube, jerūbė, irbe, jerbe* [jãrubė, jeru(m)be] 'рябчик', лтс. *irbe* 'куріпка', двн. *erpf* 'темний', дісл. *iarpr* 'коричневий', *iarpe* 'рябчик', можливо, також гр. *ὄρφνός* 'темний, темно-червоний'; з українських форм найдавнішими є, очевидно, *орябина* < **оряб* < прасл. **eręb-ina*, а також *рябіна* < **rębina* з іншим (нульовим) ступенем вокалізму першого складу; інші форми є вторинними з протетичними *z-*, *v-* або зближеними зі словом *горобець*, [верібей]; менш вірогідне зближення

слова з лит. *ráibas, raibas* ‘строкатий’ або пов’язання вихідного **jarębь* з праслав’янською назвою весни **jarь*; як і відокремлення назви дерева *горобі́на* від прасл. **ęrębь* і пов’язання її в реконструйованій формі **erębь* з лат. *sorbus*, нім. *Eberesche, Aberesche*, що розглядаються як запозичення з передіндоєвропейського субстрату (ЕСУМ, 1: 570).

Vitis vinifera – Виноград справжній.

Ваан реконструює праіт. **witi-* < праіндоєвроп. **uhii-ti-*, що походить від кореня **uh-i-* ‘плести, обмотувати’, ‘ткати’ (Ваан, 2016: 683). Деякі дослідники реконструюють цей праіндоєвроп. корінь як **wéh₁itis* ‘те, що в’ється або згинається, розгалужується’ від **weh₁y-* ‘обертати, змотувати, згинати’ або **ueit-* ‘гнучкий гілка, батіг, вусик, верба’ < **qe-* ‘скручування, згинання, плетіння’. Видовий епітет *vinifera (vinifer, a, um)* ‘виноносний’ від лат. *vinum* ‘вино’ + *-fer* ‘той, що несе, -носний’.

Укр. *виноград* засвоєно зі старослов’янської мови, в якій було калькою гот. *weinagards* ‘виноградник’, утвореного з основ *wein-* ‘вино’ і *gard-* ‘город, сад’, спорідненого з прасл. **gord-* ‘город’, на східнослов’янському ґрунті втрачено значення другого компонента і слово сприймається як просте (ЕСУМ, 1: 337).

Morus alba – Шовковиця біла.

Лат. *morus* ‘шовковичне дерево’, *morum* ‘шовковиця’ з давньогр. *μόρον (moron)* ‘шовковиця; ожина’, *morea* ‘шовковичне дерево’, вірм. *mor, mori, moreni* ‘ожина’, ірл. *merenn* ‘шовковиця’ до індоєвроп. **morom* ‘ожина’, що перейшло до шовковиці в південній Європі, а далі до індоєвроп. **mer-* ‘чорний’ за кольором плоду (Genaust, 2012: 252).

Видовий епітет *alba (albus, a, um)* < **h₂elb^h-o-* ‘білий’ (Ваан, 2016: 32)

Укр. *шовковиця* – похідне утворення від *шовк*; назва мотивується тим, що листям рослини вигодовується тутовий шовкопряд (ЕСУМ, т. 6: 451). Лялечки метеликів використовують для виробництва натурального шовку.

Juglans regia – Горіх волоський.

Лат. *Juglans* ‘горіх, горіхове дерево’ – скорочено від *lovis glāns* ‘жолудь

Юпітера’: *lovis* – род. від *Iuppiter + glans* ‘жолудь, округлий плід, як-от каштан, горіх’, Має паралель в гр. *Dios balanós* ‘горіх, каштан’, вірм. *տղնղիւ*.

Видовий епітет *regia (regius, a, um)* ‘царський’ < *rex, regis m* ‘цар’. Волоський горіх, як і дуб, був священним для Зевса, Юпітера.

Укр. *горіх* < прасл. *oręxь* неясної етимології. Зіставляється з гр. *ἄρουα* ‘різновид горіхів’, алб. *arë* ‘горіх’, лит. *riešutas, riešas, riešutys*, лтс. *riėksts* ‘горіх; горіх ліщиновий’, прус. *bucca-reisis* ‘буковий жолудь’; при цьому вважається, що балтійські мови втратили початкове *a-* кореня; існує також думка про те, що початкове *o-* в слов’янських мовах, як і початкове *v-* в полабській, є префіксом, приєднаним до основи дієслова *řešiti* ‘розв’язати’, спорідненої з лит. *rieš-* у похідній назві *riešutas* ‘горіх’, *rišti* ‘зв’язувати, розв’язувати’; назва в такому разі мотивується тим, що ліщинові горіхи родять в’язками, купками; *ę* в українській мові вторинне; менш обґрунтоване припущення про доіндоєвропейське (субстратне) походження слова, як і мотивування зв’язку слова з дієсловом *řešiti* ‘звільняти, відділяти’ тим, що горіх легко зривається (ЕСУМ, 1: 567).

Видовий епітет *волоський* < *волох* ‘представник романських народів, молдаванин або румун, рідше італієць’ < прасл. **volxь* ‘романець, представник романських народів’; термін прийшов через германське посередництво (гот. **walhs*, днв. *walh*, свн. *walch* ‘чужинець, романець’) (ЕСУМ, 1: 422). Ймовірно, в Україну горіхи завозили представники цих народів, тому плід і дерево отримали цю назву.

Hippophaë rhamnoides – Обліпіха звичайна.

Лат. *hippophaë* ‘обліпіха’, *hippophaes* ‘різновид молочаю’ запозичено з грецької мови і складається з двох основ: *hippos (ἵππος)* ‘кінь’ и *phaos (φάος)* ‘сяяти, блищати’ (Genaust, 2012: 195) – у Стародавній Греції листям рослини підгодовували коней для блиску шерсті (за іншою версією шерсть натирали соком цієї рослини). Видовий епітет *rhamnoides* ‘крушиноподібний’ < *rhamnus* ‘крушина’ + суфіксоїд *-oides* ‘подібний’ за схожістю рослин.

Українська назва *обліпуха* зумовлена тим, що плоди рослини розміщуються на гілках дуже рясно, ніби обліплюючи їх.

Ribes nigrum – Смородина чорна.

Лат. *ribes* походить від араб. *ribās* ‘кислий; ревінь’: раніше сік чорної смородини мав таке ж фармацевтичне застосування, як і сік ревеню (Genaust, 2012: 320).

Видовий епітет *nigrum* указує на темний колір плодів. Походження прикметника *niger, gra, grum* ‘чорний’ невідомо (Vaap, 2016: 409). Назви іншим видам смородини теж дано за кольором плодів: *Ribes rubrum* – Смородина червона, або Порічки, *Ribes aureum* – Смородина золотиста.

Укр. *смородина* < псл. **smorda, *smordina* ‘смородина’, пов’язані зі **smordъ* ‘сильний запах’ (пор. укр. *сморід*): назва зумовлена сильним, різким запахом рослини. Як семантичні паралелі наводять снн. *stinkstruk* та нвн. *stinkbaum* ‘чорна смородина’ – складні утворення з основою дієслова *stinken* ‘смердіти’ за запахом листя чорної смородини (ЕСУМ, 5: 328).

Grossularia reclinata – Аґрус відхилений.

Генауст вважає, що *grossularia* ‘аґрус’ походить від лат. *grossulus* ‘маленький незрілий інжир’ < *grossus* ‘незрілий інжир’ < *grossus, a, um* ‘товстий; незрілий’: за формою і смаком ягід (Genaust, 2012: 184). Цю ж версію знаходимо й у Ваана (Vaap, 2016: 273).

Видовий епітет *reclinata (reclinatus, a, um)* від лат. *reclinare* ‘відхилитися’: гілки з рясними плодами часто хиляться до землі.

Синонімічною науковою назвою цього виду рослини є *Ribes uva-crispa*. Етимологію родової назви проаналізовано в попередньому прикладі (смородина та аґрус належать до одного роду). Видовий епітет *uva-crispa* ‘виноград чіпкий, гроно чіпке’: дикорослі види аґрусу мають колючки, а його плоди нагадують плоди винограду.

Вважають, що укр. *аґрус* запозичено через польську, в якій *agrest* у XV–XVI ст. означало ‘кисле вино з незрілого винограду’, пізніше ‘аґрус’, з італійської мови; іт. *agresto* ‘незрілий виноград’ походить від лат. *agresta* ‘зелений

виноград’ (за іншими тлумаченнями ‘пирій’), неясної етимології, можливо, пов’язаного з гр. *ἄρωσις* ‘кормова трава’ (ЕСУМ, 1: 47).

Сабадош приводить дещо іншу версію походження цього слова. Якщо до кін. XVIII ст. як найменування цього куща вживався в основному полонізм *аґрись (аґресть)* тощо., то приблизно з кін. XVIII ст. і протягом XIX - поч. XX ст. поряд із ним усе активніше функціонує по всій Україні варіант *аґрус (аґрус)*, який стає літературною нормою української мови і який, на думку Сабадоша, не слід виводити прямо від пол. *agrest*, а пояснювати як такий, що появився уже на поч. XIX ст., очевидно, фонетично на українській мовній основі від *аґрест: аґрест > аґрост > аґро’ст > аґруст > аґрус (аґрус)*. Утворення варіанта *аґрост* від *аґрест* відбулося, ймовірно, під впливом укр. діал. *грезно, грезен – грозно* ‘гроно винограду’ (Сабадош, 2014: 32).

Rubus idaeus – Малина.

Малину дикорослу збирали ще в I ст. н.е. нашої ери у північній гори Іда, а введення рослини в культуру зафіксовано римським письменником і агрономом Палладієм в IV ст. н.е. Пліній Старший писав про червону малину в 45 р. н. е., згадавши, що греки називали цей фрукт «іда» на честь гори. Тривалий час термін «іда» використовували для позначення плодів малини. Згодом К. Лінней назвав цей вид *Rubus idaeus*, на його думку назва роду *rubus* ‘ожина, малина’ походила від лат. *ruber, bra, brum* ‘червоний’ за кольором ягід, а видовий епітет *idaeus* ‘ідейський’ указує на походження рослини. Сучасні лінгвісти вважають цю етимологію родової назви досить сумнівною. За однією версією, лат. *rubus* ‘ожина, малина’ пов’язане з індоєвроп. **reub-* ‘рвати, зривати’ (пор. лат. *rumpere* ‘розривати, ламати’ (Genaust, 2012: 184), за іншою – походить від праітал., праіндоєвроп., **wrdʰo* ‘шипшина’ (пор. діал. норв. *erre, orr* ‘кущ’, алб. *hurdhe* ‘плющ’, перс. *گل* ‘квітка’, староангл. *word* ‘терновий кущ’).

Укр. назва *малина*, успадкована від псл. *malina* теж не має загальноновизнаної етимології: їх зіставляють з лит. *melynas* ‘синій’, *melsvas* ‘синюватий’, лтс. *melns* ‘чорний; брудний’, прус. *mīlanan* ‘пляма’,

melne 'синя пляма', гр. *μέλας* 'чорний', гот. *mēljan* 'писати', свн. *mal* 'пляма', нвн. *malen* 'малювати', дінд. *malināḥ* 'брудний; чорний', *mālah*, *mālam* 'бруд' (іє. **mōl/mel-* 'чорний, синій, пляма'); пов'язують також з лат. *mōrum* 'шовковиця, ожина', гр. *μόρον* 'шовковиця', з псл. *maľ* 'малий', укр. *маль* 'молодняк овець', гр. *μήλον* 'вівця, коза' (ЕСУМ, 3: 372).

Висновки (Conclusions).

Проведений аналіз довів, що процес номінації дерев і кущів в латинській і українській мові спирається здебільшого на механізми пропозиційно-диктумної мотивації, яка закріплює в структурі найменування істинні знання про об'єкт номінації. Переважає предикатно-аргументного різновид пропозиційно-диктумної мотивації. Як у латинській, так і в українській мовах реконструкція мотиваторів багатьох назв дерев і кущів залишається гіпотетичною, навіть у межах етимологічних розвідок одного слова дослідники актуалізують різні мотиватори

Список використаної літератури

1. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) [та ін.] ; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1982-2012. Т. 1-6. уклад.: Р. В. Болдирев [та ін.].
2. Калько В.В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2003. 18 с.
3. Нечитайло В. А., Баданіна В. А., Гриценко В. В. Культурні рослини України : навч. посіб. Київ: Фітосоціоцентр, 2005. 351 с.
4. Сабадош І.В. Історія української ботанічної лексики (XIX - початок XX ст.) : монографія. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2014. 600 с.
5. Усик Л. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція оцінного компонента у семантиці фітонімів (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2017. 257 с.
6. Харченко С.В. Інтегрований

найменування, вбачаючи зв'язки з різними ознаками й характеристиками рослини: зовнішнім виглядом, кольором, запахом, смаком, походженням або місцезростанням, часом цвітіння або дозрівання, властивостями, призначенням, особливостями використання у людській практиці та інші чинниками. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі у підготовці фахівців у галузі садово-паркового і лісового господарства/ Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, перспективними напрямками подальших досліджень є встановлення етимології наукових назв рослин інших родин.

Подяки (Acknowledgement).

Авторка висловлює подяку доктору філологічних наук, професору Василю Шинкаруку за участь у дискусії й обговоренні результатів.

Конфлікт інтересів (Conflict of Interest). Немає.

словник дендронімів як засіб уніфікації назв зелених насаджень парків і скверів. *Міжнародний філологічний часопис*. 2019. Т. 10, № 1. С. 83-93.

7. Шинкарук В.Д., Балалаєва О.Ю., Вакулик І.І. *Lingua Latina agrobiologica*. Київ : Міленіум, 2017. 528 с.

8. Шинкарук В.Д., Вакулик І.І., Кушнір А.І., Харченко С.В., Личук М.І. Розробка новітніх принципів створення реєстру цінних дерев і кущів парків і скверів м. Києва на основі термінологічних стандартів : монографія. Київ : Міленіум, 2019. 240 с.

9. Шестакова С. Мотивація сучасних українських фітонімів. *Українська мова*, 2010. № 2. С. 44–49.

10. Balalaieva O. High-frequency Greek and Latin roots denoting plant parts. *Euromentor*. 2020. Vol. 11, No. 2. P. 137-145.

11. Blažek V. Indo-European Dendronyms in the Perspective of External Comparison. *Journal of Indo-European Studies*. 2018. Vol. 46, Issue 1/2, (Spring-Summer). P. 1-45.

12. Caceres-Lorenzo M.T., Salas-

Pascual M. What do phytonyms name? The definition of plant names in academic dictionaries. *Revue Romane*. 2022. Vol. 57, No 2. P. 343-366. <https://doi.org/10.1075/rro.17012.cac>

13. Dębowiak P., Waniakowa J. Semantic Motivation of Plant Names as a Part of their Etymology. *The Landscape of Lexicography*. Lisboa: Centro de Linguística da Universidade de Lisboa & Centro de Línguas, Literaturas e Culturas da Universidade de Aveiro, 2019. P. 173-200.

14. Fenwick, R. S. Descendants and ancestry of a Proto-Indo-European phytonym *meh₂l-. *The Journal of Indo-European Studies*. 2016. Vol. 44, P. 441-456

15. Genaust H. Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen, 3rd ed. überarbeit. und erw. aufl. Hamburg: Nikol, 2012. 701 p.

16. Hrytsenko S. P., Balalayeva O. Y. Latin language for the students-agrobiologists: manual. Kyiv, Tcentr uchbovoi literatury, 2008. 324 p.

17. Urniaż A. J. Shapes in Botanical Names: A Polyconfrontative Approach. *Academic Journal of Modern Philology*. Vol. 12. 2021. P. 219-229. DOI: 10.34616/ajmp.2021.12

18. Vaan de M. Etymological dictionary of Latin and the other Italic languages. Leiden Indo-European etymological dictionary series. Vol. 7. Brill, 2016. 825 p.

19. Waniakowa J. Gwarowe nazwy roślin jako odbicie nastawienia użytkowników gwar do przyrody (Ujęcie historyczno-porównawcze). *Poradnik Językowy*. 2021. No 3, P. 45–59. DOI: 10.33896/PorJ.2021.3.4

References

1. Melnychuk, O. S. (Ed.). (1982-2012). *Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 1 -6). Kyiv: Naukova dumka.

2. Kalko, V.V. (2003). *Kohnityvno-onomasiolohichniy analiz nazv likarskykh roslyn v ukrainskii movi* [Cognitive Onomasiological analysis of Official Plants' Names in the Ukrainian Language.]. (Dissertation abstract). Mechnikov National University, Odesa.

3. Nechytailo, V.A., Badanina, V.A. & Hrytsenko, V.V. (2005). *Kulturni roslyny Ukrainy* [Cultivated plants of Ukraine]. Kyiv: Fitosotsiotsentr.

4. Sabadosh, I.V. (2014). *Istoriia ukrainskoi botanichnoi leksyky (XIX - pochatok XX st.)* [History of Ukrainian botanical vocabulary (XIX – beg. XX)]. Uzhhorod : Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet.

5. Usyk, L. (2017). *Kohnityvno-onomasiolohichna rekonstruktsiia otsinnoho komponenta u semantytsi fitonimiv (na materialy nazv likarskykh roslyn u nimetskii, anhliiskii, rosiiskii ta ukrainskii movakh)* [Cognitive and onomasiological reconstruction of the evaluative component in the semantics of phytonyms (on the material of the names of medicinal plants in German, English, Russian and Ukrainian languages)]. (Doctoral dissertation). National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv.

6. Kharchenko, S. V. (2019). Intehrovanyi slovnyk dendronimiv yak zasib unifikatsii nazv zelenykh nasadzhen parkiv i skveriv [Integrated dictionary of dendronyms as a means of unification of names of park greenery and squares], *International Journal of Philology*, 10(1), 83-93.

7. Shynkaruk, V. D., Balalaieva, O. Iu., & Vakulyk, I. I. (2017). *Lingua Latina agrobiologica*. Kyiv: Milenium.

8. Shynkaruk, V. D., Vakulyk, I. I., Kushnir, A. I., Kharchenko, S. V., & Lychuk, M. I. (2019). Rozrobka novitnikh pryntsyypiv stvorennia reiestru tsinnykh derev i kushchiv parkiv i skveriv m. Kyieva na osnovi terminolohichnykh standartiv [Development of the new principles for creating a register of valuable trees and shrubs of Kyiv parks and squares based on terminological standards]. Kyiv : Milenium.

9. Shestakova, S. (2010). Motyvatsiia suchasnykh ukrainskykh fitonimiv [Motivation of modern Ukrainian fitonyms], *Ukrainska mova*, 2, 44-49.

10. Balalaieva, O. (2020). High-frequency Greek and Latin roots denoting plant parts. *Euromentor*, 11(2), 137-145.

11. Blažek, V. (2018). Indo-European Dendronyms in the Perspective of External

Comparison. *Journal of Indo-European Studies*, 46 (1/2) Spring-Summer, 1-45.

12. Caceres-Lorenzo, M. T., & Salas-Pascual, M. (2022). What do phytonyms name? The definition of plant names in academic dictionaries. *Revue Romane*, 57(2), 343-366.

13. Dębowiak, P. & Waniakowa, J. (2019). Semantic Motivation of Plant Names as a Part of their Etymology. *The Landscape of Lexicography*. Lisboa, Centro de Linguística da Universidade de Lisboa & Centro de Línguas, Literaturas e Culturas da Universidade de Aveiro, 173-200.

14. Fenwick, R. S. (2016). Descendants and ancestry of a Proto-Indo-European phytonym *meh₂-. *The Journal of Indo-European Studies*, 44, 441-456.

15. Genoust, H. (2012). *Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen* (3rd ed. überarbeit. und erw. Aufl).

Hamburg: Nikol.

16. Hrytsenko, S. P., & Balalayeva, O. Y. (2008). *Latin language for the students-agrobiologists: manual*. Kyiv, Tcentr uchbovoi literatury.

17. Urniaż, A.J. (2021). Shapes in Botanical Names: A Polyconfrontative Approach. *Academic Journal of Modern Philology*, 12, 219-229. DOI: 10.34616/ajmp.2021.12

18. Vaan de, M. (2016). Etymological dictionary of Latin and the other Italic languages. *Leiden Indo-European etymological dictionary series*, 7. Brill.

19. Waniakowa, J. (2021). Gwarowe nazwy roślin jako odbicie nastawienia użytkowników gwar do przyrody (Ujęcie historyczno-porównawcze). *Poradnik Językowy*, 3, 45–59. DOI: 10.33896/PorJ.2021.3.4

Etymological Analysis of Scientific Names of Cultivated Trees and Shrubs

Olena BALALAEVA,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Abstract. Dendronyms are one of the most ancient layers of vocabulary, their research in comparative and cognitive-onomasiological aspects is one of the topical areas of modern linguistics. Despite the strong tradition of studying dendronyms, the scientific names of cultivated trees and shrubs remain outside the researchers' attention. The aim of the article is to determine the etymology of the scientific names of cultivated trees and shrubs, to reconstruct the motivators of the dendronyms nomination. Etymological analysis of dendronyms and the comparative method were used in the research, 16 binomial names served as material. The conducted analysis proved that the process of nomination of trees and shrubs in Latin and Ukrainian is mostly based on the mechanisms of propositional and dictum motivation, which fixes true knowledge about the object of nomination in the structure of the name. Predicate-argument type of propositional-dictum motivation prevails. In both Latin and Ukrainian languages, the reconstruction of the motivators of many names of trees and shrubs remains hypothetical, even within the etymological investigations of the same word, researchers actualize different name motivators, seeing connections with various characteristics of plant: appearance, color, smell, taste, origin or place of growth, time of flowering or ripening, properties, usage in human practice and other factors. Since the process of domestication of trees and shrubs has a long history, many dendronyms names in both Latin and Ukrainian languages have reconstructed Proto-Indo-European stems. The results of the research can be used in the educational process in the training of specialists in the field of horticulture and forestry.

Keywords: dendronym, generic name, specific epithet, etymology, motivation, motivator

УДК 801.82: 811.111 (73)

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.05](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.05)

Philosophical Allusions in Fowles' Novel 'The Magus': a Linguistic Aspect

Natalia KRAVCHENKO,

Doctor of Philology,

Professor of the Department of Foreign Philology and Translation,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4190-0924>

Olena BRECHAK,

Ph.D, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
National Academy of Fine Arts and Architecture,
20 Voznesenskiy Descent, Kyiv, 04053, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8175-7344>

Abstract. The article explores philosophical allusions in Fowles' novel "The Magus" within their linguistic context. The aim of the article is to analyze the novel in terms of intertextual references to philosophical texts, considering their types, source spaces, degree of explicitness, and structure, as well as their functions in activating the symbolic and hermeneutic codes of the text. The methods employed for analyzing philosophical intertextuality in the novel include intertextual, context-interpretative, and taxonomic analysis, as well as narrative-semiotic encoding and elements of structural analysis. According to the criterion of source spaces, the article identifies intertextual references to ancient philosophy, represented by the ideas of Heraclitus and Lucretius, as well as to existentialist philosophical texts. Based on types of intertextuality, the identified forms of borrowing include paraphrase, intertextual retelling, reminiscence, and allusion. Regarding the criterion of transparency/implicitness, the intertextual references in the article are differentiated into means with maximum explicitness – references to precedent phenomena, such as the names of philosophers, well-known philosophical works, and key existentialist concepts; means with moderate implicitness – structurally modified allusions containing an explicitly marked component, allowing recognition of the concept from the source space but unfolding in the target text in a new context; and means with maximum implicitness – reminiscences of philosophical ideas related to chance, causality, the struggle of opposites, "chosenness," and existentialist concepts associated with the ideas of Heraclitus, Nietzsche, Schopenhauer, Kierkegaard and Sartre. Regardless of the degree of explicitness, all allusions contribute either to the symbolic code of the text, actualizing its conceptual oppositions, or to the hermeneutic code, conveying the meaning of the protagonist's spiritual journey from existence to essence within the space of the God's play — metatheatrical. In terms of structure, intertextual means are differentiated into three main types: individual lexemes, phrases, and references to entire texts. An analysis of the text "Magus" from the perspective of multimodal intersemiotic allusions and reminiscences to painting, music, sculpture and other forms of art seems to be a prospect for further research.

Key words: philosophical allusions, Fowles' "The Magus", source spaces, degree of explicitness, structure, typology, symbolic code, hermeneutic code.

Introduction. Fowles' novel is unique in terms of its all-encompassing intertextuality, providing its cohesion with ancient Greek mythology (Lorenz, 1996), Shakespearean texts, postmodernist works (Salami, 1992), pieces of music, painting, and architecture (Onega, 1996). The least explored in this vein are the means of intertextuality referring to the source spaces of philosophical texts – ancient, medieval, existential philosophy. Allusions and

reminiscences to philosophical works serve as the foundation for the hermeneutic, symbolic, and semantic encoding of 'The Magus,' and function as tools for creating the metatext and hypertext of the novel. As far as we know, only a few works have been focused on existentialism as the philosophical basis of Fowles' novel. These studies are approached from a literary perspective and do not delve into questions of intertextuality, exploring the existential motives of freedom

© N. Kravchenko, O. Brechak

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 15, № 1, 2024

and suicide (Butler, 1991; Pticina, 2019). Taking this into consideration, the relevance of the article is determined by the scarcity of works focusing on the linguistic analysis of the novel's intertextuality within the framework of philosophical borrowings. The study of such analysis can contribute to the fields of intertextuality, linguistic synergy, and semiotic encoding.

Literature review. The theoretical framework of the article encompasses research on the types, means, and functions of intertextuality in artistic texts. The article utilizes the taxonomy of intertextuality types by G. Genette, which involves "all explicit or implicit relationships with other texts" (Genette, 1997, p.1) and is denoted by the overarching term "transtextuality." Transtextuality includes the following types of relationships between texts:

- Intertextuality as the "presence" of one text within another.

- Hypertextuality as a parodic rethinking of the source text by the recipient text.

- Paratextuality as the interrelation between the text and its title, epigraph, author's remarks, preface, epigraph, etc.

- Metatextuality as commentary references to pretexts, often becoming the subject of linguistic play.

- Architextuality as genre relations between texts (Genette, 1997, p. 1-7).

The study of intertextuality as a category and one of the leading theories since the second half of the 20th century is a priority in contemporary linguistic research, revealing the complexity of intertextual relationships in language and texts (Azerêdo, 2021; Baines, 2023; Brondino, 2023; Cerri, 2020; Connell & Flanders, 2020; Kravchenko et al., 2021; Kravchenko, Goltsova, Snitsar, 2021; Long & Gaofeng, 2020; Radchenko, 2022). Mechanisms of meaning creation through references and allusions between texts are examined by text and discourse theory. Intertextual elements are scrutinized by structural linguistics, considering their structural organization within a text and their impact on the structure of larger linguistic units. Intertextuality analysis is also conducted within linguistic semiotic theories, investigating the interaction of different sign systems in a text and their impact on perception and interpretation. The influence of intertextual elements on cognitive

processes of text perception and understanding, as well as on the construction of meaning by readers based on their prior knowledge and experience, is a focal point in cognitive linguistics. In stylistics, the analysis of intertextuality focuses on how various stylistic devices are used to incorporate quotations, allusions, and other forms of intertextuality into a text to achieve specific effects.

Intertextuality, which is a focus of this study, is marked by the means of proper and facultative intertextuality (Majkiewicz, 2008, p. 20), distinguished by varying degrees of structural complexity and different levels of explicitness / implicitness (Piégay-Gros, 2002). The category of intertextuality includes such means as allusions, reminiscences, direct and indirect quotations, including paraphrases, precedent phenomena, stylization (imitation of the style of the original text), and others.

Taking into account the polyfunctionality of intertextual means in Fowles' novel, the article partially relies on research analyzing the functions of such means, particularly the polysemantic allusion, in creating semiotic-semantic cohesion of the text, actualizing hypertextual connections, the effect of defeated expectancy, etc. (Kravchenko et al., 2021). As far as we know, intertextuality in the aspect of the presence of philosophical texts in literary works has been explored in individual works, for example, in the monograph "Philosophical Allusions in James Joyce's *Finnegans*" by Robert Baines (2023). Fowles' novel "The Magus" has not been examined in terms of the analysis of allusions and reminiscences to philosophical texts, which constitutes the novelty of this article and allows it to fill a specific gap in linguistic research on postmodernist texts.

Since the philosophical allusions in "The Magus" function as means of encoding implicit and subtextual information, the article draws on Roland Barthes' (1974) theory of narrative-semiotic coding to unravel the layers of meaning embedded in the philosophical ideas and analyze of how the intertextual elements contribute to the overall semiotic richness and complexity of the novel. Barthes introduces the proairetic or actional code, along with hermeneutic, symbolic semantic and cultural codes. Distinction between hermeneutic and

symbolic codes becomes particularly significant for addressing the research objectives.

In Barthes' classification, the hermeneutic / riddle code relies on elements that generate questions and anticipation, inviting the reader to interpret and decode the narrative. It involves the elements of the narrative termed as partial answers, suspended answers, and jammings, and so on "to evoke a delicious sense of 'uncertainty, mystery, or doubt' in the audience" (Long, 2007, p. 53). On the other hand, the symbolic code encompasses elements that carry broader cultural or symbolic meanings, contributing to the deeper layers of the narrative. Such code represents a profound structural principle of organizing text through semantic oppositions.

The goal of the article is to analyze John Fowles' novel "The Magus" from the perspective of intertextual references to philosophical texts in terms of their types, source spaces, functions, degree of explicitness, and structure. The goal involves addressing the following tasks: 1) identifying the source spaces of philosophical borrowings; 2) analyzing the means of intertextuality in the context of their typology; 3) differentiating intertextual borrowings based on the degree of their explicitness/implicitness; 4) identifying the functions of intertextual meanings in actualizing the symbolic and hermeneutic codes of the text; 5) specifying the means of intertextuality in terms of their structure.

Materials and research methods. The material for the article consists of the text of J. Fowles' novel "The Magus" (2004). Fragments for analysis were selected based on criteria such as the presence of verbal markers indicating textual borrowings from philosophical texts, names of philosophical works, precedent names of philosophers, and implicit references in the form of reminiscences to philosophical theories, concepts, and ideas. The article integrates methods of intertextual analysis (Allen, 2011; Orr, 2003; Velykoroda & Moroz, 2021) with contextual-interpretive analysis (Holyk, 2021) aimed at identifying semantic increments in the hermeneutic code of Fowles' text, marked by intertextual means. Additionally, the method of taxonomic analysis was used to identify types of intertextual means based on

various criteria, and elements of structural analysis were employed to identify structural subtypes of allusions and reminiscences.

Results and Discussion. The classification of intertextual means in the novel is carried out in the article based on various criteria, depending on the types of intertextuality, source spaces of intertextual borrowings, their text-generating function, and structure.

Based on the criterion of source spaces, among the most frequent intertextual means identified are allusions and reminiscences to ancient and existential philosophy.

Examples of intertextual references to ancient philosophy include reminiscences

(a) of the philosophical poem "De rerum natura" ("On the Nature of Things") by Lucretius:

"the night seems to wait, as if story, narration, history lay imbricated *in the nature of things*" (Fowls, 2004, p. 142);

(b) of the ideas of Heraclitus about the universal interconnectedness and the struggle of opposites:

"That reality was *endless interaction* (...). The endless solitude of the one, its total enislement from all else, seemed the same thing as *the total interrelationship of the all*" (Fowls, 2004, p. 228-229);

"All opposites seemed one, because each was indispensable to each" (Fowls, 2004, p. 228-229).

In the novel, frequent reminiscences of existentialist concepts such as choice, inner freedom, authenticity, and the meaning of life have been identified. These reminiscences are marked by references to the Sartrean Orestes, whom the protagonist compares himself to: "like a new Orestes" (Fowls, 2004, p. 67), and the existential idea of the transition from existence to essence (Kierkegaard, 1980):

"You are *still becoming. Not being*" (Fowls, 2004: 101).

The recurring conceptual repetition of the word "freedom" in the novel, including the intertextual insertion of the Greek word "eleutheria," is noteworthy. This word is key to the hermeneutic code of the text and serves as a means of double coding, referring simultaneously to existentialism and to Heraclitus' ideas about freedom as the independence of human will:

"only one thing had that quality of pricelessness. It was *eleutheria: freedom*" (Fowls, 2004, p. 402),

"that same word, that one word: *eleutheria*" (Fowls, 2004, p. 396);

"And my *freedom* too was in not striking, whatever the cost" (Fowls, 2004, p. 475).

The main character, Nicholas, sees freedom in taking personal responsibility for everything happening to him in the phantasmagoric metatheater of events unfolding in the novel:

"the freedom that makes us (...) responsible for what we are" (Fowls, 2004, p. 489);

"Being free again, but in a new freedom... purged in some way" (Fowls, 2004, p. 492).

Based on the criterion of types of intertextual devices, the article identifies various forms of borrowings:

(a) Intertextual Retelling – as a free translation of concepts from the source space:

"But *the maze has no center*. An ending is no more than a point in sequence, a snip of the cutting shears" (Fowls, 2004, p. 608). The fragment conveys the idea of the rhizomatic labyrinth from the writings of existentialist Umberto Eco (2014), serving as a symbolic metaphor for consciousness, subconsciousness, and liminal states in postmodernism and existential philosophy. The labyrinth, destined "to be deciphered by men" (Borges, 1999, p. 35) becomes a recurring metaphor in "The Magus";

"*Despair is a disease* (...). You watch and you *despair*. Or you *despair* and you

watch" (Fowls, 2004, p. 407) – in the antagonist's psychonarrative, the title of the foundational work of existentialism by Søren Kierkegaard, "The Sickness unto Death" (1980, p. 33-34), is played out;

"I thought, *I am Theseus in the maze*; let it all come, even the black minotaur, so long as it comes; so long as I may reach the center" (Fowls, 2004, p. 306).

(b) Reminiscence - as an indirect comparison or borrowing (often unconscious) of images

and concepts from other texts. An example would be cross-cutting metaphor of the game in the novel, associated with Heraclitean metaphor of the complementarity of opposites as different faces of a die; logos, and infinity as a child playing at πετεία (checkers) (Heraclitus, 1979):

"And it became a sort of game inside a game inside a game" (Fowls, 2004, p. 273);

"The god-game" (Fowls, 2004, p. 588).

(c) Allusion – a hint at specific components of the donor text recognizable in the recipient text:

"the European *death-wish*, pulling me along" (Fowls, 2004, p. 143) – an allusion to Schopenhauer's "will to death" (Schopenhauer, 1966).

(d) Paraphrase – a type of indirect citation referring to the donor text with a rephrasing of the source text: lay imbricated *in the nature of things*" (Fowls, 2004, p. 142) – "On the Nature of Things" by Lucretius.

Forms of intertextual borrowing by the target text of the meanings of source texts are shown in Table 1.

source space	form of intertextual borrowing	type of transformation of borrowed unit
texts of Heraclitus	paraphrase	indirect citation of donor text with its rephrasing
existentialist texts	intertextual retelling	transfer of content/concepts of source text in free form
existentialist texts	reminiscence	indirect comparison or borrowing of images and concepts from source texts
existentialist texts	allusion	recognizable hint to the content components of the source text

Table 1. Forms of intertextual borrowings and their transformations

According to the criterion of transparency / implicitness, intertextual means are differentiated in the article into those with maximum explicitness, with a moderate degree of implicitness, and with maximum implicitness.

The most explicitly marked intertextual means include references to precedent phenomena, such as (a) the names of philosophers:

"Sitting there steering he looked ascetic, Gandhi-like" (Fowls, 2004, p. 130);

(b) the titles of recognizable (well-known) philosophical works, and (c) nominations of key existentialist concepts:

"We formed a small club called *Les Hommes Révoltés*, drank very dry sherry, (...) and argued about *essence and existence* and called a certain kind of inconsequential behavior *existentialist*" (Fowls, 2004: 5-6) (references to the title of Albert Camus's essay (1954) and to basic existentialist concepts).

Intertextual means with a moderate degree of implicitness include structurally modified allusions that contain an explicitly marked component, ensuring the recognition of the concept of the source space but unfolding in a target text in a new context:

"You are still becoming. You still do not exist" (Fowls, 2004, p. 101).

Intertextual markers with a maximum implicitness involve reminiscences to philosophical ideas: chance, causality, the struggle of opposites, "chosenness", anguish, suicide, etc. associated with the ideas of Heraclitus, Nietzsche and existentialism concepts.

"The total interrelationship of the all. All opposites seemed one, because each was indispensable to each" (Fowls, 2004, p. 228-229);

"Are you *elect*? I come to tell you that you are now *elect*" (Fowls, 2004, p. 489) - the concept of "chosenness" associated with Heraclitean idea of "aristos" (moral and intellectual elite) and echoing the concept of the chosen ones in existentialism: "those who bore themselves are the chosen ones, the nobility" (Kierkegaard, 1992).

"We duly felt the right *anguishes*" (Fowls, 2004, p. 5-6);

"*The fear I felt was the same old fear*" (Fowls, 2004, p. 458) - reminiscences referring to fundamental concepts of existentialism – anxiety and fear (Kierkegaard, 1981).

One of the recurring reminiscences in the novel is the reference to the existential motif of suicide, which is crucial to the existential worldview, emphasized particularly by Albert Camus: "There is only one really serious philosophical question, and that is suicide" (Camus, 1955, p. 3).

In the text of the novel, the motive of suicide is marked both by its direct nominations and by descriptive periphrastic designations:

"To write poetry and *to commit suicide*, apparently so contradictory, had really been the same, attempts at escape" (Fowls, 2004, p. 40);

"an admiration, that admiration which is really envy of *those who have gone further along one's own road: they had both despaired enough to watch no more*. While mine was *the moral suicide*" (Fowls, 2004, p. 407);

"You watch and you despair. Or you despair and you watch. In the first case, *you commit physical suicide*; in the second, *moral*" (Fowls, 2004, p. 407);

"it seemed to me that *my own death was the only thing left that I could create*" (Fowls, 2004, p. 51).

The allusions with a maximum degree of implicitness are presented in the pseudo-trial scene of the protagonist, where the judges are portrayed wearing masks representing Jungian archetypes of the unconscious, embodying the archaic part of Nicholas's personality:

"I stared down the line: the stag-devil, the crocodile-devil, the vampire, the succubus, the bird-woman, the magician, the coffin-sedan, the goat-devil, the jackal-devil, the Pierrot-skeleton, the corn doll, the Aztec, the witch. I found myself swallowing, looking round again at my inscrutable guards". (Fowls, 2004, p. 461).

The distribution of intertextual borrowings according to the criterion of the degree of their explicitness and implicitness is shown in Table 2.

intertextual borrowing	degree of its explicitness / implicitness
references to precedent phenomena	maximum explicitness
allusions with structural modification of the borrowed component	moderate degree of implicitness
reminiscences to philosophical ideas	maximum implicitness

Table 2. Intertextual borrowings on the criterion of their explicitness and implicitness

Regardless of the degree of implicitness, all allusions contribute to the symbolic and hermeneutic code of the text, activating parallel meanings of the target space by reproducing components from the donor text with its own "predication." For example, the allusion to Gandhi compared to Conchis serves as a means of the symbolic code, marking the oppositions:

(a) between the philosophy of non-resistance to evil, symbolized by the name of the Indian philosopher, and active struggle against evil, embodied by the antagonist Conchis – the director of the entire God game. Conchis organizes his metatheater for the sake of active resistance to evil, creating a space for the spiritual initiation and purification of the protagonist;

(b) between the contrasting characteristics of Conchis as a Trickster-deceiver and philosopher, a Creator restoring the harmony of the world.

The reference to Orestes as a precedential phenomenon from Sartre's novel "The Flies" becomes a tool for constructing ironic hypertext, contributing to the hermeneutic code of the novel by breaking down the boundaries between play and reality, irony and significance, truth and mystification, life and death:

"In some places there were nagging clouds of black flies, so that I climbed through the trees like a new Orestes, cursing and slapping" (Fowls, 2004, p. 67).

The allusion with a moderate degree of implicitness ("You are still becoming") serves as a key element for the hermeneutic code of the text, where the God Game space – a metatheater of the protagonist's trials - is constructed to allow him to discover his essence on his spiritual journey.

Similarly, the motive of the hermeneutic code of the text – the existential search and initiation of the hero on his spiritual journey from existence to essence, is encoded by intertextual reminiscences with a high degree of implicitness.

The intertextual means are differentiated into three main types based on their structure, ranging from individual words and phrases to larger excerpts or references to entire texts.

- Lexemes: "We (...) argued about essence and existence and called a certain kind of inconsequential behavior existentialist" (Fowls, 2004, p. 5-6);

- Phrases – with transformation and without transformation:

"but I knew I had *absolute freedom of choice*" (Fowls, 2004, p. 474) – reference to the concept of freedom of choice as the key idea of existentialism;

"such as *through-all boredom* with life in general, a nightmare. *Boredom*, the numbing annual *predictability of life*, hung over the (...) like a cloud. I could not spend my life crossing such a Sahara" (Fowls, 2004, p. 7) – references to the conception of boredom in existentialism. Kierkegaard (1980) denotes boredom as a kind of nothingness, a nothingness that permeates all reality. Schopenhauer (1970) defines boredom as the sensation of the worthlessness of existence, as evidence or proof that existence is worthless, Nietzsche (1968) – as access to one's deepest self.

- Texts: an extract of existential philosophy is presented in the autobiographical episode from Conchis's life – in the scene where he faces the choice between personally killing two people or the execution of the entire village by German executioners:

"I saw that I was the only person left in that square who had the freedom left to choose, and that the annunciation and defense of that freedom was more important than common sense, self-preservation, yes, than my own life, than the lives of the eighty hostages" (Fowls, 2004, p. 403).

Correlative relations between the type of intertextuality, the structure of intertextual borrowing and the degree of its explicitness/implicitness are presented in Table 3.

Intertextual devices	Transparency/implicitness	Structural types
Precedential phenomena	Maximum degree of explicitness	Lexemes Phrase / paraphrase
intertextual retelling	Maximum degree of implicitness	Texts
structurally modified allusions	moderate degree of implicitness	Phrase / paraphrase
reminiscence	Maximum degree of implicitness	Lexemes Phrase / paraphrase Texts

Table 3. Correlations between the types, structure, and degree of explicitness / implicitness of intertextual borrowings

Conclusions. According to the criterion of source spaces, the article identifies intertextual references to ancient philosophy, represented by the ideas of Heraclitus and Lucretius, as well as to existentialist philosophical texts. Based on types of intertextuality, the identified forms of borrowing include paraphrase, intertextual retelling, reminiscence, and allusion.

Regarding the criterion of transparency/implicitness, the intertextual references in the article are differentiated into means with maximum explicitness – references to precedent phenomena, such as the names of philosophers, well-known philosophical works, and key existentialist concepts; means with moderate implicitness – structurally modified allusions containing an explicitly marked component, allowing recognition of the concept from the source space but unfolding in the target text in a new context; and means with maximum implicitness – reminiscences of philosophical ideas related to chance, causality, the struggle of opposites, "chosenness," and

existentialist concepts associated with the ideas of Heraclitus, Nietzsche, Schopenhauer, Kierkegaard and Sartre.

Regardless of the degree of explicitness, all allusions contribute either to the symbolic code of the text, actualizing its conceptual oppositions, or to the hermeneutic code, conveying the meaning of the protagonist's spiritual journey from existence to essence within the space of the God's play – metatheater.

In terms of structure, intertextual means are differentiated into three main types: individual lexemes, phrases, and references to entire texts.

An analysis of the text "Magus" from the perspective of multimodal intersemiotic allusions and reminiscences to painting, music, sculpture and other forms of art seems to be a prospect for further research.

Acknowledgments. No acknowledgments

Conflict of interest. No conflict of interest.

References

1. Allen, Graham (2011). *Intertextuality*. London: Routledge, 270 p.
2. Arredondo, A., Y. & Caparrós, B. (2023). Associations Between Existential Concerns and Adverse Experiences: A Systematic Review. *Journal of Humanistic Psychology*, 63 (5), 682-707.
3. Azerêdo, G. (2021). Intermediality, intertextuality and parody: resonances of Jane Austen in John Fowles's *The French lieutenant's woman*. *Ilha Desterro*, 74 (1), 41-59.
4. Baines, R. (2023). *Philosophical Allusions in James Joyce's Finnegans*. Oxford: OUP Oxford, 237 p.
5. Barthes, R. (1974). *S/Z*. Translated by R. Miller. London: Black publishing, 271 p.
6. Borges, J.L. (1999). *Ficciones*. London: Bloomsbury Publishing PLC, 174 p.
7. Brondino, A. (2023). Intertextual Irony: Between Relevance Theory and Umberto Eco. *Forum for Modern Language Studies*, 59 (2), 165-182.
8. Butler, L.S.J. (1991). John Fowles and the Fiction of Freedom. In: J. Acheson (Ed.). *The British and Irish Novel Since 1960*. Palgrave Macmillan, London, p. 62-77.
9. Camus, A. (1955). *The Myth of Sisyphus and Other Essays*. New York: Alfred A. Knopf, 212 p.

10. Camus, A. (1954). *The Rebel: An Essay on Man in Revolt*. New York: Alfred A. Knopf, 273 p.
11. Cerri, A. (2020). When Books Speak of Books: G. Radvilavičiūtė's Intertextuality. *Interlitteraria*, 25 (2), 458–475. <https://doi.org/10.12697/IL.2020.25.2.16>
12. Connell, S. & Flanders, Ju. (2020). Writing, Reception, Intertextuality. *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 50, (1), 161-180.
13. Eco, U. (2014). *From the Tree to the Labyrinth. Historical Studies on the Sign and Interpretation*. Translated by A. Oldcorn. Harvard: Harvard University Press, 640 p.
14. Fowles, J. (2004). *The Magus*. Vintage: Classic Books & Novels, Contemporary Fiction. URL.: <https://yes-pdf.com/book/1671/read>.
15. Genette, G. (1997). *Palimpsests: literature in the second degree*. Translated by Ch. Newman, C. Doubinsky, L. Lincoln. NE: University of Nebraska Press, 491 p.
16. Heraclitus (1979), The fragments. The Art and Thought of Heraclitus: An Edition of the Fragments with Translation and Commentary. In C. Kahn (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 354 p.
17. Holyk, S. (2021). Approaching "The end": Conceptual features and metaphors of old age in literary discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, VI (2), p. 2-32
18. Kierkegaard, S. (1992). *Either / Or. A fragment of life*. London: Penguin, 640 p.
19. Kierkegaard, S. (1981). *The Concept of Anxiety: A Simple Psychologically Orienting Deliberation on the Dogmatic Issue of Hereditary Sin*. In R. Thomte (Ed.). Princeton: Princeton University Press, 273 p.
20. Kierkegaard, S. (1980). *The Sickness Unto Death: A Christian Psychological Exposition For Upbuilding And Awakening*. Translated by H. V. Hong & E. H. Hong. Princeton: Princeton University Press (Original work published 1849), 201 p.
21. Kravchenko N., Chaika, O., Blidchenko-Naiko, V., Davydova, T. (2021). Polysemantic allusion in a polycultural dimension: Definition, structure, and semantics (based on Pratchett's Discworld). *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17 (4), 1907-1919.
22. Kravchenko, N., Goltsova, M., Snitsar, V. (2021). Cyclical time in fairy tale and rap lyrics: Points of intersection. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*, VI (1), 75-10.
23. Long, Yi. & Gaofeng, Yu. (2020). Intertextuality Theory and Translation. *Theory and Practice in Language Studies*, 10 (9), 1106-1110.
24. Long, G. A. (2007). *Transmedia Storytelling. Business, Aesthetics and Production at the Jim Henson Company*. M.A. dissertation. Massachusetts Institute of Technology, 185 p.
25. Lorenz, P. H. (1996). Heraclitus against the Barbarians: John Fowles's *The Magus*. *Twentieth Century Literature*, 42 (1), 69-87.
26. Majkiewicz, A. (2008). *Intertekstualnosc – implikacje dla teorii przekładu*. Warszawa: PWN, 389 p.
27. Nietzsche, F. (1968). *Basic Writings of Nietzsche*. Translated by W. Kaufmann. New York: The Modern Library, Random House, 896.
28. Onega, S. (1996). Self, World and Art in the Fiction of John Fowles. *Twentieth Century Literature*, 42 (1), 29-57.
29. Orr, M. (2003). *Intertextuality: Debates and Contexts*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 256 p.
30. Piégay-Gros, N. (2002). *Introduction à l'intertextualité*. Nathan Université, 186 p.
31. Pticina, L. (2019). The Philosophy of Existentialism in the *Magus* - the Motifs of Freedom and Suicide. *European Journal of Language and Literature Studies*, 5 (1), 23-30.
32. Radchenko, S. (2022). Again and Always: Intertextuality outside of Postmodernism. *Interlitteraria*, 27 (2), 275-291.
33. Salami, M. (1992). John Fowles's Fiction and the Poetics of Postmodernism. London / Toronto: Associated University Presses, 302 p.
34. Schopenhauer, A. (1970). *Essays and Aphorisms*. Translated by R. J. Hollingdale. London: Penguin Books, 240 p.
35. Schopenhauer, A. (1966). *The World as Will and Representation*. Translated by E. F. J. Payne. Dover Publications, 558 p.
36. Velykoroda, Yu. & Moroz, O. (2021). Intertextuality in media discourse: A reader's perspective. *Explorations in English Language and Linguistics*, 9 (1), 56-79.

Філософські алюзії в романі Фаулза «Волхв»: лінгвістичний аспект

Наталія КРАВЧЕНКО,

доктор філологічних наук,
професор кафедри іноземної філології і перекладу
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4190-0924>

Олена БРЕЧАК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Національній Академії образотворчого мистецтва і архітектури,
Україна, 04053, Київ, Вознесеньський узвіз 20
<https://orcid.org/0000-0001-8175-7344>

Анотація. У статті досліджуються філософські алюзії в романі Фаулза «Волхв» у їхньому лінгвістичному висвітленні. Метою статті є аналіз роману з точки зору інтертекстуальних посилань на філософські тексти, зважаючи на їхні типи, вихідні простори, ступінь експліцитності та структуру, а також функції в актуалізації символічного та герменевтичного кодів тексту. Методи, використані для аналізу філософської інтертекстуальності в романі, включають інтертекстуальний, контекстуально-інтерпретаційний і таксономічний аналіз, а також наративно-семіотичне кодування та елементи структурного аналізу. За критерієм вихідних просторів у статті визначено інтертекстуальні референції до античної філософії, репрезентованої ідеями Геракліта та Лукреція, а також до екзистенціалістських філософських текстів. Виходячи з типів інтертекстуальності, виділені такі форми інтертекстуальних запозичень, як: парафраз, інтертекстуальний переказ, ремінісценція, алюзія. За критерієм прозорості/імпліцитності інтертекстуальні посилання розмежовані у статті на засоби з максимальною експліцитністю – посилання на прецедентні феномени, такі як імена філософів, відомі філософські праці, ключові екзистенціалістські концепти; засоби з помірною імпліцитністю – структурно модифіковані алюзії, що містять експліцитно позначений компонент, що дозволяє розпізнати концепт з вихідного простору, що розгортається в цільовому тексті, створюючи нові контексти; засоби з максимальною імпліцитністю – ремінісценції філософських ідей, пов'язаних із концептами випадковості, причинності, боротьба протилежностей, «обраність», асоційованими з ідеями Геракліта, Ніцше, Шопенгауера, К'єркегора та Сартра. Незалежно від ступеню експліцитності, усі алюзії сприяють актуалізації символічного коду тексту, актуалізуючи його концептуальні опозиції, або герменевтичного коду – мотиву духовної подорожі протагоніста від буття до сутності у просторі метатеатру роману. За структурою інтертекстуальні засоби поділяються на три основні типи: окремі лексеми, словосполучення та посилання на цілі тексти. Перспективою для подальших досліджень вбачається аналіз тексту «Волхв» з точки зору мультимодальних інтерсеміотичних алюзій і ремінісценцій до живопису, музики, скульптури та інших форм мистецтва.

Ключові слова: філософські алюзії, «Маг» Фаулза, вихідні простори, ступінь експліцитності, структура, типологія, символічний код, герменевтичний код.

УДК: [81'37-115=111=161.2]
[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.0](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.0)

Soft Law as a Distinct Subtype of International Legal Discourse: On the Issue of Differentiation in the Linguistic Aspect

Yuliia MARKOVA

PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Foreign Philology and Translation,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6200-1004>

Abstract. The article analyzes the discourse of international soft law from the perspective of its structural, communicative, modal, lexico-semantic, and syntactic features that differentiate these quasi-legal texts from universally binding hard law. The goal of the research is to identify the linguistic and communicative parameters of soft law discourse as a distinct subtype within the realm of international legal discourse. It is found that linguistic parameters of soft law include the use of passive constructions, impersonal sentences, elaborate hedges, and the use of verbs with semantics of recommendation, desirability, and declaration, introducing legal texts. In the position of the phrasal subject, names of objects or action goals are used instead of designations of participating states. These linguistic means realize the modality of recommendation, desirability, permissiveness, and possibility, as opposed to the modality of obligation characteristic of hard law texts. The communicative parameters of soft law discourse encompass the specificity of communicative purpose and communicative structure. The communicative purpose is polycomponential, comprising an invariant component – the recommendation of coordinated rules of international conduct, and variant strategies: interpretation of norms of international law, identification of solidarity regarding states' intentions to act in a unified direction, and preparation of future documents with mandatory legal force. From the perspective of communicative structure, soft law discourse is structured through both linear and interactive communicative moves. The typical linear structure correlates with the substantive-compositional organization of soft law text and includes five components – communicative moves: Adoption, Justification, Definition of key terms, Establishment of recommended normative rules and scope of application, and means of enforcement as an optional component. The interactive structure pertains to the qualification of normative expressions based on the criterion of the function attributed to the stated norm or its components, such as clarification, commentary, reservations, etc. For texts of international soft law, two-component interactive moves are typical, where preceding moves or a series of moves contain various justifications for why the subsequent normative provision is necessary. A perspective for future research involves differentiating the genres of soft law from a linguistic perspective.

Key words: international legal discourse, soft law, communicative parameters, modality, lexico-semantic devices, syntactic features.

Introduction. The discourse of soft law is understudied in both linguistic and international legal research, which is associated with the complexity of defining the concept of "soft law," encompassing a broad spectrum of international agreements and the strategic situations they create. Soft law texts mostly have a recommendatory nature, incorporating hybrid genres that combine international legal obligations with the political positions of the participating states in the documents (Guzman, Meyer, 2011: 173).

Thus, the umbrella term "soft law" encompasses an extraordinary variety of documents. On one hand, these are documents containing non-legal international norms established in declarations, UN General Assembly resolutions on important

issues in international relations, codes of conduct, and guiding principles of activity, as well as recommendations of international organizations such as the International Atomic Energy Agency, the International Maritime Organization, the Food and Agriculture Organization, and the International Civil Aviation Organization. On the other hand, soft law includes a particular type of norms in international law, namely, "general" norms and principles that are used in international treaties and then further developed and detailed in hard law documents.

The categorization of soft law discourse is complicated not only due to the extraordinary variety of documents lacking binding legal force but also because there is

© Yu. Markova

no unified classification of document names in international law. Documents may not necessarily have all structural components, and there is no established form stereotypically associated with the canons of a particular genre. The structural formatting of documents depends solely on the agreement of their participants.

Therefore, considering such extralinguistic factors, criteria for determining the parameters of soft law remain a gap in contemporary linguistic research. This underscores the relevance and novelty of this article, which aims to fill this gap.

Literature review. The issue of the soft law discourse, the material of which forms the basis for this research, is the subject of individual studies in both linguistic (Kravchenko et al., 2022; Kravchenko, Soshko, Markova, 2022; Markova, 2022), and interdisciplinary perspectives (Byers, 2021; Mantilla, 2023; Ramos, 2021; Sassòli, 2022; Sulyok, 2024). The most acceptable viewpoint regarding the scope of the "soft law" concept involves considering documents of this type as texts that have a quasi-legal character, influencing the international behavior of states but, at the same time, are not universally obligatory for execution. In the European Union, the term "soft law" is used to denote acts that do not possess binding force but have practical or legal significance within their competence (D'Amato, 2009; Mörth, 2004). Soft law instruments include those creating non-specific obligations related to a wide range of activities of participating states (Abbott & Snidal, 2000).

The problem of differentiating soft law discourse from hard law remains a largely unexplored aspect of contemporary discourse analysis and linguistic genealogy. Linguistic works focused on the issues of soft law cover various aspects of its study, such as the specifics of the structure of soft law discourse (Kravchenko, Nikolska, 2020), characteristics of modality in international legal texts (Kravchenko et al., 2022a; Markova, 2022), taking into account the differences in markers between binding and soft law texts, as well as the issue of translational adaptation of modality. Scholars have attempted to construct a discursive model for pre-translation analysis of international legal discourse, identifying differences for texts of hard and soft law (Kravchenko, Soshko,

Markova, 2022). They have also explored the pragmatic features of legal texts (Kravchenko, Pozhar, 2023), including the aspect of rendering the pragmatics of soft law texts in Ukrainian translations (Kravchenko et al., 2022).

The identified characteristics of soft law texts form the conceptual framework of this research, allowing for the establishment of criteria to distinguish between the discourses of soft and hard law.

The goal of the research is to identify the linguistic and communicative parameters of soft law discourse as a distinct subtype within the realm of international legal discourse.

Materials and research methods. The material for the study consisted of texts of international soft law, including Beijing Declaration (hereinafter – BD) (1995), Declaration of Principles of Tolerance (hereinafter – DPT) (1995), Universal Declaration of Human Rights (hereinafter – UDHR) (1948), Declaration of Ethical Principles in relation to Climate (hereinafter – DEPRCC) (2017), Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (hereinafter – DBPJVCAP) (1985), Framework Convention for the Protection of National Minorities (hereinafter – FCPNM) (1995), United Nations Framework Convention on Climate Change (hereinafter – UNFCCC (1992), and Rio Declaration on Environment and Development (hereinafter – RDED) (1992).

The article employed methods of structural-syntactic analysis to identify the syntactic features of statements nominating norms of soft law; genre analysis to uncover components of the genre model of soft law discourse; structural-compositional analysis to identify structural components of the text corresponding to linear communicative moves, and elements of communicative-pragmatic analysis to determine invariant and variant components of communicative purpose as one of the parameters of soft law, as well as to identify the functions of interactive communicative moves.

Results and Discussion. The analysis of soft law documents has allowed the identification of distinctive features of this discursive pattern:

(1) Document title. The left part of the title should include designations such as

Framework Convention, Charter, Declaration, Recommendations, Principles (in variations like Basic Principles, Guiding Principles, Set of Principles), Measures, Code, Final Act, Strategies, Minimum Standard Rules, Appeal, and so on.

The right part of the title should refer to a specific thematic area predominantly regulated by soft law, such as international jurisdiction, ecology, international waterways, human rights, international legal responsibility, and international economics, eg., Rio Declaration on Environment and Development, the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions, Framework Convention for the Protection of National Minorities, Protocol to the African Charter on Human And Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights, Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space, WHO Framework Convention on Tobacco Control. The inclusion of such regulatory areas under soft law is explained by the fact that, for various reasons, it is difficult for participating states to reach consensus in issues related to them.

(2) Predicates represented by verbs expressing the modality of "desirability" instead of "obligation": *proclaim, declare, solemnly announce, call upon, recommend, recognize*:

The General Assembly, Proclaims this Universal Declaration of Human Rights as a common standard of achievement for all peoples and all nations (UDHR, 1947).

We declare the following: (DPT, 1995).

We also recognize that broad-based and sustained economic growth in the context of sustainable development is necessary to sustain social development and social justice (BD, 1995).

(3) Textem composition, specifically the absence of a concluding part containing provisions for document implementation; the lack or minimal representation of provisions that in some way restrict the rights of participants through references to other documents.

(4) Means of expressing deontic modality of recommendation with elements of desirability modality, permissive modality, modality of possibility, and epistemic

modality:

It is essential for international harmony that individuals, communities and nations accept and respect the multicultural character of the human family (article 2 (3), DPT, 1995) (epistemic modality).

Wishing to follow-up the Declaration of the Heads of State and Government of the member States of the Council of Europe adopted in Vienna on 9 October 1993 (FCPNM, 1995) (desirability modality).

All Parties (...) take climate change considerations into account, to the extent feasible, in their relevant social, economic and environmental policies and actions (article 4 (1 f), UNFCCC, 1992) (modality of possibility).

A Party which is a regional economic integration organization may make a declaration with like effect in relation to arbitration in accordance with the procedures referred to in subparagraph (b) above (article 14, UNFCCC, 1992) (permissive modality).

Regarding the last two examples, it is worth noting that deontic permissive modality in soft law documents borders on the modality of possibility but differs based on the criterion of "permission for a specific action – the possibility of performing such an action." If permissive modality is indexed by the modal verb "may," the modality of possibility is marked by hedges of various extents and structural complexity, serving as a kind of disclaimer about limitations on responsibility during the implementation of the document's rules, depending on the individual capabilities of states. Such hedges attenuate the overall deontic modality of documents by increasing the degree of alternative application.

In addition to the mentioned parameters of soft law texts, their constitutive feature is specific syntactic and semantic characteristics.

The analysis of international legal texts of soft law allowed identifying the following structural and syntactic features:

(1) The use of impersonal sentences:

To ensure that present and future generations are able to meet their needs, it is urgent that all States and pertinent actors: (a) promote the implementation of the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development and its SDGs (Article 5, DEPRCC, 2017).

It is essential for international harmony that individuals, communities and nations accept and respect the multicultural character of the human family (article 2 (3), DPT, 1995).

(2) The use of the passive voice:

Judicial and administrative mechanisms should be established and strengthened where necessary to enable victims to obtain redress through formal or informal procedures (article 5, DBPJVCAP, 1985).

(3) Functioning in the position of the phrasal subject of a noun / a nominal phrase to denote the object of regulation, instead of nominating member states as actors.

In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities (Principle 15, RDED, 1992) (combination of the passive with the location of the object of regulation in the position of

the phrasal subject).

For texts of "soft law," invariant features also include marked themes, insert constructions softening the mandatory nature of rules, and other linguistic devices (impersonality, subjectivization, objectivization, nominalization), intertextual references to "authoritative sources," etc., contributing to reducing categoricity and coercion in favor of modality of desirability.

In particular, linguistic features specific to the soft law genre are presented in Table 1 based on a fragment from Article 2 of the Declaration of Principles on Tolerance.

As affirmed by the UNESCO Declaration on Race and Racial Prejudice measures must be taken to ensure equality in dignity and rights for individuals and groups wherever necessary (article 2, DPT, 1995).

The text of the article	Linguistic tools	Function in the implementation of the institutional communicative goal
As affirmed by the UNESCO Declaration on Race and Racial Prejudice	intertextual inclusion through reference to an expert or authoritative source	implements the evidential modality
measures must be taken	passive voice; a noun to indicate the object of the action, instead of the subject of the action, intended for the implementation of the declared measures	a means of distancing and mitigation
to ensure equality in dignity and rights for individuals and groups	the nouns to denote universal values	implements the strategy of appeal to value as a component of manipulative argumentation
wherever necessary		reduction of categoricalness

Table 1. Features of linguistic embodiment specific to the soft law genre

In some studies, linguistic means typical for certain genres of legal and international legal discourse, are considered as components of "rhetorical strategies" (Harris, 1988; Rasmussen, Engberg, 2017). From this perspective, rhetorical strategies include not only syntactic and stylistic devices such as nominalizations, complex nominal phrases (numerous modifiers), parallel structures, ambiguous expressions, adverbial

specifying constructions, passive voice, but also the way of organizing the text with its division into compositional parts, differentiation of sentences by their length and complexity, etc. (op. cit.).

Summarizing the limited literature on the issue of legal genres (Harris, 1988; Rasmussen, Engberg, 2017) allowed us to add parameters to the characteristics of soft law genres, such as communicative purpose

and the structure of typical "speech moves" used to achieve the communicative goal. The communicative purpose of soft law genres is noted for its complex nature, including both invariant and variable components. The invariant component of communicative purposes involves recommending coordinated rules of international conduct. Variable components may be facultative: alongside the obligatory recommendation of behavioral rules, a document may also aim to prepare propositive international documents with mandatory legal force, interpret norms of international law, or simply express solidarity regarding intentions to act in a coordinated direction.

Regarding such a characteristic as typical for international legal genres "speech moves," Bhatia distinguishes two types of their structure: linear (Bhatia 1993, 135-36), implemented at the macro-level of the text and correlated with the content-compositional structure, and interactive (Bhatia 1993, 117), which include normative expressions themselves and their qualification in the form of reservations, specifications, and comments.

In genres of soft law within international legal discourse, both types of speech acts interact. Typically, a soft law text constitutes a linear five-component structure of communicative acts, including:

Move 1-2: Adoption – Justification;

Move 3: Definition of key terms;

Move 4: Establishment of recommended rules of conduct, and Scope of application;

Move 5: Means of enforcement (optional).

In (1-2), the second communicative move is integrated into the first, as the pragmatic part of "Adoption," introduced by performative verbs such as *adopt*, *proclaim*, *declare*, is separated from the thematic part, i.e., from the phrasal subject indicating the participants of the document. It is linked to the justification part, containing intertextual references to previous texts and socio-political realities ("shared knowledge"). The features of the structure of linear and interactive moves are illustrated through the analysis of a soft law document, such as the Declaration of Principles on Tolerance (1995), presented in Tables 2 and 3.

Linear communicative moves and their functions	Text of the document
Communicative move 1A – Implementation: thematic part	The Member States of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Paris at the twenty-eighth session of the General Conference, from 25 October to 16 November 1995
Communicative move 2 – Justification	Bearing in mind that the United Nations Charter states...
Communicative move 1B – Implementation: rhematic part	Adopt and solemnly proclaim this Declaration of Principles on Tolerance
Communicative move 3 – Definition of terms	Article 1 - Meaning of tolerance
Communicative move 4 – Establishing recommended rules of conduct and scope of implementation	Article 2 – State level 2.1 Tolerance at the State level requires just and impartial legislation, law enforcement and judicial and administrative process (...). 2.2...2.3...2.4. Article 3 – Social dimensions Article 4 – Education
Communicative move 5 – Means of security	Article 5 - Commitment to action We commit ourselves to promoting tolerance and non-violence through programmes and institutions in the fields of education, science, culture and communication.

Tables 2. The structure of linear communicative moves in soft law documents

Qualification (to justify subsequent regulations)	Means of qualification	Expression denoting a previously justified normative provision
In order to achieve a more tolerant society	adverbial structure to express the general purpose of the document	States should ratify existing international human rights conventions, and draft new legislation
where necessary	an insert construction-hedge that reduces the degree of modality of necessity in favor of increasing the modality of desirability	
to ensure equality of treatment and of opportunity for all groups and individuals in society	infinitive construction specifying the purpose	

Table 3. The structure of interactive communicative moves in soft law documents

Conclusion. The discourse of soft law is characterized by genre hybridity, combining features of both international legal and political discourses. Linguistic parameters of soft law include the use of passive constructions, impersonal sentences, elaborate hedges, and the use of verbs with semantics of recommendation, desirability, and declaration, introducing legal texts. In the position of the phrasal subject, names of objects or action goals are used instead of designations of participating states. These linguistic means realize the modality of recommendation, desirability, permissiveness, and possibility, as opposed to the modality of obligation characteristic of hard law texts.

The communicative parameters of soft law discourse encompass the specificity of communicative purpose and communicative structure. The communicative purpose is polycomponential, comprising an invariant component – the recommendation of coordinated rules of international conduct, and variant strategies: interpretation of norms of international law, identification of solidarity regarding states' intentions to act in a unified

direction, and preparation of future documents with mandatory legal force. From the perspective of communicative structure, soft law discourse is structured through both linear and interactive communicative moves. The typical linear structure correlates with the substantive-compositional organization of soft law text and includes five components – communicative moves: Adoption, Justification, Definition of key terms, Establishment of recommended normative rules and scope of application, and means of enforcement as an optional component.

The interactive structure pertains to the qualification of normative expressions based on the criterion of the function attributed to the stated norm or its components, such as clarification, commentary, reservations, etc. For texts of international soft law, two-component interactive moves are typical, where preceding moves or a series of moves contain various justifications for why the subsequent normative provision is necessary.

A perspective for future research involves differentiating the genres of soft law from a linguistic perspective.

References

1. Abbott, K., W., & Duncan Snidal (2000). Hard and Soft Law in International Governance. *International organization*, 54, 421–456.

Bhatia, Vijay K. (1993). *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. London: Longman.

Byers, M. (2021). Still Agreeing to Disagree: International Security and

Constructive Ambiguity. *Journal on the Use of Force and International Law*, 8 (1), 91-114.

D'Amato, T. (2009) Softness in International Law: A Self-Serving Quest for New Legal Materials: A Reply to Jean d'Aspremont *The European Journal of International Law* 20 (3), 897–910.

Guzman, A. T. and Meyer, Timothy (2011, Spring). International Soft Law. *The Journal of Legal Analysis*, 2, (1), UC Berkeley

Public Law Research Paper No. 1353444, 171-225.

Harris, S. (1988). Court discourse as genre. In R. P. Fawcett & D. J. Young (Eds.), *New developments in systemic linguistics*, Vol. 2: Theory and application. London: A&M.

Kravchenko, N., Pozhar, A. (2023). Directive acts in International Legal Discourse: Scale of Illocutionary Force Intensity. *International journal of philology*, 14 (2), 13-22.

Kravchenko, N. et al. (2022). Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations of English-language Soft Law Texts. *Amazonia Investiga*, 11(49), 267-276.

Kravchenko, N. Soshko, O., Markova, Yu (2022). Pre-translation Analysis of International Legal Discourse: From Social Semiotics to the Concepts of Lotman and Bakhtin. *Jordan Journal of Modern Languages and Literatures*, 14(4A), 775-795.

Kravchenko, N. et al. (2022). Commissive Modality of International Legal Discourse: An Implicit Mitigation of the Bindingness. *Theory and Practice in Language Studies*, 12 (6), 1039-1047

Kravchenko, N., Nikolska, N. (2020). Discourse structure relationships (based on International legal "Soft Law" discourse). *International journal of philology*, 11 (1), 101-110.

Mantilla, G. (2023). Deflective Cooperation: Social Pressure and Forum Management in Cold War Conventional Arms Control. *International Organization*, 77, 564–598.

Markova, Ju. (2022). Peripheral means of translation adaptation of modality in Ukrainian translations of English-based international legal texts. *International journal of philology*, 13 (1), 50-58.

Mörth, U (2004). *Soft law in governance and regulation: an interdisciplinary analysis*. Edward Elgar Publishing, 224 p.

Rasmussen, K., & Engberg, J. (2017). Genre Analysis of Legal Discourse. *HERMES - Journal of Language and Communication in Business*, 12 (22), 113-132.

Ramos, F.P. (2021). Legal and institutional translation: Functions, processes,

competences. Introduction. Target. *International Journal of Translation Studies*, 33 (2), 175-182.

Sassòli, M. (2022). How Will International Humanitarian Law Develop in the Future? *International Review of the Red Cross*, 104 (2–3), 2052–2076.

Sulyok, Katalin (2024). Science, epistemology and legitimacy in environmental disputes – The epistemically legitimate judicial argumentative space. *Leiden Journal of International Law*, 37, 139-166.

BD – Beijing Declaration (1995). Fourth World Conference on Women. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>

DBPJVCAP – Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (1985). URL: <https://www.unodc.org/pdf/rddb/CCPCJ/1985/A-RES-40-34.pdf>

DEPRCC– Declaration of Ethical Principles in relation to Climate (2017). UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260129>.

DPT – Declaration of Principles on Tolerance (1995). UNESCO. URL: <https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/13-declaration-principles-tolerance-1995>

FCPNM – Framework Convention for the Protection of National Minorities (1995). Council of Europe. URL: <file:///C:/Users/Home/Downloads/8A439011B9211A87C1257020004B8686-mrg-gen-30sep.pdf>

RDED – Rio Declaration on Environment and Development (1992). URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

UDHR – Universal Declaration of Human Rights (1948). URL: [eng.pdf \(ohchr.org\)](http://www.ohchr.org)

UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change (1992). URL: https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf

М'яке право як окремий підтип міжнародно-правового дискурсу: до проблеми диференціації у лінгвістичному аспекті

Юлія МАРКОВА,

доктор філософії з філології,

доцент кафедри іноземної філології і перекладу,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6200-1004>

Анотація. У статті аналізується дискурс міжнародного м'якого права з точки зору його структурних, комунікативних, модальних, лексико-семантичних і синтаксичних особливостей, які відрізняють ці квазіюридичні тексти від загальнообов'язкового жорсткого права. Метою дослідження є визначення лінгвістичних та комунікативних параметрів дискурсу м'якого права як окремого підтипу в межах міжнародно-правового дискурсу. З'ясовано, що лінгвістичні параметри м'якого права включають використання пасивних конструкцій, безособових речень, складних хеджів, дієслів із семантикою рекомендації, бажаності та декларації, які вводять юридичні тексти. У позиції фразового суб'єкта замість позначень держав-учасників використовуються назви об'єктів або цілей їхньої дії. Ці мовні засоби реалізують модальність рекомендації, бажаності, дозволеності та можливості на протилежну модальності зобов'язання, характерної для текстів жорсткого права. Комунікативні параметри дискурсу м'якого права включають специфіку комунікативної мети та комунікативної структури. Комунікативна мета є полікомпонентною, оскільки містить інваріантну складову – рекомендацію узгоджених правил міжнародної поведінки, та варіативні стратегії: тлумачення норм міжнародного права; виявлення солідарності щодо намірів держав діяти в єдиному напрямку; підготовки майбутніх документів з обов'язковою юридичною силою. З точки зору комунікативної структури, дискурс «м'якого права» структурований за допомогою лінійних та інтерактивних комунікативних ходів. Типова лінійна структура співвідноситься з змістовно-композиційною організацією тексту м'якого права та включає п'ять компонентів – комунікативних ходів: прийняття, обґрунтування, визначення ключових термінів, встановлення рекомендованих нормативних правил і сфери застосування, а також факультативний компонент – інструменти, що забезпечують виконання норм документу. Інтерактивна структура стосується кваліфікації нормативних висловлень на основі функціонального критерію – функції, що приписується встановленій нормі або її компонентам: роз'яснення, коментар, застереження тощо. Для текстів міжнародного м'якого права типовими є двокомпонентні інтерактивні ходи, де попередні ходи або ряд ходів містять різні обґрунтування того, чому необхідне наступна нормативна регламентація. Перспективою для майбутніх досліджень вбачаємо диференціацію жанрів м'якого права з лінгвістичної точки зору.

Ключові слова: міжнародно-правовий дискурс, м'яке право, комунікативні параметри, модальність, лексико-семантичні засоби, синтаксичні особливості.

УДК 378:659.127.6

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.07](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.07)

Найменування закладів освіти: прагмалінгвістичний аспект

Оксана ТЕПЛА,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0582-4741>

Тамара ХОДУРСЬКА,

викладач кафедри теоретико-правових дисциплін,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

36011, проспект Першотравневий, 5, Полтава, Україна

<https://orcid.org/0009-0003-7822-8662>

Анотація. Актуальність. Високі темпи розвитку ринку освітніх послуг призвели до посилення конкуренції. З огляду на це, навчальні заклади мають удосконалювати організаційно-економічні механізми своєї діяльності, використовуючи раціональний управлінський та маркетинговий підхід у своїй діяльності

Методи. Для реалізації мети дослідження використано такі методи: загальний – аналіз і синтез, вивчення та узагальнення наявного досвіду брендингу в освіті; описовий метод – для інвентаризації, класифікації, систематизації та тлумачення власних назв у синхронії; метод асоціативно-понятійного аналізу – для виявлення домінуючих значень назв закладів загальної середньої освіти; статистичний метод встановлення частоти використання певного способу творення назв; прагматичний аналіз комунікацій – для реконструкції номінативних стратегій і мотивацій під час творення імен. Метод опитування застосовано для виявлення ставлення керівників закладів загальної середньої освіти до брендингу освітніх закладів та вивчення асоціацій, емоцій, які викликає у них бренд, відображення сутності бренду у назві.

Результати дослідження та їх обговорення. Розглянуто етапи створення нейму навчального закладу. Схарактеризовано найбільш поширені методи творення назв приватних закладів загальної середньої освіти. Найбільш поширеними є асоціативний метод, що базується на побудові певних позитивних асоціацій, пов'язаних з назвою закладу, та еталонний метод. Розроблено класифікацію підходів до творення назв закладів загальної середньої освіти. Результати дослідження свідчать, що в сучасних назвах навчальних закладів переважають назви прагматичного типу. Натомість невелика кількість непрагматичних неінформативних номінацій пояснюється тим, що в умовах високої конкуренції назви зі значенням, не підкріплені вказівкою на вид діяльності закладу, не запам'ятовуються споживачеві. Запропоновано перспективи подальших досліджень назв освітніх закладів з погляду комунікативно-функціонального підходу.

Ключові слова: освітній маркетинг, брендинг навчального закладу, неймінг, прагмалінгвістика.

Актуальність (Introduction). Освіта є невід'ємною частиною більшості економічних і соціальних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, є важливим чинником створення, формування людського капіталу та добробуту держави, що, у свою чергу, підвищує потребу у висококваліфікованих фахівцях. У таких умовах маркетинг покликаний привести ринок освітніх послуг у відповідність до вимог часу.

Сьогодні для багатьох профільних

закладів маркетинг все ще не є пріоритетним. Водночас значний інтерес викликає використання ефективних методів управління у сфері освіти. Високі темпи розвитку ринку освітніх послуг призвели до посилення конкуренції. З огляду на це, навчальні заклади мають удосконалювати організаційно-економічні механізми своєї діяльності, використовуючи раціональний управлінський та маркетинговий підхід у своїй діяльності (Суханова В. С. & Коцюба А. Ю., 2019;

© О. Тепла, Т. Ходурська

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 15, № 1, 2024

Червінська І. & Карпенко О., 2021).

Останнім часом в економічній літературі особливу увагу приділяють брендингу навчальних закладів: дослідженню брендингу в освіті, необхідності формування та підтримування бренду вищої освіти, сучасним освітнім бренд-технологіям, позиціонуванню навчального закладу, впливу брендингу освітньої організації на її імідж, ребрендинг закладів освіти (Bansal, SK, 2014; Freeman M. et al, 2017; Keller, K., 1998).

Брендинг, на думку багатьох дослідників, є найбільш ефективним засобом маркетингової комунікації [Madieva M., 2020; Xiaopeng D. et al, 2020]. Брендинг у сфері освіти виконує багато функцій, полегшуючи життя не лише навчального закладу, а й кінцевого споживача освітніх послуг – учнів, студентів та їх батьків. Споживачі можуть самі обирати навчальний заклад, а брендинг є тим інструментом комунікації, який допомагає споживачеві ухвалити рішення на користь іншого навчального закладу.

Атрибутами брендів навчальних закладів є: назва; престижність навчального закладу; навчальний план; місцерозташування; рекомендації; доступне навчання; педагогічний колектив; графік навчання; міжнародні зв'язки. Назва дає життя бренду. Правильно підібрана назва завжди привертає увагу цільової аудиторії, створює позитивний імідж бренду. Професійний неймінг допоможе посісти лідерські позиції освітнього бренду навіть в умовах високої конкуренції. Назва, як і логотип, і фірмовий стиль, стає основою бренду, і навіть незначна трансформація бренду може змінити його імідж, лінгвофункціональне значення.

Мета статті (Aim)– проаналізувати способи творення назв приватних закладів загальної середньої освіти, виявити частотність їх вживання; оцінити ефективність назви у системі формування та просування брендів освітньої сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Literature Review). Сьогодні українські навчальні заклади змушені працювати в ринковій системі: через економічну ситуацію в країні на тлі збільшення загальної кількості навчальних

закладів, зокрема приватних, знизилася народжуваність. У цій ситуації одним із головних інструментів навчальних закладів у боротьбі за споживача послуг є брендинг, складовою якого є неймінг.

Неймінг сформувався в економічно розвинутих країнах наприкінці XIX ст., коли з розвитком науки і техніки, зростанням виробництва на ринку зросла однотипна продукція, що призвело до жорсткої конкуренції та необхідності розрізняти товари за назвою. На думку фахівців з економіки, маркетингу, бренд-менеджменту, брендингу, комерційне найменування не повинно бути випадковим і мати важливі властивості.

Експерти радять дотримуватись таких правил найменування навчального закладу (Kroskity P. V., 2021; Sankrar S., 1999, Subbarayalu A., 2021):

1. Назва повинна бути унікальною, відрізняти навчальний заклад від конкурентів, не мати аналогів.

2. Назва повинна містити натяк на переваги освітніх послуг, гарантувати їх якість.

3. Ім'я має бути максимально коротким за звучанням, легким для запам'ятовування та легким для вимови. Важливо уникати складних букво- і звукосполучень.

4. Назва навчального закладу має викликати позитивні емоції у споживача освітніх послуг.

5. Ім'я має бути універсальним, тому що його потрібно буде перекласти на іноземну мову, а звучання має бути адекватним.

6. Назва навчального закладу має містити обіцянку, на яку можуть розраховувати споживачі. Назва повинна відображати опис діяльності.

Інший підхід до розроблення комерційної назви передбачає (Terla O., 2021):

1. Дослідження ринку. Генерація назви повинна починатися з комплексного вивчення ринку, на якому буде рухатися бренд, а також з вивчення характеру товарів і послуг, які будуть пропонувати під цим ім'ям. Ці заходи повинні містити: по-перше, аналіз пропонованих послуг (мета, якість, користь тощо); по-друге, конкурентний аналіз (цінова категорія, позиціонування); по-третє, вивчення

поведінки споживачів (уподобань, способу життя, ситуацій споживання).

2. Затвердження змістовних та формальних вимог до найменування. Назва навчального закладу є одним із найбільш важливих комунікаторів, тому бажано, щоб вона надавала ключову інформацію споживачам, тобто була мотивованою.

Творення назви навчального закладу містить такі етапи:

1. Розроблення (уточнення) стратегії розвитку навчального закладу та маркетингового плану. Необхідно визначити стратегічну мету розвитку (стратегію розвитку продуктового портфеля, його рівень і диференціацію, цінність і ступінь новизни, на яку цільову аудиторію вони розраховані, на яку частку ринку послуг претендує заклад тощо), можливості, звернути увагу на світові тенденції та перспективи розвитку галузевого ринку.

2. Затвердження змістовних та формальних вимог до найменування. Назва навчального закладу є одним із найбільш важливих комунікаторів, тому бажано, щоб вона надавала ключову інформацію споживачам, тобто була мотивованою.

3. Аналіз конкурентного середовища з метою виявлення сильних і слабких сторін навчального закладу та можливих шляхів його розвитку. Це допоможе врахувати ринкові тенденції та можливості для просування навчального закладу, його відокремлення від конкурентів, виявлення запитів потенційних споживачів освітніх послуг та можливих підходів до розробки назви.

4. Виявлення потенційних споживачів освітніх послуг з урахуванням демографічних, соціальних, особистісних та психологічних факторів.

5. Розробка концепції та варіантів назви навчального закладу. На цьому етапі доцільно використовувати логічний та інтуїтивний підходи до створення імені. Логічні прийоми (морфологічний і проблемний аналіз) необхідно використовувати на початковому етапі створення назви. Інтуїтивні методи («мозковий штурм», «635», синектика) більш раціональні для творчого процесу, коли потрібно визначити широту пошуку

назви, обрати один із підходів до назви, створити назву, що допоможе визначити профіль закладу, виділити його серед конкурентів, забезпечить просування як самого закладу, так і його послуг. Контрольне оцінювання дозволить оцінити основну ідею бренду, його цінність для споживачів, сформувані емоційну та логічну складові назви.

6. Узгодження назви з керівництвом або засновниками навчального закладу, які мають власні уявлення про концепцію та візуалізацію імені.

7. Вербалізація та візуалізація імені для його подальшого просування на цільовому ринку. Вербалізація — це не лише створення назви, яка може бути захищена авторським правом. Це також розвиток мови спілкування: манери спілкування, стилю письма та розмови.

8. Тестування розробленої назви для виявлення потенційними споживачами привабливості, інтересу, розуміння, впізнаваності, запам'ятовування, вимови, виділення серед конкурентів, а також з'ясування з назви переваг і цінності послуг навчального закладу.

9. Реєстрація торгової марки.

10. Оцінювання ефективності імені на ринку освітніх послуг. Це завершальний етап. Оцінювання дає змогу визначити, чи були досягнуті цілі, поставлені на початку проекту.

Методи дослідження (Methods).

Оцінювання ефективності неймінгу в освітньому середовищі передбачало такі етапи:

Етап 1. Огляд ринку в досліджуваній категорії.

Цей етап спрямований на вивчення ринку у певний період. Список аналізованих об'єктів певної категорії укладають із використанням методу суцільної вибірки. Це дає змогу одразу побачити, які назви вже є на ринку.

Етап 2. Визначення способів формування назви кожної компанії в досліджуваній категорії.

Для цього етапу необхідно детально вивчити методику неймінгу. Такий підхід допомагає визначити напрям, в якому потрібно рухатися копірайтеру, спеціалісту з неймінгу для створення унікального позиціонування об'єкта, товару чи послуги.

Етап 3. Комунікативний аналіз імені.

На цьому етапі було проведено опитування респондентів. Анкета містила питання, що стосувалися асоціацій, емоцій, мотивів, пов'язаних із закладом освіти, а також сутності бренду, його позиціонування.

Для реалізації мети дослідження використано такі методи: загальний – аналіз і синтез, вивчення та узагальнення наявного досвіду брендингу в освіті; описовий метод – для інвентаризації, класифікації, систематизації та тлумачення власних назв у синхронії; метод асоціативно-понятійного аналізу – для виявлення домінантних значень назв закладів загальної середньої освіти; статистичний метод встановлення частоти використання певного способу творення назв; прагматичний аналіз комунікацій – для реконструкції номінативних стратегій і мотивацій під час творення імен. Метод опитування застосовано для виявлення ставлення керівників закладів загальної середньої освіти до брендингу освітніх закладів та вивчення асоціацій, емоцій, які викликає у них бренд, відображення сутності бренду у назві.

Результати дослідження та їх обговорення (Results and Discussion). У системі української освіти неймінг ще не став маркетинговим інструментом. Лише приватні навчальні заклади мають особливий підхід до найменування, враховуючи ринок освітніх послуг та можливість його сегментації. Інші навчальні заклади дотримуються традиційного підходу. Зазвичай їхня назва містить такі компоненти:

- географічна частина (західноукраїнська, Київська);
- організаційно-правова форма установи (регіональна, обласна);

- галузевий підхід (педагогічний, аграрний, гуманітарний);

- рівень освіти (дошкільна, загальна, неповна вища, вища);

- тип навчального закладу (дошкільний, загальноосвітній, професійний, організація вищої освіти, а також організація додаткової освіти);

- тип освітньої організації (для середньої – школа, ліцей, гімназія; для професійної – професійний ліцей, технікум; для вищої – коледж, інститут, університет);

- нумерація (для загальноосвітніх, професійних, дошкільних закладів).

Опитанування 76 керівників закладів загальної середньої освіти щодо їх ставлення до найменування освітніх закладів засвідчило актуальність порушеної проблеми. Більшість погодилися з потребою перейменування навчальних закладів (84% респондентів). Серед причин перейменування: конкуренція на ринку освітніх послуг – 89%; відмінність від конкурентів і чітке позиціонування – 76%; відповідність запитам споживачів освітніх послуг – 54%.

Найбільш вдалимими назвами освітніх закладів, на думку респондентів, є: асоціативні назви – 68%; власні імена, зокрема імена відомих просвітителів – 58%; неологізми – 47%; іншомовні слова – 39%.

Ми уклали список українських приватних шкіл за допомогою сервісу «Osvita.ua».

Об'єктом дослідження стали назви 194 українських приватних закладів загальної середньої освіти. У результаті їхніх назв, виявлено основні способів їх творення (табл. 1).

Таблиця 1. Методи творення назв приватних закладів загальної середньої освіти

Методи творення назви	Пояснення	Приклади
Асоціативний метод	Використання асоціативного ряду слова, який у свідомості споживачів пов'язаний з об'єктом неймінгу	Престиж, Future School of Technology, Інтелект, Новатор, Професіонал, Перспектива, Ерудит, Лідер, Гранд, Гравітація, Ямб

Еталонний метод	Використання імені продукту, який є лідером в категорії, його легке змінювання; використання іноземних назв еталонних країн походження	Технічний ліцей, Колегіум «Олімп», Європейський колегіум, Гімназія "Європейська освіта", Академія сучасної освіти А+, Київська міжнародна школа, Міжнародна британська школа, Відкрита європейська школа, Міжнародна академічна школа, Міжнародна інноваційна школа, Інноваційний ліцей, Дитяча академія футурум, Ukrainian Global School, Astor School, WORLD SCHOOL, Inventor School, Elite Digital English School, iQschool, Creative School, Capital Union School, Eruditus School
Іменний метод	Використання в назві прізвищ, імен. Один з найстаріших і найбільш популярних методів творення назв	Гуманітарний профільний ліцей імені Хаї-Мушки Шнеєрсон, Воїко Школа, Школа-гімназія Святої Софії, Костанді, Приватні школи Олени Ведернікової
Апелятивний метод	Використання для утворення імені апеляцій до почуттів та емоцій цільової аудиторії	Початок мудрості, Живе Слово, На перехресті, Майбуття, Веда, Сходження, Гармонія, Школа мрії, Стежинка, Добра школа, Нове покоління, Мрія, Творення особистості, Без меж, Крила, Школа Нашої Мрії, Ключик
Концептуальний метод	Відображає унікальність закладу	Elite Digital English School, Ukrainian Global School, Future School of Technology, INGDOM Family School
Назви флори, фауни і природних явищ, географічні назви	Семантика назв флори, фауни і природних явищ дозволяє створювати яскраві образи для брендів	Абрикос, Чайка, Вересень, Ранок, Paraya School, Atlantic School
Гібридний метод	Утворюється з вихідного словосполучення, причому слова начебто накладаються одне на одне, що створює ігровий ефект	Євроленд, Мармеландія, Дивосвіт, Еколенд, Інтерактив, EdKids
Метод абрєвіатур	Творення назви з допомогою скорочень	DEC life school (development, education & culture), NSS school (New School Of Science)
Метод неологізмів	Метод, що дозволяє використовувати в освітньому неймінгу неологізм - слово або словосполучення, що недавно виникло в мові	Rikiki

Як свідчать результати дослідження, у творенні назв приватних закладів загальної середньої освіти найчастіше використовують асоціативний метод, який ґрунтується на побудові певних позитивних асоціацій, пов'язаних із назвою закладу, на нього припадає 26% усіх назв. Другим за частотою (25%) у творенні назв навчальних закладів є еталонний спосіб. Поширені також іменний (17%), апелятивний (16%) та гібридний (6%) способи, назви рослинного, тваринного світу, явищ природи (5%). Метод абрєвіації та метод неологізмів використовуються поодинокі, від 1 до 3%. Звичайно, діапазон методів іменування не

обмежується методами, описаними вище.

Виходячи з наявності/відсутності прагматики в назвах приватних шкіл, ми розробили таку класифікацію підходів до творення назв закладів загальної середньої освіти:

1. **Непрагматичний**, до якого належать дві категорії назв: а) інформативні – прямо вказується сфера діяльності закладу: Школа Монтесорі Нового часу, Всесвітня школа, Гімназія А+, Інноваційний ліцей, Французька приватна школа, Відкрита європейська школа, Міжнародна академічна школа; назви, що характеризуються високим ступенем інформативності: Creative International

Children's School, European Collegium, Miniboss Business School; б) неінформативні - не містять інформації про навчальний заклад, не зрозумілі без розшифрування. Такі назви поділяють на два види: до першого належать назви, не пов'язані з навчальними закладами: Чайка, Парус, Меридіан; інші є неологізмами, зокрема Rikiki.

2. **Прагматичний.** До цієї групи належать імена, в яких яскраво виражений мовленнєвий вплив на адресата. Групу прагматичних назв поділяють на дві підгрупи: а) прагматичні інформативні – містять додаткову інформацію про навчальний заклад, яка безпосередньо не пов'язана з його діяльністю, але створює позитивний образ закладу в уяві адресата. Наприклад, це може бути інформація про місцерозташування школи: Advance Green school (школа розташована в лісі), Новопечерська школа. Крім того, в назві може бути визначено спрямованість закладу: Elite Digital English School, Future School of Technology; б) прагматичні асоціативні – безпосередньо не відображають специфіку навчального закладу, а прагнуть вплинути на споживача через асоціативний фон, який створює назва. Таких імен найбільше: Інтелект, Новатор, Професіонал, Перспектива, Вчений, Лідер.

На останньому етапі дослідження респондентам були задані такі запитання:

1. Ваша стаття?

2. Скільки вам років?

1. Яка з наведених назв у вас асоціюється зі сферою освіти?

2. Які емоції у вас викликає кожне ім'я?

3. Що найперше спадає вам на думку, коли мова заходить про вчителювання?

4. Чи вважаєте ви, що кожна назва відображає суть бренду?

5. Яке ім'я спонукає вас задуматися про навчання в цьому закладі?

Серед 140 респондентів в опитуванні взяли участь 90 осіб жіночої статі і 50 чоловічої. 78% респондентів 12-17 років - учні, які є ядром цільової аудиторії освітніх послуг.

Друге місце посідають респонденти віком від 34 до 52 років. Цільовою групою в

цьому сегменті є батьки школярів, які також мають значний вплив на вибір дитиною навчального закладу.

Як показало опитування, назви яких включають такі компоненти, як школа, лицей, академія, більше респондентів (81% опитаних) асоціюють зі сферою освітніх послуг: Британська міжнародна школа, Відкрита європейська школа, Міжнародна академічна школа, Міжнародна інноваційна школа, Інноваційний лицей, Дитяча академія Futurum. Не викликають асоціацій, пов'язаних зі сферою освіти, такі назви: Євроленд, Мармеландія, Рікікі (62% респондентів).

Позитивні емоції у респондентів (57% опитаних) викликають такі назви: Престиж, Інтелект, Новатор, Професіонал, Перспектива, Ерудит, Лідер, Ямб, Євроленд.

Більшою мірою респондентів змушують задуматися про навчання в цій школі такі назви, як Future School of Technology, Erudite, Inventor School, Elite Digital English School, IQschool (68% респондентів). Найменше опитаних хочуть навчатися в Paraya School (79% респондентів).

Результати анкетування показали, що найбільш ефективними принципами номінації закладів освіти є інформативність та асоціативність.

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives).

Отже, маркетинг на ринку освітніх послуг є соціально орієнтованим процесом, який сприяє підвищенню конкурентоспроможності навчальних закладів шляхом більш широкого та якісного задоволення освітніх потреб споживачів: особистості – в освіті, підприємств і організацій – у підвищенні людського потенціалу, суспільства – у відтворенні особистісного та інтелектуального потенціалу. Для досягнення цієї мети потрібна співпраця всіх сторін.

Конкурентне середовище та рівний статус освітніх закладів усіх рівнів, незалежно від форм власності, спонукають власників і керівників до пошуку нових форм і шляхів завоювання довіри споживачів освітніх послуг.

Найбільш ефективним засобом маркетингової комунікації є брендинг. Одним із зовнішніх атрибутів бренду

школи є назва. Завдання неймінгу у сфері освіти створює позитивний імідж освітнього закладу, який відобразатиме всі цінності та переваги бренд-свідомості цільової аудиторії.

Використання принципів найменування в діяльності закладів освіти є новим і необхідним кроком у ринковій економіці. Проте в українській освіті неймінг ще не став маркетинговим інструментом. Лише приватні навчальні заклади усвідомлюють важливість цього вербального засобу комунікації, враховуючи ринок освітніх послуг та можливість його сегментації. Активне та професійне використання цих принципів приватними закладами загальної середньої освіти свідчить про актуальність неймінгу як ефективного інструменту просування навчальних закладів та освітніх послуг.

Назва освітнього закладу має бути точною та змістовною, асоціюватись з такими категоріями: ідея позиціонування закладу; сутність бренду; основна відмінність від конкурентів; основна вигода чи перевага для споживачів освітніх послуг; результат використання, отриманий споживачем; призначення послуги; основні аспекти забезпечення якості; конструктивні особливості навчального закладу та освітніх послуг; головна цінність бренду з погляду споживачів; стиль і рівень життя споживача; мотиви, які спонукають

споживачів обирати певний навчальний заклад; цінова категорія.

У результаті аналізу назв закладів загальної середньої освіти, зокрема приватних шкіл, виявлено основні способи їх творення. Найбільш поширеними є асоціативний метод, оснований на побудові певних позитивних асоціацій, пов'язаних з назвою закладу, та еталонний методи. Також часто використовуваними є іменний, апелювативний і гібридний способи, назви рослинного, тваринного світу, явищ природи.

Дослідження сучасних номінацій приватних закладів загальної середньої освіти показало переважання прагматичних назв. Мала кількість непрагматичних неінформативних номінацій пов'язана з тим, що в умовах високої конкуренції назви зі значенням, не підкріпленим вказівкою на вид діяльності закладу, не запам'ятовуються споживачем.

Вищенаведене дало змоги дійти висновку, що творення назви є важливим елементом брендингу на ринку освітніх послуг.

Перспективами подальших досліджень є вивчення назв закладів вищої освіти з погляду комунікативно-функціонального підходу в галузі когнітивної лінгвістики як сегменту онемасичного простору.

Подяки: немає.

Конфлікт інтересів: немає.

Список використаних джерел

Суханова В. С., Коцюба А. Ю. Прагматоніми в ономастичному просторі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43. Т 5 С. 142-144.

Червінська І., Карпенко О. Бренд закладу загальної середньої освіти як показник його конкурентоздатності в освітньому просторі регіону *Молодь і ринок*. №10 (196), 2021 С. 24-28.

Bansal SK. Branding an academic institute: the strategic issues. *Journal of international academic research for multidisciplinary*, 2014. Vol. 2. <https://www.researchgate.net/publication/279189098>.

Chan A.K., Huang, Y.Y, Brand naming in China: a linguistic approach. *Marketing Intelligence & Planning*, 1997. Vol. 39,

<https://www.emerald.com/insight/search?q=Yue%20Yuan%20Huang>.

Chiranjeev S. Kohli, Katrin R. Harich, Lance Leuthesser Creating brand identity: a study of evaluation of new brand names. *Journal of Business Research*, 2005, 1506-1515. Retrieved: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296304001602>.

Danilović Jeremić E., Josijević J. To blend so as to brand: a study of trademarks and brand names. *Lexis – Journal in English Lexicology*. 2019. №14. Retrieved: <https://journals.openedition.org/lexis/3732#entries>.

Freeman M., Fishman E. K., Horton K. M., & Sheth, S. The Importance of Brand Name. *Journal of the American College of Radiology*, 2017. Vol. 14, 1510-1512, <https://doi.org/10.1016/j.jacr.2017.04.018>

© О. Тепла, Т. Ходурська

Keller K., *Strategic Brand Management*. N. Y.: Prentice Hall, 1998.

Kroskrity P. V. Naming, *International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. 2021. Retrieved: <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0282>

Madieva M. The foundations of the brand name: structure and semantics of new complex brand names. *Theoretical & Applied Science*, 2020, 39-42, DOI: 10.15863/TAS.2020.12.92.8

Reynolds M. *Why Brand Names Are So Important, According To Science*. 2017. Retrieved: https://www.huffpost.com/entry/why-brand-names-are-so-im_b_11930994

Sankrar S. The Effects of Brand Name Suggestiveness and Decision Goal on the Development of Brand Knowledge. *Journal of Consumer Psychology*, 1999. Vol. 8, , 431-455.

Subbarayalu A. Branding higher education institutions: challenges and potential strategies. *International Journal of Education Economics and Development*, 2021, Vol. 13, No. 1. Retrieved: <https://www.inderscienceonline.com/doi/epdf/10.1504/IJEED.2022.119335>.

Tepla O. Naming of educational organizations as a marketing tool. *Conference Proceedings Determinants Of Regional Development*, 2021. (2), 421-432. doi:10.14595/CP/02/026.

Xiaopeng D., Mengchen D., Dian G., Zhiyong X., Jiang J., Yan S. Difficult name, cold man: Chinese names, gender stereotypicality and trustworthiness. 2020 *International Journal of Psychology*, DOI: 10.1002/ijop.12727.

References

Sukhanova, V. S., Kotsiuba, A. Yu (2019). Prahmatonimy v onomastychnomu prostori [Pragmatonyms in the onomastic space.]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohiia [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser: Philology]. 2019. № 43. T 5 P. 142-144.

Chervinska, I., Karpenko, O. (2021). Brend zakladu zahalnoi serednoi osvity yak pokaznyk yoho konkurentozdatnosti v osvitnomu prostori rehionu [The brand of a general secondary education institution as an indicator of its competitiveness in the educational space of the region]. *Molod i*

rynok [Youth and the market]. №10 (196), P. 24-28.

Bansal, SK., (2014). Branding an academic institute: the strategic issues. *Journal of international academic research for multidisciplinary*, Vol. 2. <https://www.researchgate.net/publication/279189098>.

Chan, A.K., Huang, Y.Y, (1997). Brand naming in China: a linguistic approach. *Marketing Intelligence & Planning*, Vol. 39, <https://www.emerald.com/insight/search?q=Yue%20Yuan%20Huang>.

Chiranjeev S. Kohli, Katrin R. Harich, Lance Leuthesser, (2005). Creating brand identity: a study of evaluation of new brand names. *Journal of Business Research*, 1506-1515. Retrieved: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296304001602>.

Danilović Jeremić E., Josijević J. To blend so as to brand: a study of trademarks and brand names. *Lexis – Journal in English Lexicology*. 2019. №14. Retrieved: <https://journals.openedition.org/lexis/3732#entries>.

Freeman, M., Fishman, E. K., Horton, K. M., & Sheth, S., (2017). The Importance of Brand Name. *Journal of the American College of Radiology*, Vol. 14, 1510-1512, <https://doi.org/10.1016/j.jacr.2017.04.018>

Keller, K., (1998). *Strategic Brand Management*. N. Y.: Prentice Hall.

Kroskrity, P. V., (2021). Naming, *International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. Retrieved: <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0282>

Madieva, M., (2020), The foundations of the brand name: structure and semantics of new complex brand names. *Theoretical & Applied Science*, 39-42, DOI: 10.15863/TAS.2020.12.92.8

Reynolds, M. (2017). *Why Brand Names Are So Important, According To Science*. Retrieved: https://www.huffpost.com/entry/why-brand-names-are-so-im_b_11930994

Sankrar S., (1999). The Effects of Brand Name Suggestiveness and Decision Goal on the Development of Brand Knowledge. *Journal of Consumer Psychology*, Vol. 8, , 431-455. Subbarayalu, A. (2021). Branding higher education institutions: challenges and potential

strategies. *International Journal of Education Economics and Development*, Vol. 13, No. 1. Retrieved: <https://www.inderscienceonline.com/doi/epdf/10.1504/IJEED.2022.119335>.

Tepla, O. (2021). Naming of educational organizations as a marketing tool. *Conference Proceedings Determinants Of Regional Development*, (2), 421-432.

doi:10.14595/CP/02/026.

Xiaopeng D., Mengchen D., Dian G., Zhiyong X., Jiang J., Yan S., (2020). Difficult name, cold man: Chinese names, gender stereotypicality and trustworthiness. *International Journal of Psychology*, DOI: 10.1002/ijop.12727.

Names of Educational Institutions: the Pragmalinguistic Aspect

Oxana TEPLA,

Ph.D in Pedagogy,

associate professor of the Department of Foreign Philology and Translation
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-0582-4741>

Tamara KHODURSKA,

English teacher of the Department of Theoretical Legal Subjects
Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University,

5 Pershotravnevy Avenue, Poltava 36011, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0003-7822-8662>

Abstract. Introduction. The high rate of development of the educational services market has led to increased competition. In view of this, educational institutions should improve the organisational and economic mechanisms of their activities, using a rational management and marketing approach in their activities

Methods. The following methods were used to achieve the aim of the study: general - analysis and synthesis, study and generalisation of the existing experience of branding in education; descriptive method - for inventory, classification, systematisation and interpretation of proper names in synchrony; method of associative and conceptual analysis - to identify the dominant meanings of the names of general secondary education institutions; statistical method of establishing the frequency of use of a particular method of creating names; pragmatic analysis of communications - to reconstruct nominative strategies and motivations during the survey method was used to identify the attitude of the heads of general secondary education institutions to the branding of educational institutions and to study the associations, emotions that the brand evokes in them, and the reflection of the brand essence in the name.

Research results and their discussion. The stages of creating a name for an educational institution are considered. The most common methods of naming private general secondary education institutions are characterised. The most common are the associative method, which is based on building certain positive associations associated with the name of the institution, and the reference method. A classification of approaches to naming general secondary education institutions has been developed. The results of the study show that the names of pragmatic type prevail in modern names of educational institutions. Instead, the small number of non-pragmatic non-informative nominations is explained by the fact that in a highly competitive environment, names with a meaning that is not supported by an indication of the type of activity of the institution will not be remembered by the consumer. Prospects for further research on the names of educational institutions from the point of view of the communicative-functional approach are proposed.

Keywords: educational marketing, branding of an educational institution, naming, pragmalinguistics.

УДК 378: 001.89

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.08](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.08)

Analyzing Lexical Features and Academic Vocabulary in Academic Writing Olha CHYZHYKOVA,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of International Relations
State University of Economics and Technology
16 Medichna Street, Kryvyi Rih 50005, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-4432-9743>

Abstract. Introduction. Academic writing is considered to be an important means of sharing knowledge and academic experience. The article investigates lexical features of academic writing and academic vocabulary, correlation of academic vocabulary and writing proficiency.

The main objective of teaching EAP is the development and further improvement of communicative skills of post-graduate students in professional and academic fields. There is a reasonable necessity to study and improve practical aspects of foreign language education of postgraduate students, contributing to the effective mastering of English for academic purposes (EAP), development of academic writing skills, mastering academic vocabulary.

The purpose of the research is to analyze such lexical features as lexical diversity, lexical complexity, lexical density, word frequency and academic vocabulary usage of postgraduate students' academic writing outcomes in the process of learning English for academic purposes.

Theoretical and practical methods of research have been used in the article: theoretical analysis of scientific researches, methods of logical generalization, observation, analyses of EAP students' academic writing outcomes.

Results of the research. The article highlights specific peculiarities of academic writing like formal structure, specific rules, citation, traditional English grammar usage, punctuation, spelling etc. In the frame of the article we explored lexical features and academic vocabulary in English academic writing of EAP learners' in the process of learning English for academic purposes. We studied the relation between academic vocabulary and writing abilities. The author investigated ways of word complexity, paying special attention to affixes and compound words. Different approaches to the analyses of lexical density and diversity are implemented. The most frequent academic words (nouns, verbs and adjectives) are analyzed.

Conclusion. Our results showed a strong relation between academic vocabulary and writing proficiency of postgraduate students. Our empirical observation revealed correlation of lexical diversity and academic writing quality of EAP learners. Academic vocabulary demonstrates significant interrelationship with the quality of writing. Word frequency correlates with word difficulty. According to our findings advanced learners predominantly use less frequent words and have larger vocabulary size.

Keywords: lexical features, academic vocabulary, academic writing, lexical complexity, lexical diversity, word frequency, lexical density.

Introduction. The role of English for academic purposes (EAP) is increasingly growing. This expansion is conditioned by its dynamic development. EAP is an educational approach that involves teaching postgraduates to use the English language relevantly for studying and conducting research. It is a fast growing branch of English for specific purposes (ESP). Researchers underlined that English for academic purposes is currently experiencing a period of continuous global growth (Akşit & Mengü, 2020; Ilchenko & Kramar, 2020). English for academic purposes has become a global phenomenon and a central focus in academic community. The main objective of teaching EAP is the development and further

improvement of communicative skills of post-graduate students in professional and academic fields. It embraces a wide range of tasks connected with the development of learners' skills of conducting oral and written academic communication (making reports, presentations, participation in scientific discussions, conferences, congresses etc.), interpreting foreign scientific texts from the specialty they major in; working with academic authentic foreign language texts, skillful usage of knowledge of academic terminology, grammatical structure etc.; academic writing abilities (writing reports, reviews, annotations, essays, theses, articles) etc. Therefore, there is a substantiated need for further development

and improvement of theoretical and practical aspects of foreign language education of postgraduate students, contributing to the effective mastering of English as a means of professional and academic communication and for performing a successful scientific activity.

It is a learner-centered approach. Therefore it is challenging for both teachers and students, as the learner himself and his/her situation or conditions (target needs) are in the focus of attention. It comprises a number of language activities, but the main emphasis is placed on learners' development of academic writing skills, mastering academic vocabulary, academic reading (conference proceedings, articles), discussions, individual assignments etc.

Academic writing is a challenging task for non-linguistic students in particular. Scientists view academic writing as the major means of circulation of knowledge, exchange of academic experience in academic disciplines and the key to the successful development (Hernandez, 2022).

EAP learners face significant challenges in the process of academic writing. Those difficulties may be connected with development of the content and ideas, syntactic problems, usage of linguistic terms, poor punctuation, incorrect grammar structure, academic vocabulary, getting timely and provision of a constructive feedback (Gupta et al., 2022); problems with spelling, subject-verb agreement, sentence structure, failure to cite sources, wrong choice of the appropriate academic words (Aldabbus & Almansouri, 2022).

Academic vocabulary fosters student achievement in learning EAP. It is considered to be one of the most significant indicators of postgraduate students' mastering of the subject area content. Moreover, lexical knowledge is defined as a strong criterion of developmental stages of writing ability, indicating writing proficiency (Vo, 2019; Yu, 2018; Lavallée & McDonough, 2015). However, enhancing academic vocabulary can be challenging for non-linguistic EAP students. Thus, provision of constructive feedback in the process of foreign language study should be given on a regular basis (Chyzykova, 2021) in order to support students in mastering EAP. Moreover, postgraduate students need an individual

support (both English language and general dissertation) during their postgraduate study (Gupta et al., 2022); developing EAP students' problem solving skills, fostering their autonomy and critical thinking skills (Akşit & Mengü, 2020).

Literature review. Grammatical and lexical features of academic writing are in the focus of attention of such scholars as O. M. Bieliaieva, H. Habil, K. Havrylieva, A. Imani, Yu. V. Lysanets, L. Slipchenko, H. Morokhovets, S. Vo, X. Yu and others. Thus, U. Maamujav explored the problem of measuring lexical features, usage of academic vocabulary, complex scoring of writing quality; P. Meara, R. Smith studied lexical frequency profiles; S. Granger and M. Paquot devoted their research to the usage of lexical verbs in academic discourse. Lexical, grammatical and also discourse-semantic peculiarities of academic writing and the role of local grammar features is the subject of research conducted by H. Su and L. Zhang (2020). The authors analyzed grammar terminologies and phraseologies.

S. Bailey, P. Davidson, V. Langum and K. Sullivan investigated specifics and challenges in the process of academic writing. H. P. Hernandez studied syntactic features of scientific writing. A. Ansarifar; H. Shahriari and R. Pishghadam paid special attention to the problem of syntactic development and complexity from the point of view of phrasal modification features in second language academic writing. Noun phrase complexity in the academic writing has been analyzed. Grammatical complexity in academic foreign language has been researched by D. Biber and B. Gray. The authors analyzed nature of grammatical complexity, phrasal structures and dependent clauses. E. Hinkel studied specific grammar constructions and their attendant lexical elements. Special features of teaching foreign language to PhD students have been analyzed by N.M. Dukhanina; practical aspects of academic writing in English and Ukrainian have been studied by O. Semenog and O. Fast, I. Serebrianska, T. Tymoshenko, N. Grechykhina and others. The authors focused their attention on such important components of academic writing as scientific terminology, academic integrity and related concepts like cultural aspect and academic ethics.

© O. Chyzykova

However, despite the number of scientific papers devoted to academic writing and its lexical features, lexical features of academic writing of non-linguistic postgraduate students and peculiarities of academic vocabulary usage of non-native learners have not been highlighted to the full extent.

The aim of the article is to analyze lexical features and give a description of academic vocabulary usage in postgraduate students' academic writing in the process of learning English for academic purposes.

To achieve the purpose, we outlined the main tasks that we tried to solve in the frame of our research: analysis of lexical features (lexical diversity, lexical complexity, lexical density, word frequency); study the peculiarities of academic vocabulary usage by EAP learners in academic writing; analysis of academic word forms that appear more frequently in the academic outcomes of postgraduate students; identification of academic writing challenges from the perspectives of postgraduate students.

The research methods. We used such theoretical and practical methods of research in the article: theoretical analysis of scientific researches, methods of logical generalization, observation, analysis of EAP students' academic writing outcomes.

Results and Discussion. In scientific literature the specific peculiarities of academic writing is underlined. Among them are the following ones: formal structure, specific rules, strict rules for citation when supporting ideas, using themes connected with abstract concepts, sticking to traditional English grammar, punctuation, spelling etc. (Davidson, 2019, p. 15). The outcomes may involve such activities as writing essays, reports, book review, introduction and conclusions, reflective writing etc. (Davidson, 2019). It implies the development of such skills as independent reasoning, research skills, preparation for professional practice, writing for oneself and the audience (Davidson, 2019, pp.16-17).

In particular, writing argumentative essays is considered to be an essential part of academic writing (Ilchenko & Kramar, 2020). It is based on two core tasks, aiming at the development of discussion skills and problem-solving skills. It is also necessary to be able to use argument structure, data, and

facts etc. (Ilchenko & Kramar, 2020, p.50]. Integrative thinking (viewing the problems as a whole), critical thinking, the ability to differentiate between facts and opinion, identifying logical fallacies are considered by the authors to be of great importance in academic writing training (Ilchenko & Kramar, 2020). Scientists underline that rich and complex vocabulary significantly contributes to the quality of academic writing (Maamuujav, 2021).

In the frame of the article we explored lexical features and academic vocabulary in English academic writing of EAP learners in the process of learning English for academic purposes. We studied the relation between academic vocabulary and writing abilities. In fact, the study was an attempt to investigate word frequency, lexical complexity, diversity, density. Our results showed a strong relation between academic vocabulary and writing proficiency of postgraduate students at the individual level.

Word complexity can be defined as orthographic and morphological complexity of a word (Lawrence et al., 2022). Another definition viewed lexical complexity as a formation of a single lexical word and how difficult it is to understand (Imani & Habil, 2014). In addition, scientists (Imani & Habil, 2014) underlined that academic terms may be formed by means of adding different affixes to the word roots and thus creating various meanings. In other words, the more affixes (derivational, inflectional) can be added to the root of the word the more complex the meaning of the word is (Imani & Habil, 2014). The researchers underlined such characteristic and function of derivational affixes as: they change the part of speech and the meaning of the word; occur in noun, verb and an adjective; they may change the context meaning to the word totally, but in some case, derivational affixes do not change the context meaning but only the part of speech meaning (Simaremare et al., 2021). Among derivational one can find such affixes as dis-, re-, un-, ir-, il-, in-, im-, -ize, -tion, -ary etc. They give concrete meaning to the words as in such examples as disagree, rewrite, innovation, uncomfortable, irregular, illegal, indivisible, impossible, modernize, binary (Glossary of linguistic terms, 2003). The function of certain derivational affixes is the creation of new

Continuation of Table 1

technology	associate	Major
discussion	analyze	reasonable
innovation	define	effective
suggestion	solve	different
majority	produce	various
example	report	crucial
conclusion	illustrate	essential
difference	create	substantial
function	outline	strategic
requirement	restrict	relevant
assumption	measure	simultaneous
impact	explore	acceptable
aim	add	initial
consumption	discuss	profound
domain	argue	specific
factor	provide	similar
aspect	represent	particular
principle	attempt	experimental
integration	occur	explicit
significance	prove	considerable
implementation	highlight	appropriate
advantage	reveal	scientific
implication	indicate	applicable
perception	examine	peculiar
findings	identify	fundamental
purpose	increase	sufficient
survey	comprise	valid
result	show	widespread
achievement	contribute	absolute
skill	evaluate	critical
solution	assume	dependent
basis	contradict	actual
source	integrate	numerous
perspective	facilitate	equal
dimension	foster	evident
exception	emphasize	final
majority	expand	general
phenomenon	conduct	identical
quality	implement	certain
investigation	obtain	formal
issue	invest	incomplete
criterion	interact	extensive
formation	acquire	individual
group	claim	competitive
growth	adapt	leading
exception	reduce	frequent
outcome	specify	main
hypothesis	consist	internal
method	stimulate	modern
importance	deal	distinct
measurement	retain	influential
improvement	evolve	necessary
approach	reflect	basic
experiment	observe	rapid
information	classify	complex
feature	refer	obvious

Among overused verbs we have observed verbs denoting in-depth research (show, analyze, examine, explore, observe), verbs describing data (demonstrate, indicate, reflect), showing components (include, comprise, consist), agreement or disagreement with that perspective (agree, prove, discuss, deny, argue, claim), cognitive verbs (identify, describe, explain). Among the most commonly used English nouns in students' academic writing we selected such words as: research, study, aspect, advantage, purpose, aim, example, discussion, method, problem, issue, challenge, technology, approach, example, achievement, experiment, investigation, information, difference. Among overused adjectives were noticed the following ones: important, different, specific, scientific, effective, experimental, significant, challenging, necessary, certain, fundamental, complex, basic, main, widespread etc.

Word frequency reflects how often certain words appear in texts (Lavallée & McDonough, 2015). It may be defined as word listing in accordance with how frequently they occur in a text (the most common or important words). In scientific researches lexical frequency is correlated with lexical formality (Imani & Habil, 2014). Moreover, frequency is also a predictor of word difficulty (Koirala, 2015). The scientific exploration demonstrates that more proficient writers are inclined to use less-frequent words (Imani & Habil, 2014). The other tendency shows that with increasing frequency, difficulty decreased. It can be explained by the factor that low frequency words are either difficult to master for EAP learners or are considered to be unknown ones (Koirala, 2015). It has been demonstrated that the size of frequency effect reduced as a result of the learner's vocabulary volume. Moreover, frequency effect depends upon learner's language proficiency (Monaghan et al., 2017). We completely agree with the researches that confirm the idea that frequency decrease with the increasing of difficulty and the fact the advanced learners predominantly use less frequent words and have larger vocabulary size (Koirala, 2015; Monaghan et al., 2017).

Conclusion. English for academic

purposes is now a growing branch of English for specific purposes. The main goal of teaching EAP is mastering communicative skills in academic domain. It includes a wide range of tasks connected with the development of EAP learners' skills to conduct oral and written academic communication (making reports, presentations, participation in scientific conferences and congresses, writing scientific articles and theses etc.), working with foreign scientific literature, mastering academic vocabulary, academic reading and discussions that prepare post graduate students for professional and academic communication and for performing a successful scientific activity.

Academic writing is a significant part of teaching EAP. It is a means of exchanging ideas and scientific experience. Academic English writing is a challenging task, especially for non-linguistic students. Academic vocabulary mastery is considered to be one of the key factors of writing proficiency. Vocabulary knowledge and lexical proficiency contribute significantly to the quality of academic writing.

The results of the research showed a link between academic vocabulary knowledge and writing proficiency of postgraduate students at the individual level. Moreover, word frequency usually increases with the decrease of word difficulty. Lexical density in its turn is highly correlated with lexical diversity. Lexical diversity is associated with the ability to avoid repetition and indicates better writing quality. Our empirical observation showed strong correlation of lexical diversity and academic writing quality of EAP learners. Lexical complexity is also a factor that indicates the quality of academic writing. Moreover, advanced learners predominantly use less frequent words and have larger vocabulary size. A rich and complex vocabulary considerably influences the quality of academic writing. A higher percentage of usage of academic lexical units showed better results in academic writing, whereas a lower percentage of academic vocabulary, high frequency, and basic words were used in low-scoring writing outcomes. All these factors should be taken into account both by students and teachers in the process

of academic writing teaching and learning, in the process of designing English teaching

materials and when assessing EAP learners' academic writing outcomes.

References

- Akşit, T., Mengü, H. I. (Eds.). (2020). *The Future of Teaching English for Academic Purposes: Standards, Provision, and Practices*. Cambridge Scholars Publishing URL: <https://www.cambridgescholars.com/resources/pdfs/978-1-5275-5506-8-sample.pdf>
- Aldabbus, Sh., Almansouri, E. (2022). Academic Writing Difficulties Encountered by University EFL Learners. *British Journal of English Linguistics*, Vol. 10, Issue 3, pp.1-11. URL: <https://www.eajournals.org/wp-content/uploads/Academic-Writing-Difficulties-Encountered-by-University-EFL-Learners.pdf>
- Ansarifar, A., Shahriari, H., & Pishghadam, R. (2018). Phrasal complexity in academic writing: A comparison of abstracts written by graduate students and expert writers in applied linguistics. *Journal of English for Academic Purposes*, 31, 58-71. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2017.12.008>
- Bailey, S. (2018). Academic writing. A Handbook for International Students. 344 p. Publisher: Routledge
- Bieliaieva, O., Lysanets, Yu. (2015). Grammatical and Lexical Features of Academic Writing in English for Medical Students. URL: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/1230/1/Grammatical_and_lexical_features.pdf
- Biber, D., & Gray, B. (2016). Grammatical complexity in academic English: Linguistic change in writing. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511920776>
- Chyzykova, O. V. (2021). Provision of constructive feedback by means of information technologies in the process of foreign language competence development of students of economic specialties. *Information Technologies and Learning Tools*, 82(2), 231-242. <https://doi.org/10.33407/itlt.v82i2.3999>
- Davidson, P. (2019). What is Academic Writing? Proceedings of the Applied Linguistics and Language Teaching Conference: Teaching and Learning in a Globalized World. Dubai: Zayed University Press. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=x2_mDwAAQB&oi=fnd&pg=PA12&dq=info
- Dukhanina, N.M. (2018). Peculiarities of foreign language training of PhD students. *Young scientist*, No. 4(2), P. 489-492. (ukr.)
- Granger, S. & Paquot, M. (2009). Lexical verbs in academic discourse: A corpus-driven study of learner use. In: Charles, M., Pecorari, D. & Hunston, S. (Eds.). *Academic Writing: At the Interface of Corpus and Discourse*, pp. 193-214. Continuum : London and New-York , p.193-214. <http://hdl.handle.net/2078.1/757312009>
- Interface of Corpus and Discourse, (pp. 193-214). London & New York: Continuum.
- Glossary of linguistic terms. (2003). URL: <https://glossary.sil.org/term/derivational-affix>
- Gupta S., Jaiswal A., Paramasivam A. and Kotecha J. (2022). Academic Writing Challenges and Supports: Perspectives of International Doctoral Students and Their Supervisors. *Frontiers in Education*, 7:891534. doi: 10.3389/educ.2022.891534
- Hernandez, H. P. (2022). Compressed and Implicit Syntactic Features of L2 English Academic Research Writing by Filipino Research Writers Across Disciplines: A Cross-Analysis. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*, Vol. 10, No 1, 2022, pp. 51-73. <https://doi.org/10.22190/JTESAP2201051H>
- Hinkel, E. (2013). Research findings on teaching grammar for academic writing. *English Teaching*, 68(4), 3-21. <https://www.elihinkel.org/downloads/researchfindingsgrammar.pdf>
- Ilchenko, O., Kramar, N. (2020). English For Academic Purposes: Keeping Up With The Times. *Studia Linguistica*, Vol. 16: 40-57. <https://doi.org/10.17721/StudLing2020.16.40-57>
- Imani, A. & Habil, H. (2014). Lexical Features of Academic Writing. *LSP International Journal*, Vol. 1, June 2014, 41-50. DOI: <https://doi.org/10.11113/lspi.v1n1.10>
- Koirala, C. (2015). The word frequency effect on second language vocabulary learning. In F.Helm, L. Bradley, M. Guarda, & S. Thouësnny (Eds), *Critical CALL – Proceedings of the 2015 EUROCALL Conference*, Padova, Italy (pp. 318-323). Dublin: Research-publishing.net. <http://dx.doi.org/10.14705/rpnet.2015.000352>
- Langum, V. & Sullivan, K. (2017). Writing academic English as a doctoral student in Sweden: narrative perspectives.

© O. Chyzykova

Journal of Second Language Writing, 35. 20-25. [10.1016/j.jslw.2016.12.004](https://doi.org/10.1016/j.jslw.2016.12.004).

Lavallée, M., McDonough, K. (2015). Comparing the Lexical Features of EAP Students' Essays by Prompt and Rating. *TESL Canada Journal*, V. 32 ,N. 2, pp. 30-44. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1083915>

Lawrence, J.F., Knoph, R., McIlraith, A., Kulesz, P.A., & Francis, D.J. (2022). Reading Comprehension and Academic Vocabulary: Exploring Relations of Item Features and Reading Proficiency. *Reading Research Quarterly*, 57(2), 669–690. <https://doi.org/10.1002/rrq.434>

Lysanets, Y., Bieliaieva, O., Slipchenko, L., Havrylieva, K., & Morokhovets, H. (2021). Essential Features of Effective Academic Writing in English. *The Medical and Ecological Problems*, 25(1-2), 41-43. <https://doi.org/10.31718/mep.2021.25.1-2.10>

Maamuujav, U. (2021). Examining lexical features and academic vocabulary use in adolescent L2 students' text-based analytical essays. *Assessing Writing*, Volume 49. <https://doi.org/10.1016/j.asw.2021.100540>

Meara, P. (2005). Lexical Frequency Profiles: A Monte Carlo Analysis. *Applied Linguistics*, 26(1), 32–47. DOI:10.1093/applin/amh037

Monaghan, P., Chang, Ya-N., Welbourne, S., Brysbaert, M. (2017). Exploring the relations between word frequency, language exposure, and bilingualism in a computational model of reading.

Journal of Memory and Language, Volume 93, pp. 1-21. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2016.08.003>.

Semenog O., Fast, O. (2015). *Academic Writing: Linguocultural Approach:*

handbook, Sumy, 220 p.

Serebrianska, I. (2021). Fundamentals of Academic Writing in Higher Education Institutions: An Interdisciplinary Approach. *Educological discourse*, No 1(32), pp. 87-100. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.1.6> (ukr.)

Simaremare, D., Silalahi, D.E., & Purba, L. (2021). Derivational Affixes in Writing Analytical Exposition Text. *JOLLT, JOLLT Journal of Languages and Language Teaching*, Vol. 9, No.1, pp. 44-52. DOI: <https://doi.org/10.33394/jollt.v%vi%i.2999>

Smith, R. (2005). The Lexical Frequency Profile: Problems and Uses. In K. Bradford-Watts, C. Ikeguchi, & M. Swanson (Eds.) *JALT2004 Conference Proceedings*. Tokyo: JALT. <https://jalt-publications.org/archive/proceedings/2004/E57.pdf>

Su, H., Zhang, L. (2020). Local grammars and discourse acts in academic writing: A case study of exemplification in linguistics research articles. *Journal of English for Academic Purposes*, Volume 43. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2019.100805>

Tymoshenko, T., Grechykhina, N. (2009). *Academic Writing: Scientific proceedings*, №. 9. pp. 214 – 219. Kirovograd: KNTU. (ukr.)

Vo, S. (2019). Use of lexical features in non-native academic writing. *Journal of Second Language Writing*, Volume 44, Pages 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.jslw.2018.11.002>.

Yu, X. (2018). *Analyses and Comparisons of Three Lexical Features in Native and Nonnative Academic English Writing*. Electronic Theses and Dissertations. 6061. <https://stars.library.ucf.edu/etd/6061>

Аналіз лексичних особливостей та наукової лексики в академічному письмі

Ольга ЧИЖИКОВА,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин

Державний університет економіки і технологій

50005, вулиця Медична, 16, Кривий Ріг, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-4432-9743>

Анотація. Вступ. У статті досліджуються лексичні особливості академічного письма та наукова лексика, співвідношення академічної лексики та письма.

Основною метою викладання англійської мови наукового спрямування є розвиток та подальше вдосконалення комунікативних навичок аспірантів у професійній та академічній сферах. Існує необхідність вивчення та вдосконалення практичних аспектів іншомовної освіти аспірантів, яка сприяє

© O. Chyzykova

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 15, № 1, 2024

ефективному оволодінню англійською мовою для академічних цілей. Академічне письмо справедливо вважається важливим засобом обміну знаннями та науковим досвідом. Тому виникає обґрунтована потреба вивчення лексичних особливостей академічного письма аспірантів під час вивчення англійської мови наукового спрямування.

Метою дослідження є аналіз таких лексичних особливостей, як лексичне різноманіття, лексична складність, лексична щільність та насиченість, частота слів, а також аналіз академічної лексики у письмових роботах аспірантів у процесі вивчення англійської мови наукового спрямування.

У статті використано теоретичні та практичні **методи дослідження**: теоретичний аналіз наукових досліджень, методи логічного узагальнення, спостереження, аналіз результатів академічного письма аспірантів під час вивчення англійської мови наукового спрямування.

Результати дослідження. У статті висвітлюються особливості академічного письма, такі як формальна структура, правила цитування, використання традиційної англійської граматики, пунктуація, правопис тощо. У рамках статті ми досліджували лексичні особливості та академічну лексику в англійському академічному письмі аспірантів у процес вивчення англійської мови наукового спрямування. Ми вивчали зв'язок між академічним словниковим запасом і навиками академічного письма. Ми також провели дослідження щодо способів ускладнення слів, приділивши особливу увагу афіксам і складним словам. Реалізовано різні підходи до аналізу лексичної щільності та різноманіття. Проаналізовано найуживаніші академічні слова (іменники, дієслова та прикметники) в академічних роботах аспірантів.

Висновок. Результати показали зв'язок між академічною лексикою та навичками академічного письма аспірантів. Наше емпіричне спостереження виявило кореляцію лексичного різноманіття та якості академічного письма аспірантів. Виявлено значний взаємозв'язок між особливостями академічного вокабуляру з якістю академічного письма. Частота слів корелює зі складністю слова. Згідно з нашими висновками, аспіранти з високим рівнем володіння англійською мовою наукового спрямування переважно використовують менш вживані слова та мають більший словниковий запас.

Ключові слова: лексичні особливості, академічна лексика, академічне письмо, лексична складність, лексичне розмаїття, частота слів, лексична щільність.

Structural Features of Two-Way Translation of Complex Agricultural Terms

Svitlana KACHMARCHYK,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
at the English Philology Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

Abstract. This research delves into the structural intricacies of complex agricultural terms in Ukrainian and English, scrutinizing linguistic nuances, cultural connotations, and technical dimensions. Complex terms, examined in terms of their morphological variations and syntactic differences, were identified as key challenges in bilateral translation. Cultural specificity and regional variations in Ukrainian terms added layers of complexity. The findings underscore the significance of understanding the structural features for accurate translation in the agricultural domain, emphasizing the interplay of linguistic precision, cultural sensitivity, and technical expertise. Translation examples highlight variations and propose context-aware solutions, emphasizing the need for a holistic approach. These examples reveal challenges in conveying the holistic nature of Ukrainian terms in English, emphasizing the need for context-specific solutions. Recommendations for translators include creating glossaries, collaborating with experts since the translation is not a solitary activity. It involves communication and interaction with other translators, clients, agronomists, reviewers, and experts. Also, it is extremely significant to utilize translation technologies and tools wisely. Looking into the future, areas of further research include the study of translation technologies impact on agricultural translation, consideration of regional variations, the dynamic nature of agricultural language, and interdisciplinary collaboration. This research contributes to the evolving landscape of agricultural translation, providing insights into complexities and offering practical guidance for translators.

Keywords: agricultural translation, cross-cultural translation, linguistic nuances, morphological complexity, compounded terms, effective translation strategies.

Introduction. The intricate and multifaceted nature of agriculture necessitates effective communication across linguistic boundaries, emphasizing the pivotal role of translation in this domain. Agriculture, as a global industry, relies on international exchange of knowledge and expertise, practices, and technologies to enhance productivity and sustainability. This international collaboration requires precise and accurate translation of complex agricultural terms, making it a crucial aspect of communication within the agricultural community.

Agriculture operates on a global scale, with stakeholders ranging from farmers and researchers to policymakers and consumers. The dissemination of information and best practices across linguistic barriers is imperative for fostering innovation, improving yields, and addressing challenges such as climate change and food security. Translation serves as the linchpin that enables the transfer of knowledge and expertise, facilitating collaboration among diverse

agricultural communities worldwide.

In an era of rapid technological advancements, where agricultural research findings are shared across continents, effective translation becomes a catalyst for progress. The success of agricultural initiatives, the implementation of sustainable practices, and the adoption of cutting-edge technologies all hinge on the ability to accurately convey complex concepts and terminologies across languages. This underscores the critical need for a nuanced understanding of the structural features of agricultural terms during translation processes.

The translation of agricultural terms from Ukrainian to English and vice versa presents a unique set of challenges rooted in linguistic, cultural, and domain-specific nuances.

Agricultural terminology is often highly specialized, with terms reflecting not only scientific precision but also embedded cultural and regional contexts. The divergence in agricultural practices, climate,

and flora/fauna between Ukraine and English-speaking countries further complicates the translation process.

One prominent challenge lies in the intrinsic differences between Ukrainian and English, both linguistically and culturally. The languages exhibit variations in syntax, morphology, and semantic structures, impacting the direct equivalence of agricultural terms. Additionally, agriculture is deeply intertwined with cultural practices, and certain terms may lack direct equivalents in the target language, requiring creative and context-sensitive translation strategies.

Moreover, the significance of translating complex agricultural terms extends beyond linguistic accuracy; it directly influences decision-making processes. Misinterpretation or inadequate translation can lead to misunderstandings, misapplications of agricultural practices, and, in extreme cases, economic losses or environmental damage. Precision in translation is, therefore, not merely an academic pursuit but a practical necessity for ensuring the effective communication of agricultural knowledge and practices.

Methodology. The study of the structural features of two-way translation from Ukrainian to English of complex agricultural terms involved a complex and multifaceted approach. The primary objective was to gain insights into the challenges and nuances of translating agricultural terminology, considering linguistic, cultural, and domain-specific factors.

Sources of agricultural terms in Ukrainian:

The initial stage of our research involved the compilation of a diverse and representative corpus of agricultural terms in Ukrainian. To achieve this, a combination of sources was utilized, namely: specialized dictionaries and glossaries, agricultural publications and journals, expert consultation.

Criteria for Selecting Complex Terms:

Then the criteria for identifying complex agricultural terms were defined to ensure a focused and meaningful analysis:

- **Technical Complexity:** Terms that encompassed intricate technical details, requiring a deep understanding of agricultural practices, were prioritized. This criterion aimed to capture the domain-specific

complexity inherent in agricultural terminology.

- **Linguistic Ambiguity:** Terms with potential linguistic ambiguity, where a direct one-to-one translation might be challenging, were included. This criterion sought to highlight linguistic challenges in conveying precise meanings across languages.

- **Cultural Specificity:** Terms deeply rooted in Ukrainian agricultural practices and culture, with potential lack of direct equivalents in English, were given special attention. This criterion addressed the cultural nuances present in agricultural terminology.

Translation Process:

The translation process was a meticulous and iterative procedure designed to uncover the structural features of the selected complex agricultural terms. There were several key steps included:

- **Initial Translation:** A team of bilingual translators proficient in both Ukrainian and English performed initial translations of the identified complex terms. This step aimed to capture the immediate linguistic challenges.

- **Comparison and Analysis:** The translated terms were then compared to identify variations in structure, meaning, and cultural connotations. The analysis focused on uncovering linguistic subtleties and cultural nuances that could influence the accuracy of the translations.

- **Back-Translation:** To validate the accuracy of the initial translations, a separate team conducted back-translations of the terms from English to Ukrainian. Discrepancies between the original Ukrainian terms and the back-translated versions were carefully examined.

This comprehensive methodology aimed to uncover the intricate structural features of two-way translation from Ukrainian into English for complex agricultural terms, acknowledging the multifaceted nature of linguistic, cultural, and technical challenges within the agricultural domain. The combination of linguistic analysis, expert consultation, and translation tools contributed to a robust exploration of the research objectives.

Thus, the aim of this article is to explore and analyze the structural features of two-way translation between Ukrainian and English concerning complex agricultural

terms. By delving into the challenges posed by linguistic and cultural disparities, the article aims to provide insights that can inform and improve translation practices in the agricultural domain. Through empirical analysis and examples, we seek to contribute to the existing body of knowledge on agricultural translation, offering practical recommendations for translators, researchers, and stakeholders engaged in cross-cultural agricultural communication.

Literature review. In examining recent research on the translation of agricultural terms, it is evident that scholars have recognized the significance of accurate translation in facilitating international collaboration and knowledge exchange within the agricultural sector. This literature review will discuss key findings from relevant studies, focusing on works published up to 2023, to provide a comprehensive understanding of the challenges associated with translating complex agricultural terms, especially between Ukrainian and English.

Issues of English agricultural terminology translation into Ukrainian are researched by many Ukrainian linguists and philologists as S. Amelina, D. Kaporovska and L. Kozub, K. Tishechkina, R. Makhachashvili, L. Mosiyevych and T. Kurbatova, M. Lychuk, O. Romaniuk and others. (Amelina, 2016; Kaporovska & Kozub, 2016; Tishechkina, 2016; Makhachashvili, Mosiyevych & Kurbatova, 2023; Lychuk & Romaniuk 2023).

K. Tishechkina examines derivatives translation of some agricultural terms (agriculture, grain, cereal etc.) through the prism of etymology (Tishechkina, 2016). D. Kaporovska and L. Kozub study mainly the stylistic aspect of the English agricultural terms (Kaporovska & Kozub, 2016). S. Amelina carries out research in the area of grammatical peculiarities of German-Ukrainian translation of agricultural discourse (Amelina, 2016). R. Makhachashvili, L. Mosiyevych and T. Kurbatova apply an integrated approach to the issue of translating English agro-engineering terminology (Makhachashvili, Mosiyevych & Kurbatova, 2023).

M. Lychuk, O. Romaniuk noted that the sphere of agricultural industry has undergone intensive development in recent years (this development continues even today),

therefore, the terminology of this sphere needs special attention during translation (Lychuk & Romaniuk 2023).

O. Snihovska emphasized in her work the importance of clarifying the translation of complex terms by consulting the dictionary (if available) or considering the features of the designated concept and the compatibility of words in context (Snihovska, 2016).

O. Kutsa, M. Karanevych stated that the concept of term is one of the central and controversial issues in linguistic studies (Kutsa & Karanevych, 2020).

N. Sheverun, N. Nikolska, N. Kositska are involved into multi-component terms of transportation organization and transport management translation. Their research concludes that the analysis of the structural features of multi-component terms translation shows that the complexity of the structure of the term narrows its meaning and limits the field of application (Sheverun, Nikolska & Kositska, 2022).

One significant aspect explored in the literature is the linguistic challenges encountered in translating agricultural terminology. Plenty of researchers delve into the linguistic nuances of agricultural terms, emphasizing the need for translators to comprehend the intricate relationships between words in the source and target languages. They argue that a mere word-to-word translation may not capture the full meaning of agricultural terms, which often have cultural and contextual connotations.

Cross-cultural challenges in translating agricultural terms are a recurring theme in a literature. Many linguists and translators highlight the cultural nuances embedded in agricultural terms and the potential for misunderstanding when translating between languages with different agricultural traditions. They emphasize the importance of cultural sensitivity and contextual awareness for accurate translation.

The domain-specific nature of agricultural terminology requires a specialized approach to translation. Mariia Lychuk and Olha Romaniuk conducted a comprehensive analysis of translation strategies employed by professionals in the agricultural domain. Their findings highlight the importance of domain expertise in producing accurate translations and suggest that a combination of linguistic and subject matter knowledge is crucial for

effective communication (Lychuk & Romaniuk, 2023).

These Ukrainian studies complement international research by providing a local perspective on the challenges and structural difficulties inherent in translating complex agricultural terms. They contribute valuable insights into the specific linguistic and cultural considerations that shape the translation landscape in the context of Ukrainian agriculture.

In exploring the landscape of research on the structural features of complex agricultural terms that should be taken into account when translating from Ukrainian into English, it is essential to acknowledge the contributions of Ukrainian scholars to this field. While international perspectives provide valuable insights, the work of Ukrainian researchers adds depth by considering the unique linguistic and cultural nuances of the Ukrainian language.

Xiaochuan Zhang in his work «Research on the language characteristics of agricultural English and its translation strategies» emphasizes that in order to carry out translation work efficiently, translators should be equipped with the ability in a comprehensive grasp of agricultural English language characteristics and a grasp of relevant principles, even in formulating and applying relevant translation strategies to assist in the completion of translation work (Xiaochuan Zhang, 2022).

The role of machine translation in addressing challenges in agricultural terminology has been explored by Yang and Li. Their study evaluates the effectiveness of machine translation tools in handling the complexities of agricultural language. While acknowledging the advancements, they also highlight the limitations and the continued need for human expertise in ensuring nuanced and culturally sensitive translations (Yang, Li, 2018).

In synthesizing these studies, it is evident that the translation of complex agricultural terms involves a combination of linguistic, cultural, and domain-specific challenges. While advancements in machine translation show promise, human expertise remains crucial for accurate and contextually nuanced translations. The literature underscores the need for a holistic approach that considers both linguistic precision and

cultural context in translating agricultural terminology, providing a solid foundation for the current research's exploration of structural features in Ukrainian-English agricultural translation.

Results and Discussion. The structural characteristics of complex agricultural terms in Ukrainian are intricately woven into the linguistic fabric of the language, reflecting the specificity and precision required in the domain. The analysis of these terms reveals a rich tapestry of linguistic, cultural, and technical dimensions, each contributing to the complexity inherent in translating them into English.

S. Kachmarchyk in her research identifies that the main difficulty in translation is the adequate semantic meaning transfer. The translator often manages to overcome the language barrier and reproduces the image of metaphorical expression at the expense of the recipient's language units (Kachmarchyk, 2020).

Translating terms from English into Ukrainian, linguists are primarily trying to find a lexical correspondence that exactly coincides with the meaning of the word. This task is rather complicated, since many terms have appeared not so long ago, thus, it is not always possible to apply them on the realities of Ukraine (Furt, 2018).

Ukrainian agricultural terms often exhibit morphological complexity, involving the use of prefixes, suffixes, and inflections. For example, the term «засухостійкий», meaning «drought-resistant», combines the root «сух» (dry) with prefixes and inflections to convey a nuanced idea not easily captured in a single word in English.

The reproduction of the complex term "підживлення-протизапилення" in English poses a similar challenge, stemming from differences in derivational models between Ukrainian and English terms. The second part of the Ukrainian term, "протизапилення," includes the prefix "проти," indicating opposition or counteraction. This suggests the need to prevent the accidental or unwanted transfer of pollen between plants. In the English equivalent "pollination," this aspect is not as explicitly expressed, as "pollination" by itself simply denotes the process of pollen transfer. Therefore, to more accurately convey the idea of

"протизапилення," it might be appropriate to use a term implying prevention or control of pollen transfer, such as "controlled pollination" or "prevention of unwanted pollination." Additionally, some semantic nuances may be lost or inadequately conveyed in the translation. Although the translation preserves the semantics of the core concepts (fertilization and pollination), it may not capture the full spectrum of meaning inherent in the original term within the context of Ukrainian agricultural and horticultural practices. The Ukrainian term also carries a broader context related to plant care.

Morphological variations play a crucial role in accurately translating complex agricultural terms between two languages. Understanding these variations helps maintain the integrity and specificity of the terms being translated. In Ukrainian, for instance, morphology involves changes in word forms to indicate aspects such as gender, number, case, and tense. Meanwhile, English relies more on word order and context to convey these nuances. Understanding these variations is important in language learning, as it allows for greater precision in communication. For example, in English, the word «farm» can be morphologically varied to form «farming» (the gerund form), «farmer» (the agent noun form), or «farmland» (the compound noun form). Each variation conveys a slightly different meaning, but all are related to the concept of agriculture.

When translating agricultural terms from Ukrainian to English, it is essential to consider how morphological variations may affect the meaning. For example, the Ukrainian term «сільське господарство» can be translated into English as «agriculture». However, if the morphological variations are not taken into account, it can lead to mistranslations. When translating the analytical term "сільське господарство" from Ukrainian into English using the synthetic form "agriculture," a broader context related to rural lifestyle, cultural nuances, and regional features of agriculture in Ukraine may be lost. The translation of "agriculture" with a transformation of generalization does not always capture these nuances. Another example is the term «зернозбиральний комбайн», which translates to «combine harvester» in English. In the morphological

aspect of translating "зернозбиральний комбайн" into English as "combine harvester," the following changes in the form and structure of the term are observed: in Ukrainian, "зернозбиральний" is an adjective formed from the word "зерно," indicating that the combine is designed for harvesting grains. In the English translation, there is a generalization of the meaning of "harvester" and a transformation of the part-of-speech re-categorization, changing from an adjective to a noun. Additionally, in the Ukrainian language, the first component of the analytical term uses composition, where two words are combined to create a new word, which is not present in "harvester." From a syntactic perspective, the word order in the original term in Ukrainian is reversed: "зернозбиральний комбайн." In English, the word order is typically direct: "combine harvester."

The correct understanding of morphological variations ensures that the translation conveys the exact meaning intended.

Additional examples of the significance of knowing morphological variations in translating agricultural terms could include:

1. Ukrainian term: «рослинництво»

English translation: «botany» (if not taking into account variations). When translating "рослинництво" into English as "botany," the following changes occur in the derivational and semantic aspects. "Рослинництво" is a noun derived from the word "рослина" (plant) and the suffix "-ництво," denoting a sphere, field, or type of activity. On the other hand, "Botany" is also a noun but is derived from the Latin word "botanicus," related to plants. Semantically, "рослинництво" in Ukrainian encompasses the field of knowledge associated with the study of plants and may include aspects of agriculture, botany, and other plant-related areas. In the translation to English, there is a translation transformation towards specification of the meaning: "Botany" more narrowly focuses on the scientific study of plants.

Thus, in the translation, the general direction of knowledge related to plants is preserved, but there might be a narrowing of the meaning towards a more strictly botanical context.

2. Ukrainian term: «тваринництво»

© S. Kachmarchyk

English translation: «animal husbandry» (if not considering morphological changes). When

translating "тваринництво" into English as "animal husbandry," the following changes occur in the derivational and semantic aspects. The synthetic term, a noun formed from the word "тварина" and the suffix "-ництво," denoting a sphere or field of activity, is reproduced as an analytical term in English. In the English term, the second component "husbandry" introduces an additional semantic element of "care" (for animals).

In Ukrainian, complex agricultural terms often consist of multiple components, including prefixes, root words, and suffixes. For example, the term «рослинництво» (plant growing) includes the root word «рослин» (plant) and the suffix «ництво» (growing). Similarly, in English, complex agricultural terms may contain prefixes, root words, and suffixes to convey specific meanings. For instance, the term «agroforestry» combines the root words «agro» (related to agriculture) and «forestry» within a single term. Overall, both Ukrainian and English use structural components to create complex agricultural terms that convey specific meanings related to the field of agriculture.

Ukrainian syntactic structure can differ significantly from English. The positioning of words and phrases within a sentence can impact the meaning of agricultural terms. For instance, «система зрошення», meaning «irrigation system», places emphasis on the irrigation aspect, influencing the overall interpretation. The English equivalent may use a different syntactic structure, influencing the perceived significance of irrigation.

Many Ukrainian agricultural terms are deeply rooted in the country's agricultural traditions and practices. Terms like «господарство», translating to «farmstead» or «homestead», carry cultural connotations related to the Ukrainian rural way of life, encompassing not just farming activities but a broader sense of stewardship.

Ukraine's diverse regions contribute to variations in agricultural terms. Regional dialects and practices influence the vocabulary used. For example, terms related to traditional crops or livestock may have specific regional variations, requiring

translators to navigate these nuances.

Some agricultural terms carry historical significance, reflecting the country's agricultural evolution. Words like «колгосп», short for «колективне господарство», meaning «collective farm», evoke the historical context of collective farming during the Soviet era.

The comparison of the structure and nuances of agricultural terms in both Ukrainian and English unveils distinct linguistic and cultural characteristics that pose challenges for effective translation. In this analysis, we assess existing translation strategies and illustrate differences and challenges through specific examples.

Ukrainian agricultural terminology encompasses a specialized vocabulary for different crops, farming practices, and agrotechnical processes. Terms like «підкормка», referring to «top-dressing» or «fertilization», exemplify the need for domain-specific knowledge in translation.

Many agricultural terms in Ukrainian are rooted in scientific language, demanding a high level of precision. The term «біологічна обробка ґрунту», translating to «biological soil treatment», exemplifies the intersection of scientific and agricultural language.

To exemplify these challenges, consider the term «збіжжя» in Ukrainian, which translates to «crops» in English. While the translation captures the general meaning, the Ukrainian term encompasses a more comprehensive notion, including various cultivated grains, underscoring a linguistic nuance challenging to replicate directly.

Existing translation strategies, while effective in conveying general meanings, may struggle to capture the intricate structural and cultural aspects of Ukrainian agricultural terms. Translators often resort to descriptive explanations or adapt concepts to align with the target language's structures, emphasizing the need for context-aware translations.

In examining specific complex agricultural terms and their translations, we can discern variations and solutions that highlight the challenges faced by translators. The examples below illustrate these complexities, drawing on insights from recent scientific research.

Example 1: «Сільгосп»

Source Term: Ukrainian «сільгосп».

Translation: English «agro-industrial

complex».

Analysis: The term «сільгосп» encompasses the entirety of agricultural activities, including farming, processing, and distribution. Its English counterpart, «agro-industrial complex», attempts to capture this breadth but introduces a broader industrial connotation. This approach explores the challenges in conveying the holistic nature of Ukrainian «сільгосп» in English translations, emphasizing the need for context-specific solutions.

Example 2: «Органічне господарство»

Source Term: Ukrainian «органічне господарство».

Translation: English «organic farming».

Analysis: While the translation of «органічне господарство» to «organic farming» captures the core idea, we highlight nuances in the perception of organic practices. The Ukrainian term emphasizes holistic, environmentally friendly approaches, while the English translation may be associated more narrowly with cultivation methods. This case emphasizes the importance of considering cultural and environmental connotations.

Example 3: «Механізоване виробництво»

Source Term: Ukrainian «механізоване виробництво».

Translation: English «mechanized production».

Analysis: The translation of «механізоване виробництво» as «mechanized production» captures the technical aspect but may lack the depth of the Ukrainian term. We emphasize the need to convey the integration of machinery and technology in the production process, which goes beyond the narrower connotation of «mechanized».

These examples exemplify the complexities inherent in translating specific agricultural terms from Ukrainian to English. The variations observed underscore the challenges in capturing the richness and cultural nuances embedded in these terms. The examples emphasize the importance of context-aware translations, considering not only linguistic equivalences but also the broader cultural, environmental, and technical dimensions of agricultural terminology.

The research findings on the structural

features of complex agricultural terms in Ukrainian and English carry significant practical implications for translators operating in the agricultural domain. Addressing these implications and implementing targeted recommendations can enhance the precision and effectiveness of translations.

In summary, the structural characteristics of complex agricultural terms in Ukrainian are shaped by linguistic intricacies, cultural depth, and technical precision. Translating these terms requires not only linguistic proficiency but also an understanding of Ukraine's agricultural history, regional variations, and the scientific underpinnings of the terminology. The intricate interplay of these factors adds a layer of complexity to the translation process, underscoring the need for a holistic approach that goes beyond linguistic equivalences to capture the full meaning and cultural nuances embedded in Ukrainian agricultural terms.

The comparison of the structure and nuances of agricultural terms in both Ukrainian and English unveils distinct linguistic and cultural characteristics that pose challenges for effective translation. Addressing these challenges requires a combination of linguistic expertise, cultural sensitivity, and an understanding of the agricultural domain, emphasizing the need for nuanced and contextually aware translation strategies.

Conclusion. The study delved into the structural features of complex agricultural terms in Ukrainian and English, uncovering linguistic nuances, cultural implications, and technical dimensions. Complex terms, examined in terms of their morphological variations and syntactic differences, were identified as key challenges in bilateral translation. The identified types of morphological, structural, and syntactic variations include: the transformation of a synthetic term in the original into an analytical term in translation, and vice versa; the replacement of Ukrainian terms formed morphologically with terms without affixation, which may impact the semantic nuances in the translation; part-of-speech re-categorization; narrowing or expanding the semantics of terms through the use of generalization or specification transformations; changes in word order.

Cultural specificity and regional

variations in Ukrainian terms added layers of complexity. The analysis of examples highlighted variations and solutions, underlining the importance of context-aware translations.

Therefore, translators working on complex agricultural terms must possess a deep understanding of both languages' morphological variations to ensure accurate and precise translations. The ability to identify and appropriately adapt these variations is crucial in conveying the intended meaning across languages effectively.

Understanding the structural features of complex agricultural terms in Ukrainian and English is essential for accurate communication, effective translation, and a deeper understanding of the cultural nuances of agricultural practices in both languages. Neglecting these structural features can lead to misinterpretations and hinder effective cross-cultural communication in agricultural contexts.

Список використаних джерел

Андріїв Р. М., Медвідь О. М. Перекладацький аспект англійських багатокомпонентних термінів. Перекладацькі інновації: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2010. С. 29-31.

Балацька О. Л., Куц О. В., Педашев С. А. Особливості англо-українського перекладу багатокомпонентних термінів: лексичні трансформації. Молодий вчений. 2019. № 5.1 (69.1). С. 14-17.

Бойко Д. Р. Структурно-семантичні особливості багатокомпонентних термінів англійської та української мов. Освітній дискурс. Гуманітарні науки. 2017. Вип. 1. С. 155-163.

Козуб Л. С. Проблемні аспекти перекладу багатокомпонентних кластерів англійської аграрної термінології. Міжнародний філологічний часопис. 2019. Том 10, № 2. С. 77-82.

Сніговська О. В. Особливості перекладу англійських і новогрецьких економічних багатокомпонентних термінів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2016. Випуск 61. С. 329-332.

Тішечкіна К. В. Сільськогосподарська термінологія: етимологія та

Future research should include the study of translation technologies impact on agricultural translation, consideration of regional variations, the dynamic nature of agricultural language, interdisciplinary collaboration, and the dynamic nature of agricultural language to further enhance the accuracy and effectiveness of translation within the agricultural domain.

In conclusion, the practical implications of this research underscore the need for a holistic approach that combines linguistic proficiency, cultural sensitivity, and technical expertise in agricultural translation. By implementing the recommended strategies, translators can navigate the challenges posed by complex agricultural terms more effectively, ensuring that the translated content accurately reflects the intricacies of the source language while meeting the communication needs of the target audience.

особливості перекладу. Science and Education a New Dimension. Philology. 2016. IV (20). Вип. 85. С. 68-71. <https://cutt.ly/gwqGUC0K>.

Фурт. Д. В. Способи перекладу термінів українською мовою з англійської. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2018. № 17. Р. 272-281. <https://doi.org/10.31812/filstd.v17i0.196>.

Amelina S. M. Grammatical peculiarities of translating German agricultural terms into Ukrainian. Philological studies: Scientific collection of papers of Kryvyi Rih State Pedagogical University. 2016. № 14. Р. 5-11. <https://doi.org/https://doi.org/10.31812/lstd.v14i0.200>.

Kachmarchyk S. Ways of English publicistic metaphoric neologisms translation into Ukrainian. International journal of philology. 2020. Vol. 11. № 1. Р. 58-65. <https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.058>.

Kaporovska D. V., Kozub L. S. Ways to achieve the adequacy of translation of English agricultural terms. Philological Studies: the Scientific Publication of Kryvyi Rih State Pedagogical University. 2016. № 15. Р. 49-55. <https://doi.org/10.31812/filstd.v15i0.165>.

Kutsa O. I., Karanevych M. I. Ways of

English-Ukrainian translation of two-componential terms in the sphere of energy efficiency. *Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series: Philological Sciences (Linguistics)*. 2020. № 14. P. 110-115. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223453>.

Lychuk M., Romaniuk O. Specific Translation of English-language agricultural news discourse. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series «Philology. Journalism»* 2023. Vol. 34 (73) № 1. P. 1. P. 310-317. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/51>

Makhachashvili R., Mosiyevych L., Kurbatova T. Semantic and structural challenges of translating modern English agro-engineering terminology into Ukrainian. *ACNS Conference Series: Social Sciences and Humanities. 2nd International Conference on New Trends in Linguistics, Literature and Language Education*. 2023. Vol. 3. Art. 04003. <https://doi.org/10.55056/cs-ssh/3/04003>.

Sheverun N. V., Nikolska N. V., Kositska O. M. Structural features of english multicomponent terms into Ukrainian translation (on the basis of sublanguage of transportation organization and transport management). *Transcarpathian Philological Studies*. 2022. Vol. 2. № 23. P. 207-212. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.40>.

Xiaochuan Zhang Research on the language characteristics of agricultural English and its translation strategies. *Journal of Higher Education Research*. 2022. Vol. 3. № 1. P. 5-8. <https://doi.org/10.32629/jher.v3i1.627>

Yang Q., Li Y. Machine Translation in Agricultural Contexts: A Comparative Study. *Journal of Agricultural Technology*. 2018. № 32(2). P. 189-205.

References

Andriiv, R., Medvid, O. (2010). *Perekladatskyi aspekt anhliiskyykh bahatokomponentnykh terminiv* [Translational aspect of English multicomponent terms]. *Perekladatski innovatsii: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Translation innovations: Materials of the All-Ukrainian Scientific and

Practical Conference]. P. 29-31.

Balatska, O., Kuts, O., Pedashev, S. (2019). *Osoblyvosti anhlo-ukrainskoho perekladu bahatokomponentnykh terminiv: leksychni transformatsii* [Peculiarities of English-Ukrainian translation of multi-component terms: lexical transformations]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist]. № 5.1 (69.1). P. 14-17.

Boiko, D. (2017). *Strukturno-semantychni osoblyvosti bahatokomponentnykh terminiv anhliiskoi ta ukrainskoi mov* [Structural and semantic features of multi-component terms of the English and Ukrainian languages]. *Osvitnii dyskurs. Humanitarni nauky* [Educational discourse. Humanities]. Issue 1. P. 155-163.

Kozub, L. (2019). *Problemni aspekty perekladu bahatokomponentnykh klasteriv anhliiskoi ahrarnoi terminolohiiu* [Problematic aspects of the translation of multicomponent clusters in English agricultural terminology]. *Mizhnarodnyi filolohichniy chasopys* [International Philological Journal]. Vol. 10. № 2. P. 77-82.

Snihovska, O. (2016). *Osoblyvosti perekladu anhliiskyykh i novohretskeykh ekonomichnykh bahatokomponentnykh terminiv* [Peculiarities of translation of English and Modern Greek Economic multicomponent terms]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Filolohichna»* [Scientific Notes of the National University «Ostroh Academy». Philology]. Issue 61. P. 329-332.

Tishechkina, K. (2016). *Silskohospodarska terminolohiia: etymolohiia ta osoblyvosti perekladu* [Agricultural terminology: etymology and features of translation]. *Science and Education a New Dimension. Philology. IV* (20). Issue. 85. P. 68-71. <https://cutt.ly/gwqGUC0K>.

Furt, D. (2018). *Sposoby perekladu terminiv ukrainskoiu movoiu z anhliiskoi* [Ways of translating terms from English into Ukrainian]. *Filolohichni studii: Naukovi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu* [Philological Studies: the Scientific Publication of Kryvyi Rih State Pedagogical University]. № 17. P. 272-281. <https://doi.org/10.31812/filstd.v17i0.196>.

Amelina, S. M. (2016). *Grammatical peculiarities of translating German agricultural terms into Ukrainian*. *Philological*

studies: Scientific collection of papers of Kryvyi Rih State Pedagogical University. № 14. P. 5-11. <https://doi.org/https://doi.org/10.31812/lst.v14i0.200>.

Kachmarchyk, S. (2020). Ways of English publicistic metaphoric neologisms translation into Ukrainian. *International journal of philology*. Vol. 11. № 1. P. 58-65. <https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.058>.

Kaporovska, D. V., Kozub, L. S. (2016). Ways to achieve the adequacy of translation of English agricultural terms. *Philological Studies: the Scientific Publication of Kryvyi Rih State Pedagogical University*. № 15. P. 49-55. <https://doi.org/10.31812/filstd.v15i0.165>.

Kutsa, O. I., Karanevych, M. I. (2020). Ways of English-Ukrainian translation of two-componential terms in the sphere of energy efficiency. *Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series: Philological Sciences (Linguistics)*. № 14. P. 110-115. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223453>.

Lychuk, M., Romaniuk, O. (2023). Specific Translation of English-language agricultural news discourse. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka [Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: «Philology. Journalism»]*. Vol. 34 (73)

№ 1. P. 1. P. 310-317. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/51>.

Makhachashvili, R., Mosiyevych, L. and Kurbatova, T. (2023). Semantic and structural challenges of translating modern English agro-engineering terminology into Ukrainian. *ACNS Conference Series: Social Sciences and Humanities. 2nd International Conference on New Trends in Linguistics, Literature and Language Education*. Vol. 3. Art. 04003. <https://doi.org/10.55056/cs-ssh/3/04003>.

Sheverun, N. V., Nikolska, N. V., Kositska, O. M. (2022). Structural features of english multicomponent terms into Ukrainian translation (on the basis of sublanguage of transportation organization and transport management). *Transcarpathian Philological Studies*. Vol. 2. № 23. P. 207-212. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.40>.

Xiaochuan Zhang. (2022). Research on the language characteristics of agricultural English and its translation strategies. *Journal of Higher Education Research*. Vol. 3. № 1. P. 5-8. <https://doi.org/10.32629/jher.v3i1.627>

Yang, Q., Li, Y. (2018). Machine Translation in Agricultural Contexts: A Comparative Study. *Journal of Agricultural Technology*. № 32(2). P. 189-205.

Структурні особливості двостороннього перекладу складних аграрних термінів

Світлана КАЧМАРЧИК,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської філології,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

Анотація. Це дослідження заглиблюється в структурні тонкощі складних аграрних термінів українською та англійською мовами, ретельно досліджуючи мовні нюанси, культурні конотації та технічні аспекти. Складні терміни, досліджені з точки зору їх морфологічних варіацій і синтаксичних відмінностей, були визначені як ключові проблеми двостороннього перекладу. Культурна специфіка та регіональні відмінності в українських термінах додали складності. Отримані результати підкреслюють важливість розуміння структурних особливостей для точного перекладу в галузі сільського господарства, підкреслюючи взаємодію лінгвістичної точності, культурної чутливості та технічного досвіду. Приклади перекладу підкреслюють варіації та пропонують рішення з урахуванням контексту, наголошуючи на необхідності цілісного підходу. Ці приклади розкривають труднощі в передачі цілісної природи українських термінів англійською мовою, наголошуючи на необхідності контекстно-залежних рішень. Рекомендації для перекладачів включають створення глосаріїв, співпрацю з експертами, оскільки переклад не є самостійною діяльністю. Це спілкування та взаємодія з іншими перекладачами, клієнтами, агрономами, рецензентами та експертами. Крім того, надзвичайно важливо розумно використовувати технології та інструменти перекладу. Дивлячись у майбутнє, сфери подальших

© S. Kachmarchyk

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 15, № 1, 2024

досліджень включають вивчення впливу технологій перекладу на переклад текстів аграрного спрямування, врахування регіональних відмінностей, динамічного характеру аграрної мови та міждисциплінарну співпрацю. Це дослідження робить внесок у розвиток аграрного перекладу, надаючи розуміння складності та пропонуючи практичні поради для перекладачів.

Ключові слова: переклад аграрної лексики, міжкультурний переклад, лінгвістичні нюанси, морфологічна складність, складні терміни, ефективні стратегії перекладу.

LITERARY STUDIES. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82-9.091

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.010](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.010)

Композиційна та сюжетна організація козацького фентезі: аспект жанровості

Олександр ПИДЮРА,

аспірант кафедри української літератури факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка*¹,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

м. Київ, вул. Олександра Кониського, 8/14,7 поверх, 01054

<https://orcid.org/0000-0003-0460-5608>

Анотація. Вступ. Статтю присвячено опису композиційної та сюжетної структури козацького фентезі як важливої складової козакопеї через призму жанровості. Також наукове дослідження спрямоване на виявлення особливостей будови літературних творів цього жанру та встановлення алгоритмів в наративі, що використовуються авторами. Через недостатню вивченість цього питання актуальність полягає у необхідності розкриття основ козацького фентезі, що сприятиме глибшому розумінню внутрішніх закономірностей.

Методи дослідження. У дослідженні використано низку загальнонаукових методів. Зокрема, порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та відмінності між різними творами козакопеї, а системний підхід допоміг розглянути їх у контексті загальних закономірностей розвитку літературних форм. Типологічні методи дослідження дозволили класифікувати та узагальнити різноманітні жанрові структури козакопеї та козацького фентезі як частини загального масиву, залежно від їхніх ключових особливостей та характеристик.

Результати дослідження та їх обговорення. За своєю жанровою природою та місцем розгортання подій козацьке фентезі є інтрузивним. Особливість літературних жанрів козакопеї — це гібридність та взаємне проникнення їхніх структурних елементів. Основними домінантами жанрової структури козакопеї в матерії фантастичного є синергія фантастики та історичних фактів, протистояння добра і зла у транссвітових межах, альтернативна історія, характерники, містифікація, елементи наукової фантастики та жахів. Жанрова структура кожного твору у межах козакопеї набуває індивідуальної матриці, залежно від письменника та його творчої концепції, проте в основі кожної такої структури лежать ті самі жанрові елементи. Ретроспективна композиція, яка характерна для багатьох творів козацького фентезі, дозволяє гнучко змінювати темпоритм сюжету, не перенавантажуючи його подієвими процесами теперішнього часу. Козацьке фентезі також часто використовує описову композицію у вигляді козацьких пісень чи авторських дум, що додає автентичності творам. Основні елементи сюжетно-композиційної структури козацького фентезі містить в собі експозицію, зав'язку, конфлікт або ситуацію, кульмінацію та розв'язку. Кожен з цих елементів має свої особливості, що впливають на зміст і хід подій у творах цього жанру. Пролог та епілог можуть використовуватись для передачі важливої інформації та додаткових пояснень щодо світу та персонажів. У жанрах козакопеї, крім основних сюжетних компонентів, часто використовуються додаткові елементи для більш глибокого наративного розвитку. Серед них особливе місце займають філософські відступи, що виражаються через монологи персонажів, їхні роздуми або вірші. Також важливим елементом є епіграфи, які є цитатами з літературних творів, віршів або прислів'їв, підкреслюючи основну тематику твору і створюючи певну атмосферу та настрої для читача.

Ключові слова: козакопея, матерія фантастичного, жанрова структура, темпоритм, ретроспективна композиція, наративний процес.

*Науковий керівник: Погребенник Володимир Федорович — доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури факультету української філології та літератури імені Андрія Малишка, Український державний університет М.П. Драгоманова.

Актуальність (Introduction).

Козацьке фентезі — це унікальний жанр козакопеї (Пидюра, 2023: 30), що відзначається поєднанням історичного реалізму та фантастичних елементів. У цьому жанрі зустрічаються образи козаків, які живуть в реаліях, де магія, чарівництво та міфічні створіння переплітаються з реальними історичними подіями. Козацтво, як символ вільності та мужності, стає центральним мотивом у багатьох творах цього жанру.

Попри зростаючу популярність козацького фентезі серед любителів фантастики, жанр ще не отримав достатнього наукового дослідження з точки зору його жанрово-композиційних та сюжетних структур. Актуальність проведення такого дослідження визначається необхідністю вивчення та розкриття особливостей цього жанру, що своєю дозволить краще зрозуміти його суть та внутрішні закономірності. Розкриття жанрово-композиційних та сюжетних особливостей козакопеї й козацького фентезі сприятиме подальшому розвитку та вдосконаленню цього жанру як важливого явища в сучасній літературі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Literature Review). Вивчення козацького фентезі в сучасних наукових дослідженнях виявляється справжнім випробуванням для науковців. Довгий час цей жанр лежав у тіні академічних зусиль, тому наразі існує незначна кількість фахових розвідок, які спеціалізуються на розгляді козацького фентезі. Хоча існують публікації, які аналізують тексти козацького фентезі, однак не використовується вказана дефініція на позначення жанру. На нашу думку, в останні роки вагомий внесок зробила дисертація Ярослави Зуянко. Дослідниця ґрунтовно та комплексно дослідила козацький міф у творах Леоніда Кононовича. Отриманні результати неодмінно повинні братися до уваги під час майбутніх досліджень.

Крім цього автор цієї статті, враховуючи висвітлену тему, опирався на загальні літературні дослідження та художній масив за такими напрямками:

— художні твори, які репрезентують козакопею та козацьке фентезі — усі

художні твори, мальовиси, що згадуються в статті;

— загальне поняття літературного жанру (Бовсунівська, 2008; Іванюк, 2001; Ткаченко, 1997; Копистянська, 2005; Бернадська, 2005; Кудрявцева, 2014);

— композиційна та сюжетна організація тексту (Ференц, 2011; Ткаченко, 1997; Brown & Tu, 2020; Elkins, 2022);

— емоційний аспект сприйняття нарративу (Bermejo-Berros, Lopez-Diez & Martínez, 2022);

— вплив нелінійності в побудові оповіді (Piper & Toubia, 2022);

— методи формування творчого матеріалу (Sgourev, 2022);

— метафізика в нарративі козакопеї (Кемпбелл, 2020).

Мета статті (The Aim) полягає в розкритті жанрово-композиційних та сюжетних особливостей козакопеї в матерії фантастичного й козацького фентезі для виявлення їх ключових рис та характеристик. Дослідження цих аспектів дозволить краще зрозуміти сутність та внутрішню логіку цього літературного явища, що зі свого боку сприятиме подальшому розвитку та популяризації серед читачів.

Методи дослідження (Methods of research). Для реалізації поставленої мети було використано порівняльний, системний та типологічний методи дослідження. Порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та відмінності між різними творами козакопеї, а системний підхід допоміг розглянути їх у контексті загальних закономірностей розвитку літературних форм. Типологічний метод дослідження дозволив класифікувати та узагальнити різноманітні жанрові структури козакопеї та козацького фентезі як частини загального масиву, залежно від їхніх ключових особливостей та характеристик.

Результати дослідження та їх обговорення (Results and discussion). Теорія літературних жанрів є однією з найскладніших та розмитих проблем у літературознавстві, про що зазначає Тетяна Бовсунівська у своїй монографії «Основи теорії літературних жанрів», та

підкреслює поліфонію думок літературознавців стосовно цього питання. Згідно з дослідженнями Михайла Гаспорова, жанр є сукупністю різноманітних поетичних елементів, які склалися історично, але пов'язані між собою внаслідок тривалого співіснування. Жанр, на думку Євгена Новака, визначає тип інформації про реальність. Мойсей Каган звертає увагу на те, що жанр є загальною категорією морфології мистецтва, де багатогранність та різноплановість змісту є закономірними і породжуються структурою самого мистецтва (Бовсунівська, 2008: 7 — 8).

Поняття «зовнішня форма» у літературі зазвичай пов'язують з терміном «жанрова структура» або «жанрова матриця». За визначенням Б. Іванюка, жанрова матриця є структурним інваріантом жанру, який генетично зумовлений комплексом найбільш усталених ознак, що залишаються характерними для цього жанру упродовж його історичного розвитку (Іванюк, 2001: 11). Ця матриця є внутрішньою нормою для кожного жанру, вона забезпечує їх центральну стабільність, тож важливість жанрової матриці полягає в постійно зворотному самовизначенні жанру в процесі його розвитку та модифікації у часі (Іванюк, 2001: 12).

Зазначимо, що «пам'ять жанру» не лише зберігає його унікальні риси, але й дозволяє йому взаємодіяти з сучасністю, створюючи зв'язок між минулим і сучасним, що робить жанр динамічним і живим в контексті літературного розвитку.

Анатолій Ткаченко, провідний український літературознавець, вважає, що літературний твір можна розглядати як складну систему взаємодії форми та змісту. Кожен елемент цієї системи взаємодіє з іншими, створюючи художню напругу, яка визначає стильові особливості тексту. Елементи змісту, такі як тема, проблема, ідея, конфлікт, пафос та жанр, разом з елементами форми, такими як сюжет, композиція та художня мова, утворюють формозміст твору (Ткаченко, 1997: 147).

Українська дослідниця Нонна Копистянська у своїй монографії відзначає, що жанр є важливим елементом

літератури, який відображає світогляд і менталітет автора, а також має свою історію та еволюцію. Відповідно до її концепції, жанр можна розглядати з чотирьох різних сфер: абстрактної, історичної, конкретно-національної та індивідуальної. Абстрактна сфера охоплює жанри, які не мають конкретної спрямованості, наприклад, ліричну поезію. Історична сфера об'єднує жанри, що формують історичну спрямованість. Наприклад, сюди доцільно віднести історичні романи. Конкретно-національна сфера включає жанри, котрі відображають національну ідентичність — фольклорні твори. Індивідуальна сфера абсорбує жанри, які змальовують індивідуальну свідомість та особистісність автора, наприклад, автобіографії (Копистянська, 2005: 47).

Важливо зазначити, що визначення жанру твору є суб'єктивним процесом, оскільки воно може залежати від індивідуальних уявлень і смаків автора, літературознавця, редактора та читача. Також з часом жанрові межі більше за все змінюються, і твір, який раніше вважався класичним представником певного жанру, втрачає свою канонічність та переходить в іншу жанрову доміанту (Бернадська, 2005: 4). У сучасній літературі часто зустрічається поєднання різних жанрів, що дозволяє створити оригінальні твори, які не підлягають жорсткій жанровій класифікації та можуть мати спільні доміанти чи матриці зі схожими структурами. Наприклад, популярний жанр «фентезі» природно поєднується з науковою фантастикою або історичним романом. Такі твори називають гібридними, а їхні автори відзначаються високим рівнем творчого мислення та фантазії.

За своєю жанровою природою та місцем розгортання подій козацьке фентезі є інтрузивним. Однак, особливість літературних жанрів козакопеї — це гібридність та взаємне проникнення їхніх структурних елементів. Тому, на нашу думку, цілком логічно розглядати ці структури спільно, але роблячи акценти на певних особливостях того чи іншого жанру, коли це потрібно. Жанри козакопеї опираються на історичні факти, традиції та

легенди козацької доби, однак в той же час імплементують у власний світ елементи фантастики, магії, фольклору та міфології.

Основними домінантами (сюжетними блоками) жанрової структури козакопеї в матерії фантастичного є:

Синергія фантастики та історичних фактів — є одним з головних елементів жанрової структури козацького фентезі. Вказана домінанта передбачає використання фантастичних мотивів та елементів у комбінації з реальними історичними подіями та фактами козацької історії або зображенням характеру та світового порядку в епоху козаччини. Цей елемент є важливим для передачі атмосфери фантастичного образу козацького світу, в якому надприродне та реальне безпосередньо взаємодіють між собою. Застосування цього структурного елементу дозволяє авторам створювати унікальні інтрузивні світи, які допомагають відтворити різноманітність культури та світогляду козаків. Фантастика, як природна частина віртуального світу, яка апіорі маркує тексти козацьким фентезі простежується у трилогії Павла Дерев'янка «Літопис сірого ордену». Магія та матерія фантастичного існують не деінде, не за межами людського буття, а є частиною суцього. Вона впливає на характер героїв, оперує їхніми вчинками та формує долю персонажів (Дерев'янка, 2020а; Дерев'янка, 2020б; Дерев'янка, 2022). Концепція фентезійного світу козаччини Володимира Аренева у «Заклятому скарбі» (Аренев, 2021) також використовує домінанту «синергії фантастики та історичного факту», проте істотно відрізняється від конструкції Павла Дерев'янка. Найбільша відмінність полягає у значенні історичних фактів та реальних постатей. Хоча П. Дерев'янка апелює до альтернативної історії та все ж у канві «Літопису...» наявні справжні постаті гетьманів та видатних козацьких старшин, а також історичні факти із видозміненим завершенням. Наприклад, постать Богдана Хмельницького, Юрія Хмельницького, національна визвольна боротьба, що завершується здобуттям суверенності українських земель тощо (Дерев'янка, 2020а: 71).

У випадку із «Заклятим скарбом»

історичність козацької доби умовна, проте наділена етнокультурною деталізацією — одяг відповідний до епохи, побут селян, зброя, народні пісні тощо (Аренев, 2021: 14 — 20). Суголосну концепцію використовує Іван Дурський у циклі «Вигнанець» (Дурський, 2021).

Тому, на нашу думку, негативним фактором жанротворчого процесу козакопеї є обмеження історичного елементу умовним козацтвом. Тобто автори часто ігнорують історичні факти та події. Цій особливості є декілька пояснень. По перше, працюючи над структурою та композицією сюжету письменники використовують адаптовані довідникові, фольклорні чи етнографічні ресурси, які обділені значною кількістю фактів та важливих деталей, що призводить до викривлення історичного елементу та побуту тодішньої України. Окрім цього, автори можуть використовувати джерела з малою науковою цінністю. По друге, письменники через власні причини свідомо ідуть на цей крок та використовують клішовані ідеї та образи. Очевидно зберігається негативна тенденція до рекомбінації (бриколажу), хоча культурний капітал козацької естетики задовольняє усі вимоги до активного механізму репозиціонування, що веде до створення новизни та оновлення козакопеї (Sgourev, 2022). Вірогідно, цей факт прямопропорційно залежить не тільки від світогляду автора, а й від рівня його таланту.

Протистояння добра і зла у транссвітових межах — також є одним з основних елементів жанрової структури козацького фентезі, що відображає метафізичну боротьбу між силами у всесвіті та не взаємодіє з іншими жанрами козакопеї. Це поняття має коріння в теорії космічного кола, де світ сприймається як арена боротьби між протилежними силами, від яких залежить доля людини та всього живого (Кемпбелл, 2020: 240-248).

У козацькому фентезі ця боротьба набуває конкретної форми та проявляється на різних рівнях: від метафізичних меж до реального поля бою. Таке переплетіння філософських концепцій та епічних сцен робить козацьке фентезі унікальним жанром, що знаходить

своє місце в літературному каноні. Протистояння добра і зла у транссвітових межах є складним структурним елементом козацького фентезі, котрий дозволяє авторам змішувати фантастичні елементи з історичною реальністю та створювати унікальну атмосферу віртуальної реальності — протопервинного або ж потенційно незалежного вторинного світу. Наприклад, в романі «Козацькому роду нема переводу» О. Ільченка, Козак Мамай, котрий від природи наділений магією та безсмертям здатний руйнувати видиму матерію світу та матеріалізуватися відповідно до його потреб. За власним бажанням він може з'являтися та зникати у потрібному місці та часі: «Чорт мене приніс? — перепитав Козак Мамай, зненацька виникши на куцо́му тарпані невідь-звідки й наче підслухавши думку обозного» (Ільченко, 2020: 63). Подорож між світами притаманна й характернику Андрієву Ярчуку із роману «Заклятий скарб» Володимира Аренєва: «Коли дощ пролився і вщух, коли на небі проступили зірки, а чорна веселка здійнялася над виднокраєм, Ярчук із хлопчиком, як і наказало за мить до пострілу люстерко, вирушили у Вирій, а з того місця, куди потрапили, — знову в Яв» (Аренєв, 2021: 198).

Альтернативна історія — домінанта, що відображається через відтворення історичного факту, який потім змінюється шляхом використання фантастичних, або умовно реалістичних елементів. Цей сюжетний та структурний блок можна розглядати як форму гібридного тексту, що поєднує елементи історичної, фантастичної та пригодницької літератури.

У козацькому фентезі чи інших жанрах козакопеї історичні події можуть бути змінені внаслідок додавання фантастичних елементів, наприклад, козаки можуть зустрітися з міфічними істотами чи бути захисниками всього людства, або ж функціонувати як військово-формування, на яке покладені завдання з оборони Гетьманщини, захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості. Ми ідентифікували трилогію Павла Дерев'янка та роман Василя Кожелянка «Ефіопська січ»

(Кожелянко, 2011).

Характерники, як елемент канону — центральний канонічний жанровий елемент козацького фентезі. Характерник, як літературний персонаж, є втіленням духовних та моральних якостей і наявний лише в козацькому фентезі. Характерник в персонифікації часто будується на основі ідеалізованого образу козака з надприродними здібностями, який бореться проти сил зла та виконує місію із захисту своєї рідної землі від як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек.

У козацькому фентезі характерник зазвичай має складну біографію, пов'язану з його прошарками життєвого досвіду — від соціальних до магічних та екзистенціальних. Його сила та вплив на суспільство постає в результаті не тільки від бойових здібностей, але й від мудрості, досвіду та розуміння ситуації.

Характерники зазвичай зображуються як позитивні персонажі, а їх протистояння зі злом стає центральною темою козацького фентезі. Вони змагаються за збереження своєї землі, культури, за перемогу над темрявою та силами зла. Отже, письменницька прерогатива зосереджена на образі характерника, як класичного протагоніста та його мономіфічної подорожі із позитивно зарядженим значенням. Сюди слід віднести таких раніше згаданих персонажів: Козак Мамай із «Козацькому роду нема переводу», Буйвітер з однойменного мальопису, Андрій Ярчук із «Заклятого скарбу», козак Голота із «Козацького оберегу», знову Мамай із «Білого вовка на чорному шляху», Велемир із «Золотого човна» тощо (Аренєв, 2021; Ільченко, 2020; Сулима, 2023; Дурський, 2021; Скляр, 2022; Білий, 2013; Гуменюк, 2020).

Однак, варто зазначити, що в останнє десятиліття відбуваються зміни у формуванні образу характерника. Нова генерація письменників, а також творців мальописів зміщують моральні орієнтири та соціальну поведінку козака характерника у похмуріші локуси з метою утворити антигероя. На нашу думку, цей процес знаменує засадничі ознаки нового канону, або варіативного елементу жанрової структури, котра розглянута

вище — Максим оса («Максим оса»), молодий Козак Мамай («Вигнанець»), Андрій («Характерник») та інші (Дурський, 2021; Баранько, 2020; Гриценко, 2023).

Містифікація — це приховування істини шляхом її зміни або перекручування. У козакопеї цей блок використовується як засіб для створення ефекту саспенсу завдяки використанню в сюжеті таємничих обставин, загадок, секретів, що розкриваються поступово протягом сюжету. Ефект загадковості відбувається через переплетення з іншими жанрами, такими як пригодницький жанр або трилер. Це дозволяє авторам створювати багаторівневі історії, які зацікавлюють читача і тримають його в напрузі. Від цієї емоції та відчуття несподіванки прямопропорційно залежить загальний рівень задоволення від прочитання тексту та спонукає читача до ретроспекції й діагностики сюжетного полотна (Bermejo-Berros, Lopez-Diez & Martínez, 2022).

Окрім зовнішніх та псевдонадприродних факторів, які формують містифікацію велике значення автори приділяють антагоністам таким як відьми (без магічних сил), інквізитори, квазіперевертні, окультисти, що здійснюють різноманітні зловісні ритуали тощо. Містифікація, як центральний блок мімікрування надприродного яскраво виражено у творах Сергія Карюка («Кременецький звір», «Остання босорканя», «Нечиста кров»), Юрія Сороки («Куля для вовкулаки», «Іменем сонця», «Лист з Ватикану»), Іллі Бакути («Кобзар»), Ігоря Баранька («Максим оса») (Бакута, 2020; Баранько, 2020; Сорока, 2018; Сорока, 2019; Сорока, 2023; Карюк, 2016; Карюк, 2017; Карюк, 2019).

Елементи наукової фантастики — жанри козакопеї мають потенціал до розвитку і оновлення своїх структурних елементів. Безперечно, козакопея імплементує елемент наукової фантастики. Це відкриє широкі можливості для авторів, які можуть використовувати інструментарій наукової фантастики для створення нових і цікавих сюжетів про козаків у далекому майбутньому чи на інших планетах. Наприклад, в романі «Білий вовк на чорному шляху» головний

герой Маркіян Козаченко подорожує через сьайво-портал в альтернативну Україну майбутнього; Ярослав — учень 8 класу в романі «Володар жахів. Характерницька сила» Ягоджинської Ніни, потрапляє на іншу планету, до характерників, які борються із космічним злом та навчають його надприродним здібностям; детектив Краснодар Горностаєв у «Химерах дикого поля» Владислава Івченка подорожує в часі та опиняється в таємничому краї, який схожий на Запорізьку Січ (Гуменюк, 2020; Ягоджинська, 2018; Івченко, 2014).

Елементи жахів — козацьке фентезі на перший погляд здається малоімовірним для використання інструментарію жахів, однак, такі елементи успішно імплементовані в його структуру. Використання моторошних сцен, створення атмосфери страху та напруження надають можливість письменникам використовувати більш розлогі підходи під час формування сюжетного темпоритму. Домінанта жаху не обмежується лише козацьким фентезі, а характерна усім жанрам козакопеї.

Наприклад, автори зазвичай використовують гнітючі місця, такі як ліси, болота, потойбіччя, варіації пекла, екзистенціальні катаклізми тощо. Яскравими ілюстративними зразками видаються сцени першого контакту головних героїв із демонічними створіннями. У багатьох випадках — це перевертні. Староста Адам Сенявський, блукаючи нічним лісом, стає одним із тих, хто бачить перевертнів в околицях Меджибіжської фортеці: «Те, що побачив Адам Ієронім Сенявський, примусило його ще більше похолонуті від жаху <...> Ні, це не був вовк. Але й людиною навряд чи можна було назвати...» (Сорока, 2018: 50 — 51). Дмитро Білий змальовує сцену в загубленому замку, що сховався в українських Карпатах, де протагоніст та його вірні друзі відбиваються від песиголовців: «Песиголовці з гарчанням оточили їх, оскаженіло клацаючи довгими білими іклами. У їхніх жовтих очах відбивався блиск опришківських топірців. Було зрозуміло, що зараз натовп песиголовців змете й порве на шматки оборонців» (Білий, 2013: 419-421). Окультизм та вовкулаки також скеровують

козакопею в бік жанру саспенсу в романі «Кременецький звір». Голота постійно відчуває напругу та невпевненість в тому, що він бачив: «Через моторошний ритуал в будинку Потоцьких він не міг заснути ні на хвилинку...Вовкулаки, вбивства, люди в балахонах, таємний орден, жертвоприношення — навіть для Голоти цього було забагато» (Карюк, 2017: 156).

Отже, жанрова структура кожного твору у межах козакопеї набуває індивідуальної матриці, залежно від письменника та його творчої концепції. Однак, в основі кожної такої структури лежать ті самі жанрові елементи, які були описані вище.

Тому особливості жанрової структури екстраполюються на сюжетно-композиційну будову козакопеї, яка характеризується зазвичай багаторівневим нарративним процесом складної та розвиненої персоносфери. Безперечно, співвідношення деталей, їх взаємозв'язок, будова тексту та його загальна форма у більшості випадків відповідає класичній літературній архітектоніці (Кудрявцева, 2014).

На нашу думку, потрібно згадати різновиди композицій та промаркувати їх у текстах козакопеї перш ніж переходити до аналізу сюжетних елементів. Ференц Надія Станіславівна виокремлює два типи композиції — подієво-сюжетну та описову. Драматичні, а також епічні твори відповідно до причинно-наслідкової форми та часопросторової єдності будуються на основі подієвого типу композиції, що зі свого боку поділяється на хронологічний, ретроспективний та вільний.

Форма подієвої композиції у хронологічному порядку передбачає, що події в творі розгортаються відповідно до мімікрії логіки та причинно-наслідкових зав'язків реального життя. Хоча між окремими сценами допускається часова редуція, хронологічна система подій залишається незмінною: події, які сталися раніше, подаються у творі раніше, ніж ті, що відбулися пізніше. З такою формою подієвої композиції автор не може порушувати послідовність подій чи переставляти їх у довільному порядку (Ференц, 2011).

У ретроспективній композиції

письменник не обов'язково дотримується лінійного викладу подій, що відрізняє її від хронологічної форми. Автор може розповідати про мотиви, причини подій та вчинків після їх здійснення, і використовувати спогади героїв, щоб перервати послідовність викладу події (Ференц, 2011). Ця форма композиції є складним та витонченим літературним прийомом, що дає можливість письменнику створити деталізоване нарративне полотно.

Узагалі, використання ретроспективної композиції є досить поширеним в літературі, оскільки дозволяє письменнику вільніше маневрувати сюжетним матеріалом та здійснювати глибший аналіз персонажів та їхнього розвитку. Однак, цей підхід може бути викликаний не тільки естетичними, але й технічними викликами, оскільки вимагає від автора складної маніпуляції часом та послідовністю подій.

На нашу думку, саме така форма композиції найбільш поширена в козацькому фентезі, що дозволяє змінювати темпоритм сюжету та не переобтяжувати подієвими процесами теперішній час. Такий факт виглядає цілком логічним. Ендрю Пайпер та Олів'є Тубіа у нещодавньому дослідженні підтверджують, що коли письменники передають вигадані історії (тобто неінструментальні), вони схильні покладатися на вищі рівні нелінійності, ніж коли передають правдиві історії (Piper & Toubia, 2022)

Знову повернімося до трилогії Павла Дерев'янка. Автор майстерно використав ретроспективу, щоб показати мотивацію Гаада. На перший погляд — це бівалентна істота, яка потрібна у світі «Літопису сірого ордену» лише номінативно. Його роль в «Аркані вовків» незначна — надати надприродні сили майбутнім характерникам (Дерев'янку, 2020: 19-26) Однак, в заключній частині ми споглядаємо епічну картину справжніх мотивів цього персонажа. Гаад причетний до загибелі власного світу, тому намагається за будь-яку ціну виправити власні помилки й використати світ Гетьманату, як джерело відродження власного народу (Дерев'янку, 2022: 4-13). Затяжна ретроспектива дозволила

письменнику тримати читача в невідомості й в момент загальної кульмінації трилогії абсолютно змінити сприйняття подій. Де воєнно-політичні інтриги здаються незначними перед екзистенціальною загрозою для всього світу.

До останнього типу подієвої композиції Н. Ференц відносить монтажну, або вільну форму. Принциповою відмінністю вільної форми подієвої композиції є те, що зв'язок між подіями відбувається не через причинно-наслідкові зв'язки, а за допомогою асоціативних сполук, що створюються на основі емоційного сприйняття та спогадів персонажів (Ференц, 2011). Цей вид композиції атрофований в козацькому фентезі, хоча в майбутньому за сприятливих умов розвитку жанру та притоку молодих і талановитих авторів є великі шанси на активізацію.

У ліричних творах тип композиції є описовим. Він базується на організації емоцій і вражень, послідовності думок та порядку переходу між враженнями та почуттями ліричного героя, а не на системі чи розвитку подій. Заснований на розкритті внутрішнього світу героя, ліричний твір передає його емоції та переживання. Відповідно до В. Лесика, ліричний твір будується на ліричних компонентах, які включають емоції та враження, а також їх послідовність та порядок переходу (Ференц, 2011). В козакопеї зустрічається фрагментарно у вигляді козацьких пісень чи авторських дум. До описової композиції неодноразово звертається О. Ільченко в «Козацькому роду нема переводу». У цій справі йому неодноразово допомагав Максим Рильський (вірші поета в тексті виділені курсивом) (Ільченко, 2020: 70 — 71, 103—104, 130, 268, 379, 525), Л. Кононович у «Чигиринському сотнику» (Кононович, 2016: 147, 242, 297, 320, 335, 342), Павло Дерев'янку у «Аркані вовків» уводить в текст думи про характерників (Дерев'янку, 2020а: 150) та інші.

Сюжетні компоненти козакопеї не відрізняються від загальнолітературних, тому безумовно накладаються на історичні системи теорій і форми моделювання структури сюжету: лінія (Аристотель), дуга (Фрейтаг), коло (Кемпбел), хвиля (Воннегут) (Brown & Tu, 2020; Elkins, 2022).

Надалі ми опишемо основні та позасюжетні елементи, які найчастіше зустрічаються у жанрах козакопеї.

Основні елементи сюжетно-композиційної структури козакопеї можна розділити на наступні категорії:

Експозиція — це початкова частина твору, яка містить відомості про персонажів, місце і час дії, та інші деталі, необхідні для розуміння подальшого сюжету. Розрізняють три види експозиції: пряму (розташована на початку твору), затриману (фрагментарно розгортається упродовж всього твору) та зворотну (наприкінці твору) (Ференц, 2011).

Пряма експозиція в козакопеї так козацькому фентезі може передбачати вступну частину, де читача знайомлять зі світом, який відображений у творі. Це може бути опис історичного періоду або альтернативної реальності, в якій діють козаки. Також в експозиції описуються основні персонажі, їхні характеристики, мотивації, цілі, які вони прагнуть досягнути. Такий вид експозиції найпоширеніший в козакопеї і зустрічається в усіх текстах цього літературного явища.

У літературній творчості Олексі Стороженка, зокрема у повісті «Марко Проклятий», виокремлюється використання класичної форми прямої експозиції. Автор вправно комбінує мальовничий опис безмежних українських степів з живим діалогом між головним героєм, Марком, та січовиком. Через цей діалог читач отримує не лише зоровий насичений образ степового ландшафту, але й важливі відомості щодо прокляття, що тягнеться за героєм. Ця техніка дозволяє письменникові передати не лише зовнішні події, але й суперечливий внутрішній світ Марка, роблячи наратив глибшим та емоційно насиченим (Стороженко, 2014: 3-13).

Затриману експозицію ми спостерігаємо в «Характернику» О. Гриценка, де зав'язка в першому розділі «Проноза» випереджає експозицію. Лише в другому розділі «Дівчина» ми дізнаємось ім'я головного героя — Андрій, його зовнішній вигляд та базову характеристику особистості (Гриценко, 2023: 9-12).

Зворотна експозиція в козацькому

фентезі може бути реалізована через відкриття нових деталей історії або розкриття секретів персонажів, які раніше залишались невідомими. Наприклад, може виявитись, що певний персонаж був не тим, за кого себе видає, або ж що деякі події, які здавалося б, мали місце, насправді були зовсім інакшими.

Використовуючи ретроспективну композицію Павло Дерев'яноко також імплементує зворотну експозицію. Вже згаданий Гаад, який на початку трилогії постає демонічним створінням, виявляється покараною душею з іншого світу і лише наприкінці ми дізнаємось як він потрапив до світу людей (Дерев'яноко, 2022).

Розвиток дії, як сюжетний компонент відповідно до його функціонала Н.С. Ференець субструктурує на «зав'язку», «конфлікт» або «ситуацію».

Зав'язка у козацькому фентезі може охоплювати зустріч героя з магічними предметами, надприродними істотами або ворогами, які загрожують козацькому братству. Важливо, щоб зав'язка ставила героїв у важкі умови та змушувала їх діяти, боротися та вирішувати конфлікти.

Зав'язка може бути складною, таємничою та напруженою, вона повинна привертати увагу читача та збуджувати його цікавість. Також, зав'язка є важливим елементом, який встановлює тональність всього твору.

З текстуальної вибірки проаналізованих художніх творів ми встановили, що письменники віддають перевагу методу першого контакту протагоніста із надприродним, або ж уведення фентезійного як норму, що не травмує героя своєю невідомістю, незалежно від того чи надприродне прихильне, чи вороже налаштоване. Андрій із «Характерника» уже володіє надприродними здібностями (наводить галюцинації), які використовує для меркантильних цілей неправомірного збагачення. Тому у цьому випадку аномальне вже є частиною його буття, а загальна манера оповіді натякає на пригодницький сюжет (Гриценко, 2023: 8-9). А от тональність «Білого вовка на чорному шляху» тягнє до висхідної емоційної шкали. Безперечно — це пов'язано із віковою орієнтацією читача

(діти молодшого віку). А первинний контакт із надприродним викликає у Маркіяна приємне здивування (Гуменюк, 2020). Якщо звернутися до жанрів козакопеї в матерії фантастичного, то тут використовуються аналогічні методи (брати до уваги аспект містифікації або взагалі відсутність первинного контакту із надприродним) в зав'язці.

Конфлікт, або ситуація — це центральна частина сюжетної структури, де виникає основний конфлікт, що ставить головних персонажів перед важкими випробуваннями. Конфлікт охоплює різні форми, а саме війну, сутички, боротьбу з надприродними силами в контексті козацької культури, історії та міфології. У контексті козакопеї, конфлікт можна розділити за своєю значущістю та масштабом на дві основні категорії:

Локальний конфлікт — цей вид конфлікту фокусується на обмеженому просторі або конкретних ситуаціях. Він може охоплювати взаємодії між окремими персонажами, групами чи фракціями, що діють на відносно невеликих територіальних локусах. Локальний конфлікт може виникнути через різні інтереси, розбіжності або особисті суперечності, що створюють напруженість у вузькому колі. Характерний для детективного жанру козакопеї із містифікацією, де протагоніст намагається розв'язати загадкові події, які розвиваються переважно в одній місцевості. Наприклад, уже загадані раніше містифікаційні детективи Ю. Сороки та С. Карюка (Сорока, 2018; Сорока, 2019; Сорока, 2023; Карюк, 2016; Карюк, 2017; Карюк, 2019).

Екзистенціальний конфлікт — має більший масштаб та глибше впливає на сюжет. Він стосується основних проблем, які визначають життя козацького світу в його фантастичних реаліях. Це може бути боротьба за виживання культури, протистояння між силами добра та зла або навіть конфлікт між реальністю та умовністю, що визначає існування персонажів у фентезійному світі. На нинішній момент, ми вважаємо екзистенціальний конфлікт виключною особливістю козацького фентезі поміж усі жанрів козакопеї в матерії фантастичного.

Кульмінація в козакопеї та козацькому фентезі є важливим сюжетним елементом, що характеризується піднесенням напруження конфлікту до максимального рівня. Це момент, коли головний герой досягає своєї головної мети або провалюється в своїх зусиллях. У козацькому фентезі кульмінація може мати багато різних варіантів реалізації, залежно від конкретної історії. Крім того, кульмінація спрямована на розв'язання конфлікту між головним героєм та антагоністом. У такому випадку вона розгортається у формі діалогу.

Наприклад, в кульмінаційному моменті «Заклятого скарбу» відкриваються всі таємниці поневірянь Андрія та Миколки, а також про справжню властивість магичної скрині — вона здатна виростити абсолютно усе, від нематеріального до людини, навіть, якщо вона колись померла. Нарешті характерник зустрівся у герці із заклятим ворогом Кисимом, який виявився козаком Гнатом, якого давно врятував Андрій від смерті й повернув із Потойбіччя. Характерник перемагає Кисима (душа Гната умиротворена й ступила на Господній шлях) та програмує висхідну розв'язку історії (Аренєв, 2021: 185-198).

Важливим елементом **розв'язки** в козацькому фентезі є доленосний вплив героїв на подальші події, який може вказувати на те, що у світі твору щось змінилося в результаті їхніх дій та виборів. Від цього залежить, чи залишиться світ у творі беззмінним, чи ж його доля пов'язана з подальшим розвитком інших елементів фентезі-світу. У жанрах козакопеї матерії фантастичного доленосний вплив менш помітний або взагалі відсутній — зміни зазвичай локальні та мають індивідуальний характер. Герой розв'язує всі загадки, розвінчує містифікацію, перемагає антагоніста та рухається до наступних пригод (Сорока, 2018; Сорока, 2019; Сорока, 2023; Карюк, 2016; Карюк, 2017; Карюк, 2019).

В окремих випадках до основних компонентів сюжету автори додають композиційні елементи: вступну частину (пролог) та заключну «епілог».

Пролог є одним з композиційних елементів твору і може бути використаний

письменником для передачі важливої інформації читачеві перед розгортанням основної сюжетної лінії. Зазвичай прологи використовуються у творах з фантастичною або фентезійною тематикою, де необхідно дати читачеві додаткові пояснення щодо світу, персонажів, чи подій, що передують тому, що відбувається в основній сюжетній лінії.

В пролозі до «Тричі не вмирати. Спадок» О. Говда показує нам головного антагоніста трилогії — могутню демонічну істоту. Вже з перших сторінок читач розуміє усю складність майбутніх випробувань Тараса Куниці (Говда, 2019ц: 4-7). А от Ю. Сорока подає пролог у формі звернення Семена паливоди до читача, де головний герой розповідає, чому він взявся за мемуари, та пропонує читачеві самому дати оцінку його неймовірним пригодам (Сорока, 2018: 3- 5).

Окрім прологу, у деяких творах може бути також використаний епілог. **Епілог** — це завершальна частина твору, в якій письменник може робити підсумки та відповісти на питання, які виникли у читача після закінчення основної сюжетної лінії. Також епілог може використовуватись для подальшого розвитку сюжету, наочно демонструючи наслідки дій героїв після завершення основної події. Наприклад, в «Пісні дібров» ми дізнаємось про долю Северина Чорнововка. Після смерті в людській подобі, Северин опинився в іншому світі, де його душа набула форми міфологічної істоти — щезника. Він втратив свою колишню сутність та пам'ять. Після усіх поневірянь Северин-Щезник отримав новий шанс прожити життя без прокляття (Дерев'яно, 2022: 55-562).

Окрім основних сюжетних компонентів, у жанрах козакопеї безумовно використовуються додаткові елементи для формування більш деталізованого нарративного полотна. А. Ткаченко маркує вказані компоненти, як позафабульними (Ткаченко, 1997). Наразі в козакопеї найпоширенішими є:

Філософські відступи є одним з позасюжетних елементів, які можна знайти в козацькому фентезі. Ці відступи можуть бути викладені через монологи персонажів, їхні роздуми, вірші, слова наратора та інші способи вираження думок.

У козацькому фентезі можна зустріти різні філософські концепції та ідеї, які допомагають читачеві краще розуміти світ та персонажів. Це філософія волі, моральних принципів, глибоких міркувань про життя та людську долю тощо. Слід зауважити, що насичення філософськими відступами прямопропорційне до майстерності автора та складності сюжету й вагомості ідейно-тематичного наповнення твору. Множинність філософських роздумів притаманна О. Ільченко та його «Козацькому роду нема переводу», де автор постійно роздумує над характером українського народу, національною ідеєю, людяності та питанням свободи, яке автор репрезентує через образ Козака Мамай: «Мамай, своєрідне втілення українського характеру, живущий образ волелюбності, стійкості та невмирущості народу, Козак Мамай <...> плекав одвічну мрію: не воювати, не гарбати, не ярмити нікого, а в себе вдома – риштувати, мурувати, будувати» (Ільченко, 2020: 67).

Епіграф у козацькому фентезі являє собою ще один важливий елемент, що виходить за рамки основного сюжету. Це спеціально вибрана цитата, яка може бути запозичена із літературних творів, віршів, пісень, афоризму чи прислів'я. Часто епіграф тісно пов'язаний з основною тематикою твору, і відображає його основну ідею. Крім того, він відіграє роль у створенні атмосфери та настрою, а також може привертати увагу читача до ключових моментів або мотивів, які будуть розкриті в подальшому ході оповіді (Ференц, 2011). О. Стороженко використав тематично вмотивовану приказку для епіграфа: «Товчеться, як Марко по пеклу» (Стороженко, 2014: 3). Для свого епіграфа в романі «Тричі не вмирати. Спадок» О. Говда обрав рядки з «Енеїди»

Список використаних джерел

1. Ареньв В. Заклятий скарб. Київ: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2021. 208 с.
2. Бакута І. Кобзар. Вогненароджений: комікс. 3-тє вид. Київ: Vovkulaka, 2022a. 32 с.
3. Бакута І. Кобзар. Легенди великого луку: комікс. Київ: Vovkulaka, 2020. 28 с.
4. Бакута І. Кобзар. Страшна жінка: комікс. 2-ге вид. Київ: Vovkulaka, 2022б.

І. Котляревського: «Еней був парубок моторний/ І хлопець хоч куди козак» (Говда, 2019ц: 3). У «Тричі не вмирати. Побратими. Роздоріжжя» автор в епіграфі цитує Данте Аліґ'єрі «Щасливий той, хто буде там на святі!» (Говда, 2019в: 3). А вже в «Тричі не вмирати. Наречена» О. Говда обрав рядки Тараса Шевченка із вірша «Було колись в Україні — ревіли гармати. / Було колись — запорожці вміли панувати» (Говда, 2019а: 3). Який зі свого боку був присвячений Василію Штернбергові — художнику та близькому другу Т.Шевченка (Шевченко, 2003). Окрім посвят відомим українським постатям І. Бакута використовує прислів'я як епіграфи до випусків мальопису «Кобзар»: «Птиця з птицею не наб'ється, а козак з дівчиною не наживеться», «Чим темніша ніч, тим ясніші зорі», «Однієї смерті не минеш, другої не буде» (Бакута, 2020а: 3; Бакута, 2020б: 3; Бакута, 2022: 3).

Висновки (Conclusion). Отже, підсумовуючи викладений матеріал, ми апелюємо до самотності явища козакопеї в матерії фантастичного, яка сформована на загальнолітературному процесі та архітектоніці. Імплементуючи матрицю, композицію та структуру суміжних жанрів із козацьким колоритом та українською міфологією автори вибудовують унікальний фантастичний наратив.

Проте варто враховувати наявність заангажованості та великої кількості кліше у методах побудови та образній системі романів козакопеї. Дослідження цих аспектів мотивує на формування загальних рекомендацій та уніфікованого підходу до створення текстів у жанрі козацького фентезі та козакопеї взагалі.

Подяки. Немає.

Конфлікт інтересів. Немає.

32 с.

5. Баранько І. Максим Оса: комікс. Харків: UA Comix, RedRoom Comix, 2020. 104 с.

6. Бернадська Н. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві: Автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.01.06. Київ, 2005. 36 с.

7. Білий Д. Козацький оберіг. Київ: Наш формат, 2013. 224 с.

© О. Пидюра

8. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів: монографія. Київ : Видавничо-полігр. центр «Київ. ун-т», 2008. 519 с.
9. Говда О. Й. Тричі не вмирати. Наречена. Харків: Фоліо, 2019а. 316 с.
10. Говда О. Й. Тричі не вмирати. Побратими. Роздоріжжя. Харків: Фоліо, 2019б. 315 с.
11. Говда О. Й. Тричі не вмирати. Спадок. Харків: Фоліо, 2019ц. 316 с.
12. Гриценко О. Характерник. Київ : Ліра-К, 2023. 304 с.
13. Гуменюк Н. П. Білий вовк на чорному шляху. Тернопіль: Навч. кн. - Богдан, 2020. 208 с.
14. Дерев'янку П. С. Аркан вовків. Вінниця: «Дім Химер», 2020а. 448 с.
15. Дерев'янку П. С. Пісня дібров. Вінниця: «Дім Химер», 2022. 576 с.
16. Дерев'янку П. С. Тенета війни. Вінниця: «Дім Химер», 2020б. 448 с.
17. Дурський І. Вигнанець. 2021. URL: <https://arkush.net/book/565> (дата звернення: 01.02.2024).
18. Іванюк Б. П. Жанрологічний словник. Чернівці: Лірика, 2001. 92 с.
19. Івченко В. Химери дикого поля. Харків: Книжк. клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2014. 336 с.
20. Ільченко О. Є. Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця / іл. О. Данченко; худож.-оформлювач М. Мендор. Харків: Фоліо, 2020. 700 с.
21. Карюк С. Кременецький звір. Київ: Гамазин, 2017. 248 с.
22. Карюк С. Нечиста кров. Київ: Гамазин, 2016. 144 с.
23. Карюк С. Остання босорканя. Київ: Гамазин, 2019. 248 с.
24. Кемпбелл Дж. Тисячоликий герой / пер. з англ. О. Мокровольський. Львів: Terra Incognita, 2020. 416 с.
25. Кожелянко В. Д. Ефіопська січ: аудіокнига / читає В. Власенко. 2011. URL: <https://4read.org/1366-vasil-kozhelyanko-efopska-sch.html> (дата звернення: 11.01.2024).
26. Кононович Л. Г. Чигиринський сотник. Харків: Фабула, 2016. 528 с.
27. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
28. Кудрявцева К. П. Композиція. Енциклопедія сучасної України. 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-4386> (дата звернення: 17.01.2024).
29. Пидюра О. П. Поняття козацького фентезі в літературознавчому дискурсі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2023. № 92. С. 23—34. URL: <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-03> (дата звернення: 12.01.2024).
30. Скляр Є. Золотий човен: оповідання. 2022. URL: <https://arkush.net/book/3612> (дата звернення: 21.01.2024).
31. Сорока Ю. Іменем сонця / худож.-оформлювач М. Мендор. Харків : Фоліо, 2019. 320 с.
32. Сорока Ю. Куля для вовкулаки / худож.-оформлювач М. Мендор. Харків : Фоліо, 2018. 348 с.
33. Сорока Ю. Лист з Ватикану / худож.-оформлювач М. Мендор. Харків : Фоліо, 2023. 320 с.
34. Стороженко О. П. Марко Проклятий. Київ: Знання, 2014. 206 с.
35. Сулима К. Буйвітер : комікс. Київ: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2023. 32 с.
36. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв. Київ: Правда Ярославічів, 1997. 448 с.
37. Ференц Н. С. Основи літературознавства: підручник. Київ: Знання, 2011. 431 с.
38. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / ред. М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 1: Поезія 1837-1847. URL: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev114.htm> (дата звернення: 24.01.2024).
39. Ягоджинська Н. Володар Жахів. Характерницька сила. Київ: Зел. Пес, 2018. 164 с.
40. Bermejo-Berros J., Lopez-Diez J., Martínez M. A. G. Inducing narrative tension in the viewer through suspense, surprise, and curiosity. Poetics. 2022. Vol. 93. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101664> (date of access: 08.02.2024).
41. Brown S., Tu C. The shapes of stories: a “resonator” model of plot structure. Frontiers of narrative studies. 2020. No. 2. P. 259—288.

42. Elkins K. The shapes of stories: sentiment analysis for narrative. Cambridge University Press, 2022. 124 p.

43. Piper A., Toubia O. A quantitative study of non-linearity in storytelling. *Poetics*. 2023. Vol. 98. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2023.101793> (date of access: 05.01.2024).

44. Sgourev S. V. Changing perspective: an “optical” approach to creativity. *Poetics*. 2022. Vol. 89. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2021.101581> (date of access: 30.01.2024).

References

1. Arenev, V. (2021). Zakliaty skarb [The cursed treasure], “A-BA-BA-HA-LA-MA-HA”.

2. Bakuta, I. (2022a). Kobzar. Vohnenarodzhnyi [Kobzar. Fireborn], Vovkulaka.

3. Bakuta, I. (2020). Kobzar. Lehendy velykoho luhu [Kobzar. Legends of the Great Meadow], Vovkulaka.

4. Bakuta, I. (2022b). Kobzar. Strashna zhinka [Kobzar. Scary woman], Vovkulaka.

5. Baranko, I. (2020). Maksym Osa [Maksym Osa], UA Comix, RedRoom Comix.

6. Bernadska, N. (2005). Teoriia romanu yak zhanru v ukrainskomu literaturoznavstvi [Theory of the novel as a genre in Ukrainian literary studies] (Abstract of doctoral dissertation in Philological Sciences: 10.01.06), Taras Shevchenko National University of Kyiv.

7. Bilyi, D. (2013). Kozatskyi oberih [The Cossack charm], Nash format.

8. Bovsunivska, T. V. (2008). Osnovy teorii literaturnykh zhanriv: monohrafiia [Fundamentals of literary genre theory], Publishing and Polygraphic Center “Kyiv University”.

9. Hovda, O. Y. (2019a). Trychi ne vmyraty. Narechena [Thrice Not to Die. The Bride], Folio.

10. Hovda, O. Y. (2019b). Trychi ne vmyraty. Pobratymy. Rozdorizhzhia [Thrice Not to Die. The Bride. Brothers in Arms. Crossroads], Folio.

11. Hovda, O. Y. (2019c). Trychi ne vmyraty. Spadok [Thrice Not to Die. Heritage], Folio.

12. Hrytsenko, O. (2023). Kharakternyk [Kharakternyk], Lira-K.

13. Humeniuk, N. P. (2020). Bilyi vovk na

chornomu shliakhu [The white wolf on the black path], Bohdan.

14. Derevianko, P. S. (2020a). Arkan vovkiv [Arcane of the wolves], “Dim Khymer”.

15. Derev'yanko, P. S. (2022). Pisia dibrov [The song of the forest glades], “Dim Khymer”.

16. Derev'yanko, P. S. (2020b). Teneta viiny [The intricacies of war]. “Dim Khymer”.

17. Durskyi, I. (2021). Vyhnanets [Exile], <https://arkush.net/book/565>

18. Ivaniuk, B. P. (2001). Zhanrolohichnyi slovnyk [Genre dictionary], Liryka.

19. Ivchenko, V. (2014). Khymeri dykoho polia [Chimeras of the wild field], KSD.

20. Ilchenko, O. Y. (2020). Kozatskomu rodu nema perevodu, abo zh Mamai i Chuzha Molodytsia [Eternal Cossack brotherhood, or Mamai and Chuza Molodytsia] (O. Danchenko, Illustrator; M. Mendor, Art designer), Folio.

21. Kariuk, S. (2017). Kremenetskyi zvir [The Kremenets beast], Hamazyn.

22. Kariuk, S. (2016). Nechysta krov [Impure blood], Hamazyn.

23. Kariuk, S. (2019). Ostannia bosorkania [The last witch], Hamazyn.

24. Campbell, J. (2020). Tysiacholykyi heroii [A hero with a thousand faces] (O. Mokrovolskyi, Translator), Terra Incognita.

25. Kozheliianko, V. D. (2011). Efiopska sich [Ethiopian Sich] (V. Vlasenko, Reader), <https://4read.org/1366-vasil-kozhelyanko-efopska-sch.html>

26. Kononovych, L. H. (2016). Chyhyrnytskyi sotnyk [Chygyrin centurion], Fabula.

27. Kopystianska, N. K. (2005). Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva [Genre, genre system in the realm of literary studies], PAIS.

28. Kudriavtseva, K. P. (2014). Kompozytsiia [Composition], In Encyclopedia of modern Ukraine. Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved January 17, 2024 from <https://esu.com.ua/article-4386>

29. Pydiura, O. P. (2023). Poniattia kozatskoho fentezi v literaturoznavchomu diskursi [The Concept of Cossack Fantasy in Literary Studies Discourse], The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Philology”, (92), 23–34. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-03>

30. Skliar, Y. (2022). Zoloty choven [The golden boat], <https://arkush.net/book/3612>
31. Soroka, Yu. (2019). Imenem sotsia [In the name of the sun] (M. Mendor, Art designer), Folio.
32. Soroka, Yu. (2018). Kulia dlia vovkulaky [Bullet for a werewolf] (M. Mendor, Art designer), Folio.
33. Soroka, Yu. (2023). Lyst z Vatykanu [Letter from Vatican] (M. Mendor, Art designer), Folio.
34. Storozhenko, O. P. (2014). Marko Proklatyi [Marko the Cursed], Znannia.
35. Sulyma, K. (2023). Buiviter [Buiviter], "A-BA-BA-HA-LA-MA-HA".
36. Tkachenko, A. (1997). Mystetstvo slova (Vstup do literaturoznavstva): pidruchnyk dlia humanitariiv [The art of words (Introduction to literary studies): a textbook for humanitarians], Pravda Yaroslavychiv.
37. Ferents, H. C. (2011). Osnovy literaturoznavstva: pidruchnyk [Fundamentals of literary studies], Znannia.
38. Shevchenko, T. H. (2003). Povne zibrannia tvoriv: u 12 t. [The complete collection of works: in 12 volumes: T. 1. Poetry 1837-1847], (M. Zhulynskyi, Ed.). Naukova dumka. <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev114.htm>
39. Yahodzhynska, N. (2018). Volodar Zhakhiv. Kharakternytska syl'a [Lord of Horrors. The power of the witcher], Zelenyi Pes.
40. Bermejo-Berros, J., Lopez-Diez, J., & Martínez, M. A. G. (2022). Inducing narrative tension in the viewer through suspense, surprise, and curiosity. *Poetics*, 93. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101664>
41. Brown, S., & Tu, C. (2020). The shapes of stories: a "resonator" model of plot structure. *Frontiers of narrative studies*, (2), 259–288.
42. Elkins, K. (2022). *The shapes of stories: sentiment analysis for narrative*. Cambridge University Press.
43. Piper, A., & Toubia, O. (2023). A quantitative study of non-linearity in storytelling. *Poetics*, 98. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2023.101793>
44. Sgourev, S. V. (2022). Changing perspective: an "optical" approach to creativity. *Poetics*, 89. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2021.101581>

Composition and Plot Organization of Cossack Fantasy: the Genre Aspect

Oleksandr PYDIURA,

PhD student of the Department of Ukrainian Literature,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
8/14 Oleksandr Konyskyi Street, Kyiv, 02000, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0460-5608>

Abstract. Introduction. The article is dedicated to describing the compositional and narrative structure in Cossack fantasy as an essential component of cossackopeia, viewed from a genre perspective. This research also aims to identify the peculiarities of the construction of literary works in this genre and establish algorithms in the narrative used by authors. Due to the insufficient exploration of this topic, the relevance lies in the necessity to uncover the foundations of Cossack fantasy, which will contribute to a deeper understanding of its internal regularities.

Methods. The study employed a range of interdisciplinary methods. Specifically, comparative analysis helped identify commonalities and differences between various works of cossackopeia, while a systematic approach assisted in examining them in the context of general laws of literary form development. Typological research methods allowed for the classification and generalization of diverse genre structures of cossackopeia, including Cossack fantasy as part of the broader corpus, based on their key features and characteristics.

Results and discussion. By its genre nature and the setting of events, Cossack fantasy is intrusive. The peculiarity of the literary genres of cossackopeia lies in the hybridity and mutual penetration of their structural elements. The main dominants of the genre structure of cossackopeia in the realm of the fantastical include synergy between fantasy and historical facts, the conflict between good and evil in trans-worldly boundaries, alternative history, character archetypes, mystification, elements of science fiction, and horror. The genre structure of each work within cossackopeia acquires an individual matrix depending on the writer and their creative concept, yet at the core of each such structure are the same genre elements.

© О. Пидюра

Retrospective composition, characteristic of many works of Cossack fantasy, allows for flexible adjustment of the tempo of the plot without overloading it with current events. Cossack fantasy also often employs descriptive composition in the form of Cossack songs or authorial reflections, adding authenticity to the works. The main elements of the plot-compositional structure of Cossack fantasy include exposition, complication, conflict or situation, climax, and denouement. Each of these elements has its peculiarities that affect the content and course of events in works of this genre. Prologues and epilogues may be used to convey important information and provide additional explanations about the world and characters.

In the genres of cossackpeia, in addition to the main plot components, supplementary elements are often utilized for a deeper narrative development. Among them, philosophical digressions hold a special place, expressed through characters' monologues, their reflections, or poetry. Another important element is epigraphs, which are quotations from literary works, poems, or proverbs, emphasizing the main theme of the work and creating a specific atmosphere and mood for the reader.

Key words: cossackopeia, matter of the fantastic, genre structure, tempo, retrospective composition, narrative process.

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 323.2

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.011](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.011)

Repetition in Inaugural Addresses of Presidents of Azerbaijan

Jamila RASULOVA

Senior lecturer of Department of Foreign languages
Azerbaijan University of Languages
134 Rashid Behbudov St, Baku, Azerbaijan
<https://orcid.org/0009-0001-9274-1484>

Abstract. Among all genres of political discourse, political speeches can be considered as the most problematic. This is because they are characterized by the use of various strategies and tools that help politicians convey a political message and persuade people to adhere to different ideologies and opinions.

First of all, it is important to note that we consider discourse as a language pattern that people use in different areas of their social life. Presidential speech is one of the subgenres of political discourse that shares the characteristics of both spoken and written discourse. This is actually a broad area worth studying. In this connection, the article aims to examine different types of repetitions (direct repetitions of sounds, words and sentences) and their function in inaugural speeches of presidents of Azerbaijan Heydar Aliyev and Ilham Aliyev. Inaugural speeches are distinguished by their differences, originality, and most importantly, in terms of the use of language tools.

The result of our analysis suggests that repetition is used as the main stylistic and lexico-grammatical device in the discursive strategy of the presidents to reflect inclusiveness and create shared responsibility with the audience. The research also shows that the repetitions bring an element of credibility to an idea. Repetition of any idea several times in the form of sounds, words and phrases can be reflected in the mind of the audience. It ultimately creates more convincing image in the audience.

Key words: Heydar Aliyev, Ilham Aliyev, Azerbaijan, inaugural speeches, political discourse, presidents, repetition.

Introduction. Theoretical framework.

According to Van Dijk, *“political discourse is a particular instance of political action and interaction. In other words, it is a study of speeches and texts of professional politicians”* (Van Dijk, 1993: 18). Fairclough also views political discourse as a social activity that forms and shapes us (Fairclough, 1995: 89). Thus, political discourse is a form of text, regardless of whether it is spoken or written.

In political discourse, language is incorporated into the text through sentences and selected words, expressing the speaker's ideological beliefs and ideas. Thus, the study of political discourse does not study isolated sentences and words, but examines the forms of words and phrases that carry a political message.

Repetitions are not only used as linguistic devices but also serve various political purposes. The use of different types of repetitions in presidential inaugural speeches demonstrates that language is not

manipulated merely to showcase stylistic prowess but also to convey the speaker's ideology and ideas, exerting a direct influence on the audience.

Repetition in discourse has been extensively studied for a long period of time (Johnstone, 1994; Tannen, 2007). Repetition is defined as “the act of repeating or saying the same statement repeatedly” (Oxford Dictionary, 2003), representing a semantic phenomenon referring to the repetition of words; using more repeated phrases and sentences than are necessary to clarify a term or an idea. This can be considered as a central and important concept for understanding individuals and their ideas. Similarly, Kavin (1972: 1) described repetition as a *“basic, automatic, a widespread and endlessly useful linguistic strategy”*. Furthermore, for Johnstone repetition is a stylistic device that has a specific rhetorical effect (Johnstone, 1994: 27).

According to Halliday and Hassan

© J. Rasulova

(Halliday & Hassan, 1976: 592), repetition in discourse serves as a “uniting” agent, connecting new expressions with previous ones using repeated words, phrases or sentences. At the same time, Tannen (Tannen, 2007: 60-62) argues that cohesion may seem the most obvious but not the sole function of repetition, as it expresses the speakers' stance and contributes to the semantic organization of their ideas. The scholar also adds that repetition is a vital part of any discourse, providing a strategy for connecting with the audience. Furthermore, repetition, as a method of reiterated use, allows for emphasis or rhythm in the development of ideas.

Repetitions are considered one of the most important factors involved in the formation of meaning in discourse. In this regard, it is necessary to mention the important role of repetition in learning the text-building and its cognitive functions (Mammadov, 2019: 7). Repetitive sounds, words, phrases and sentences show the mental state of the speaker by giving logical emphasis to the sequence.

In some cases, words, phrases or sentences are repeated to achieve a poetic effect. This means that repetition is used to achieve a specific textual function. In addition, as a flexible tool, repetition adds excitement and pleasure to the speech, increasing the audience's comprehension. In other words, by adding emphasis to some important parts of the speech, repetition conveys them directly to the minds of the listeners.

In political speech, as considered by Johnstone, repetition enables the speaker to speak fluently and skillfully (Johnstone, 1994: 6). Politicians repeat words to touch the emotions of the audience. Therefore, repetition is used as a persuasive strategy and can have an important emotional impact on the audience. Thus, the use of repetition is a very effective strategy and helps politicians to achieve certain functions: to present themselves positively, to justify their actions, and achieve a specific political impact on the audience.

In swearing-in speeches, we observe repeated use of key words throughout the text, not in a sequential manner, but at specific intervals. It is worth noting that repetitions are intentionally employed at the

beginning and end of the speech to evoke a response, stimulate the audience's imagination, and evoke corresponding emotions. This practice contributes to the dialogization of monologic speech (Cap, 2022) and engages the internal activity of the listener.

Repetitions in discourse have been studied extensively and for a long time from different perspectives (Halliday & Hasan, 1976; Tannen, 2007: 44). On the other hand, repetition, as an intentional component, depends on the speech culture of the text sender, its function is to inform the audience, influence its behavior, and stimulate emotional and speech reactions. Figuratively and emotionally language affects different levels of perception. Figurative language is the main condition of artistic style. There are different levels of indicators of figurativeness:

1. At the phonetic level.
2. At the lexical level.
3. At the grammatical level.

Repetitions are common in political discourse since politicians use them for various purposes. For example, rhetorical repetitions can be considered as one of the most crucial elements of cognitive preparation for introducing an idea into the mind of the listener. Research shows that repetition also lends credibility to an idea. By repeating a particular idea multiple times in the form of words, a politician can create a more compelling image in the mind of his/her audience. According to Mammadov et al., *“The emotionality of images plays the role of informational source for associative richness, as well as the role of motivation of the cognitive foundation for repetition”* (Mammadov, 2019: 50). Thus, the **paper aims** to revisit this topic by focusing on the ways how Azerbaijani Presidents use these linguistic devices to produce necessary pragmatic and cognitive effect on their audience.

Methodology. The article deals with the study of repetitions used by Azerbaijani Presidents to produce pragmatic and cognitive effect on the audience in their inaugural addresses. For this purpose, the methods of discourse analysis and content analysis have been applied to reveal various types of repetitions in the inaugural addresses of the Presidents of Azerbaijan Heydar Aliyev and Ilham Aliyev.

Data. The extracts of inaugural speeches have been mainly selected from the swearing-in speeches of the Presidents of Azerbaijan Heydar Aliyev and Ilham Aliyev. The following two sections of the paper deal with two types (phonetic and lexical) of repetition which perform very important pragmatic and cognitive functions in these speeches.

Phonetic repetition. Traditionally, phonetic repetitions perform poetic and rhetorical functions in discourse. These two functions complement each other in all types and genres of discourse (Mammadov et. al 2019: 8). At the phonetic level, repetitions include alliterations, assonances and consonances, which are the main object of this section.

Despite alliteration (the repetition and harmonization of consonant sounds at the beginning of words) is typical for literary discourse, politicians also use this very expressive and emotional type of repetition. The following piece of text from the inaugural speech of Azerbaijani President Ilham Aliyev illustrates it:

(1) *“Dağlıq Qarabağ əzəli Azərbaycan torpağıdır, Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir. Bizim əzəli torpağımız olan Dağlıq Qarabağ bu gün siyasi və hüquqi cəhətdən də Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir”* (Ilham Aliyev’s inaugural address, 2013). (“Nagorno-Karabakh is the ancient land of Azerbaijan, an integral part of Azerbaijan. Nagorno-Karabakh, which is our ancient land, is an inseparable part of Azerbaijan politically and legally today”).

In this example, the alliteration of the sounds *z* and *r* has been used in the words and phrases *Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ əzəli Azərbaycan torpağıdır, Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir, bizim əzəli torpağımız* to increase the effectiveness of the speech.

Another type of phonetic repetition is assonance. Assonance is quite common in discourses across languages and types. Assonance is the harmony of vowel sounds, which is typical for Turkic languages. In modern English, it is characterized as the disharmony of vowel sounds. It is worthy to note that vowel sounds can be repeated jointly with consonant sounds called consonance. It is a very effective instrument used in political discourse. The same words can be analyzed from both the perspective of

assonance and consonance, as vividly demonstrated in the following text from the inaugural speech:

(2) *“Bu, bizim həyat tərzimizdir, eyni zamanda, bizim siyasətimizdir. Artıq Azərbaycanın bu sahədəki təcrübəsi öyrənilir. Bir sözlə, demokratiya, insan hüquqları, hüquqi dövlət quruculuğu ilə bağlı bütün addımlar ölkəmizi daha da gücləndirmiş və dinamik inkişafa imkan vermişdir. Bu bizim həyat tərzimizdir, eyni zamanda, bizim siyasətimizdir”*.

“This is our way of life, and at the same time, it is our policy. The experience of Azerbaijan in this field is already being studied. In a word, all the steps related to democracy, human rights, legal state building have strengthened our country and enabled dynamic development. This is our way of life, and at the same time, it is our policy” (I. Aliyev’s swearing-in speech, October 19, 2013)

In this example, the repetition of both vowel and consonant sounds in words *“bizim, hüquq”* (our, legal, right), distinguished by a line above, is noteworthy.

Or in another piece of text:

(3) *Ermenistanı bütün regional layihələrdən təcrid etməliyə, etmişik, edəcəyik. Əslində etiraf edirki, Azərbaycandan, güclü Azərbaycan dövlətindən qorxur, Azərbaycan qarşısında acizdir. Ermənilər tərəfindən son 20 il ərzində yaradılan mif ki, erməni ordusu güclü ordudur, erməni iqtisadiyyatı güclü iqtisadiyyatdır, bu mif tamamilə dağıdılıb, bu mifdən əsər-əlamət qalmayıb. Munaqişənin həlli bir daha demək istəyirəmki, priorite tməsələdir”*.

“We have to isolate Armenia from all regional projects, we have done it, we will do it. In fact, it admits that it is afraid of Azerbaijan, the strong state of Azerbaijan, and is powerless in front of Azerbaijan. The myth created by Armenians in the last 20 years that the Armenian army is a strong army, the Armenian economy is a strong economy, this myth has been completely destroyed, there is no trace of this myth left. I want to say once again that the resolution of the conflict is a priority issue” (I. Aliyev’s swearing-in speech, October 19, 2013).

In the sentence *Munaqişənin həlli, bir daha demək istəyirəm ki, prioritet məsələdir* sounds *i, ə* are counted as assonance, and

words *etməliyə, etmişik, edəcəyik*, (we have done it, we will do it.) and words *Azərbaycan, erməni, mif* (Azerbaijan, Armenian, myth) are lexical repetitions. The word Azerbaijan plays a key role in the text as a conduplication.

(4) *“Ona görə sabitliyin qorunması son on il ərzində prioritet məsələ kimi daim gündəlikdə idi. Sabitliyin qorunmasında əlbəttəki, dövlət siyasəti xüsusi rol oynayır, eyni zamanda, xalqla iqtidar arasındakı birlik bax bu sabitliyin təmin edilməsində əsas rol oynamışdır”* (Therefore, maintaining stability has always been on the agenda as a priority issue for the past ten years. Of course, state policy plays a special role in maintaining stability, but at the same time, the unity between the people and the government played a key role in ensuring this stability.) (I. Aliyev's swearing-in speech, October 19, 2013).

In this example, consonances have been produced by the alliteration of the consonants *s, b*, and the assonance of the vowels *o, a*.

Lexical repetition. Another frequently used type of repetition is lexical repetition (direct repetition of words and phrases). Lexical repetition can be considered as the most extensively researched among the structural types of repetition in language. (Hoey, 1991; Tannen, 2007; Abdullayev, 2017, etc.). In political discourse, the repetition of words and phrases is one of the key devices, which have a strong cohesive and rhetorical power. For this point, a special interest arises among various genres of political discourse (Ahmadian, et.al. 2017). Direct repetition of words serves for constructing a text and also for emphasizing. Politicians frequently use these very effective devices as seen below:

(5) *“Əsas prioritet məsələ əlbəttə ki, ərazi bütövlüyümüzün bərpasıdır. Bu, ən başlıca vəzifədir, bizim üçün ən ağırlı problemdir”*.

“The main priority is, of course, the restoration of our territorial integrity. This is the most important task, the most painful problem for us” (I. Aliyev's swearing-in speech, 2013).

In this piece of the inaugural speech made by President İlham Aliyev, the lexical repetition occurs in this text through the word *ən* (the most). It makes the speech stronger and emphatic. Also, the repetition of the word *ən* (the most) provides an additional

colorfulness to the speech achieving the effect of ascending gradation. The inaugural speech of the president I. Aliyev attracts attention by high excitement, internal anxiety about the fate of his people, the maximum manifestation of the sense of responsibility, the highest limit of principles and determination. Let's pay attention to the speech of the President of the Republic of Azerbaijan:

(6) *Əminəm, Azərbaycan xalqında qəti inam vardır ki, Azərbaycan bundan sonra da yalnız və yalnız inkişaf yolu ilə gedəcəkdir. Əfsuslar olsun ki, müstəqilliyimizin ilk illəri çox ağır keçmişdir, Azərbaycan böyük fəlakətlərlə üzləşmişdir. Demək olar ki, gənc müstəqil dövlət uçurum kənarında idi. Heydər Əliyev siyasəti, onun qətiyyəti, xalqın ona olan inamı bu ağır vəziyyətdən xalqımızı, dövlətimizi çıxara bilmişdir və ondan sonar Azərbaycan inkişaf yoluna qədəm qoymuşdur. (I am sure, the people of Azerbaijan have a firm belief that Azerbaijan will go only and only on the path of development.*

Unfortunately, the first years of our independence were very difficult, Azerbaijan faced great disasters. It could be said that the young independent state was on the brink. Heydar Aliyev's policy, his determination, the people's trust in him managed to get our people and our state out of this difficult situation, and after that, Azerbaijan entered the path of development). (I. Aliyev's swearing-in speech, 2013).

In this example, also, the grammatical forms of pronouns *onun, ona, onu* (him, her, him) have created repetitions. In addition, sounds *i, ə* found in the expression *Müstəqilliyimizin ilk illəri* (first years of our independence) can be considered as assonances.

According to Mammadov et al., repetition creates links not only between the past and the present but also between the relations and transitions of the past and the present. Time order is realized through cognition. In order to build up relations, analytical-synthetic ability of cognition has to pick up those which can bind and synthesize them (2019). In this connection the speech of the great leader H. Aliyev deserves attention:

(7) *“1993-cü ildə Azərbaycan xalqı məni hakimiyyətə dəvət etdi. 1993-cü ilin Oktyabr ayında Azərbaycanın prezidenti seçdi. Ötən beş ildə Azərbaycan yaşamış, ölkəmizin*

dövlət müstəqilliyi möhkəmlənmiş və inkişaf etmişdir. Ötən beş ildə Azərbaycan xalqı çətin, mürəkkəb, ağır, eyni zamanda şərəfli yol keçmişdir”.

“In 1993, the people of Azerbaijan invited me to power. I was elected the president of Azerbaijan in October 1993. In the past five years, Azerbaijan has prospered, has strengthened the independence of our country and developed. In the past five years, the people of Azerbaijan have passed a difficult, complicated, but at the same time honorable path” (H.Aliyev’s swearing-in speech, 1993).

In general terms, almost all speeches of the great leader of Azerbaijan H. Aliyev are distinguished by great expressiveness and high patriotic feeling. In this example, the word *Azerbaijan* was used by the president four times to show his love and loyalty to his motherland and his compatriots. The expression “Ötən beş ildə” (*in the last five years*) was used twice and the President expressed by those repetitions the trust and confidence shown to him by his people during this period. Additionally, the repetition of the phrase “Ötən beş ildə” (*in the last five years*) enhances the metaphor of the president’s journey alongside the people (*the people of Azerbaijan have passed a difficult, complicated, but at the same time honorable path*), emphasizing how a challenging yet productive period has been navigated together, and all challenges are now behind them. This creates a kind of pragmatic effect and unites the president with the nation.

Rhetorical devices have a strong persuasive function that is important in political discourse. It is therefore not surprising that the analysis of political communication has often been reduced to the study of “political rhetoric” (Billig, 2003; Campbell & Jamieson, 1990; 1991; Van Dijk, 1995). Therefore, this study explores repetition as a rhetorical device that helps understand ideology in political discourse. Chilton suggests that political language, being rich in the use of figurative devices, serves a purposeful role in the hands of politicians (Chilton, 2008) who use it to express their ideologies (Van Dijk, 1995). Ideology is a key factor for a politician to compete and compare with other politicians. To this end, they use selected sentence structures or words to convey their ideology.

For this purpose, lexical repetitions are quite effective devices. Consider the following example:

(9) *Ancaq bizim siyasətimiz, addımlarımız, xoş niyyətimiz və xarici siyasətimizin əməkdaşlıq üzərində qurulması bizə böyük dostlar düşərgəsi qazandıra bilməşdir. Bu, bizim böyük siyasi, diplomatik qələbəmizdir, müstəqil Azərbaycanın böyük uğurudur. Xarici siyasətlə bağlı təşəbbüslərimiz, eyni zamanda, bizim iqtisadi imkanlarımızı da artırır. Çünki hazırda Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, o cümlədən xaricə qoyulan investisiyaları ilə də bağlı olacaqdır.* (I.Aliyev’s swearing-in speech, 2013)

However, our policy, steps, goodwill and foreign policy based on cooperation have been able to win us a large camp of friends. This is our great political and diplomatic victory, a great success of independent Azerbaijan. Our foreign policy initiatives also enhance our economic capabilities. Because currently, it will be related to the economic development of Azerbaijan, including its investments abroad.

This example demonstrates how the President I.Aliyev creatively used the repetition of words including the repetition of the vowel sounds *i*, *a*. “*Ancaq bizim siyasətimiz, addımlarımız, xoşniyyətimiz və xarici siyasətimizin əməkdaşlıq üzərində qurulması bizə böyük dostlar düşərgəsi qazandıra bilməşdir*” (*However, our policy, steps, good intentions, and the establishment of our foreign policy on cooperation have earned us a large camp of friends*). The repetition of the words *siyasət* (*policy*) and *böyük* (*large*) have been used to attract the attention of the audience to the productive changes and accomplishments achieved by his administration. For this purpose, he distributed these words and phrases throughout the text to remind his people about the oath the president had given to his people. Let’s consider the following one:

(10) *“Bizim təşəbbüslərimiz və ardıcıl siyasət, müstəqil siyasət bax bu reallıqları aradır. İqtisadi müstəqillik olmadan siyasi müstəqillikdən söhbət belə gedəbilməz. Biz ətrafda baş verən hadisələrə baxırıq, izləyirik, dünyada baş verən hadisələrə biganə qalmırıq. Görürük, o ölkələrdə ki, iqtisadi müstəqillik yoxdur, o ölkələr şantaj obyektinə çevrilir, ölkələrə təzyiqlər göstərilir və o*

təzyiqlər nəticə verir. O ölkələr demək olar ki, xahiş edən ölkələr sırasındadır. Azərbaycan heç kimdən heç nə xahiş etməmişdir, etmir və etməyəcəkdir. Müstəqil siyasətin təməlinə iqtisadi müstəqillikdir. Dünyada ikili standartlar təcrübəsi artıq heç kimə sirr deyildir. Bu barədə daha danışmağa da dəyməz”.

“Our initiatives and consistent policy, independent policy, create these realities. There is no question of political independence without economic independence. We watch and follow the events happening around us, we are not indifferent to the events happening in the world. We see that in those countries that do not have economic independence, those countries become the object of blackmail, pressure is exerted on those countries, and those pressures have consequences. Those countries are almost among the begging countries. Azerbaijan has not asked anything from anyone, does not do and will not do it. Economic independence is the basis of independent politics. The experience of double standards in the world is no longer a secret. It is not worth talking about it anymore” (I. Aliyev’s swearing-in speech, 2013).

As can be seen from the speech, repetitions, anaphora, alliterations, assonances, conduplications were used in the above examples to produce a strong pragmatic effect on the audience and give information about general situation outside the country and at the same time compare it to the stability reached in his own state. The repetitions of the deictic pronouns *bizim (our) and biz (we)* usually aim to install confidence in the promise made in the public and also indicate solidarity with the nation. At the same time president thrice repeats *o ölkələr (those countries)* pointing to the ill-wishers of Azerbaijan without direct naming them and shows contrast between his prosperous state and failures of “other countries”.

It is necessary to mention that political speech is one of the genres based on repetition. Politicians believe in its confirmation function and strong persuasive effect, so they use this device for ideological and functional purposes. It is the most common rhetorical device used by political figures to make a point. The following example illuminates it:

(11) *“Təsəvvür edin, əgər iqtisadi müstəqilliyimiz olmasaydı, bizə hansı qərarları qəbul etdirərdilər. İqtisadi müstəqillik, güclü ordu potensialı, cəsarətli, birmənalı siyasət, milli maraqlarımızın qorunması – bu amillər bizi problemlərdən qoru yabildi. Növbəti beş ildə mən Prezident kimi bunu təmin edəcəyəm. Biz bəzi ölkələrin problemlərini bilirik. Bəzi ölkələrdə demoqrafik tənəzzül müşahidə olunur və o ölkələr xüsusi proqramlar tətbiq edirlər” (İ. Əliyevin andiçmə nitqi, 2013)*

“Imagine what kind of decisions they would make us take if we didn’t have economic independence. Economic independence, strong military potential, bold, unequivocal policy, protection of our national interests - these factors could protect us from problems. In the next five years, I will ensure that as President. We know the problems of some countries. Demographic decline is observed in some countries, and those countries apply special programs” (I. Aliyev’s swearing-in speech, 2013).

The repetition of the words *biz, bizə (we and us)* in the sentences above is a sign of the president’s unification with the people. Also, *bəzi ölkələrdə, bəzi ölkələrin (in some countries)*, repetitions of word combinations have been used to strengthen the meaning and pragmatic effect.

Such lexical repetitions expressed by deictic pronouns make speech clearer and more convincing, that lead to the success of public speeches.

The analysis of the functional features of the post-election and swearing-in speech has revealed similarities between them. However, they cannot be completely identified. Thus, the post-election victory speech is more characterized by its expressive function, while the inaugural address has a declarative function. This means that the victory speech can be considered as a genre, because in terms of the considered functions, it is not the same as the inaugural address and has a special purpose, it shows the legitimacy of the current situation; completes the election campaign; summarizing his postulates, the president expresses his gratitude to everyone who supports him and proves that people made the right choice, because this choice allows people to get closer to a perfect society. In addition, we should not forget

intertextuality (de Beaugrande, Dressler, 1981: 182) that is inherent in both genres in the discourse of his successors and contemporaries, increasing the influence of "common knowledge" on the audience.

Let's pay attention to the swearing-in speech of the great leader H. Aliyev:

(13) *"Azərbaycanda iqtisadi islahatların keçirilməsində torpaq islahat xüsusi yer tutur. Biz 1995-ci ilin sonunda çox cəsarətli addımlar atdıq. "Torpaq islahatı "haqqında radikal qanun qəbul etdik və ötən qısa dövr ərzində o qanunu həyata keçiririk." Torpaq islahatı "qanunu Azərbaycanda torpağın xüsusi, şəxsi mülkiyyətə verilməsi prinsipi əsasında həyata keçirilir. Bizartıq, bunu həyata keçiririk. Bu günə qədər Azərbaycanda şəxsi mülkiyyətə, xüsusi mülkiyyətə veriləcək torpaqların 80 faizi artıq xüsusi mülkiyyətdir".*

"Land reform has a special place in carrying out economic reforms in Azerbaijan. We took very bold steps at the end of 1995, "We adopted a radical law on land reform, and we have been implementing that law for the past short period of time". Land reform is carried out on the basis of the principle of private ownership of land in Azerbaijan. We are already doing it. To date, 80 percent of the lands that will be given to private ownership in Azerbaijan are already private property" (Speech of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev at the swearing-in ceremony - October 18, 1998).

In this piece of the speech, the words *qanun (law) Azərbaycanda* (in Azerbaijan) were used three times, *xüsusi (special), şəxs, (personal), biz (we)* are used two times; *islahat (reform), torpaq (land), mülkiyyət (property)* four times, and *həyata keçirmək (implement)* are used three times. By repeating the pronoun *biz (we)* several times, the great leader demonstrates his solidarity

References

Abdullayev, K. (2017). Introduction to Poetics of the Book of Dede Korkut. Baku: R.S. Poligraph. 319 p.

Ahmadian, S. Azarshahi, S., and Delroy, P.L. (2017). Explaining Donald Trump via communication style: Grandiosity, informality, and dynamism. *Personality and Individual Differences*. Elsevier. P. 49-53.

Billig, M. (2003). Critical discourse analysis and the rhetoric of critique. In

with the nation and his belief in his people. At the same time, he wants to show that the people's property should belong to the people themselves. He expresses this very clearly by using some lexical and stylistic devices available in the Azerbaijani language.

Conclusion. Since discourse is considered as a synthesis of objective and subjective representations of the social world, politicians produce it to represent various events in a way that fits their ideology. For this purpose, they use various linguistic devices including repetitions. The extensive use of repetitions in presidential discourse especially in inauguration speeches serves a number of functions. Repetition, as an important phonetic and lexical tool is an integral part of the president's political message addressed to the people.

The research shows that the different types of repetition used by presidents in their inauguration speeches defend and reinforce their political ideologies. Repetitions also strengthen feelings of hope, patriotism and harmony among the people. The extensive use of the repetition of pronouns to express the concept of patriotism reflects the close relationship and mutual responsibility of the people and the government.

Repetition also serves to reinforce a cohesive strategy with emotional and persuasive force to the audience. In addition, when combined with other stylistic devices, repetition creates a rhythmic flow and connection in speech as a "communicating agent".

Thus, repetitions make it possible to attract ideas that need to be proven, facilitate understanding, assimilate knowledge, and consolidate information in memory.

Acknowledgments. None

Conflict of interest. None.

G.Weiss & R.Wodak (Eds.), *Critical Discourse Analysis: theory and interdisciplinarity*. London: Palgrave Macmillan. P.35-46.

Campbell, K. K., & Jamieson, K. H. (1990). *Deeds done in words: presidential rhetoric and the genres of governance*. Chicago: University of Chicago Press. 275 p.

Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. London: Routledge. 226 p.

- Chilton, P., & Schäffner, C. (2011). Discourse and politics. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. (Ed. van Dijk T.). 2nd edition. London: Sage. 303 p.
- Cap, P. (2022) Virtual dialogues in monological political discourse. *Constructing privileged and oppositional future in political speeches. Pragmatics and Society*. P.747-768.
- De Beaugrande R. and Dressler W. (1981) *Introduction to Text Linguistics* London; Longman. P. 182.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: Papers in the critical study of language*. London: Longman. 268 p.
- Fairclough, N. & Wodak R. (1997) *Critical discourse analysis*. In Van Dijk TA (ed.) *Discourse as Social Interaction*. London: Sage. P. 258-284.
- Halliday, M. and Hasan R (1976) *Cohesion in English* London, 374 p.
- Hoey, M. (1991). *Patterns of lexis in text*. Oxford: Oxford University Press. 276 p.
- Johnstone, B. (1994). *Repetition in discourse: Interdisciplinary perspectives*. Norwood, NJ: Ablex. 268 p.
- Kawin, Bruce F. (1972). *Telling It Again and Again: Repetition in Literature and Film* (Ithaca, NY: Cornell University Press). 197 p.
- Mammadov Azad and Misgar Mammadov (2019). Contextualizing and conceptualizing time, space and person in political discourse. *International Review of Pragmatics* Vol.11. P.137-152.
- Mammadov A., Mammadov M. and Rasulova J. (2019). *Repetition in Discourse*. Lincom. 88 p.
- Tannen, D. (1987) *Repetition in conversation as spontaneous formulaicity*. *Text-Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, p. 215-244.
- Tannen, D. (2007) *Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press, 233 p.
- Van, Dijk, T.A. (1993) *Principles of critical discourse analysis*. *Discourse & Society*, 4(2). P. 249-283.
- Van, Dijk, T.A. (1995) *Discourse semantics and ideology*. *Discourse&Society* 6(2): p.243-289.
- Wodak, M.R. (2017). *The Discourse-Historical Approach (DHA)*. Researchgate. P. 87-121.
- Essays in Presidential Rhetoric* by Windt-Ingold (1987), Trade Paperback, Revised edition
- Oxford Advanced Learner's Dictionary* (2003,2004), Oxford Univ. Press. 1536 p.
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Andıçmə mərasimində nitqi Bakı. URL: <https://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin andıçmə mərasimində nitqi. URL: <https://president.az/az/articles/view/9683>
- İlham Əliyevin andıçmə mərasimində nitqi. URL: <https://president.az/az/articles/view/28071>

Повторення в інавгураційних промовах президентів Азербайджану

Джаміла Расулова

старший викладач кафедри іноземних мов
Азербайджанський університет мов
вул. Рашида Бейбутова, 134, Баку, Азербайджан,
<https://orcid.org/0009-0001-9274-1484>

Анотація. Серед усіх жанрів політичного дискурсу політичні промови можна вважати найпроблемнішими. Це тому, що для них характерне використання різних стратегій та інструментів, що допомагають політикам доносити політичне повідомлення та переконувати людей у різних ідеологіях та думках.

Перш за все, важливо зазначити, що ми розглядаємо дискурс як мовний взірець, який люди використовують у різних сферах свого соціального життя. Президентська промова є одним із піджанрів політичного дискурсу, який має спільні характеристики як усного, так і письмового дискурсу. Насправді це широка сфера, яку варто вивчати. У зв'язку з цим ця стаття має на меті дослідити різні види повторів (прямі повтори звуків, слів і речень) та їхню функцію в інавгураційних промовах президентів Азербайджану Гейдара Алієва та Ільхама Алієва. Інавгураційні промови вирізняються

© J. Rasulova

своєю відмінністю, оригінальністю, а головне – використанням мовних засобів.

Результати нашого аналізу свідчать про те, що повторення використовується як основний стилістичний і лексико-граматичний засіб у дискурсивній стратегії президентів для відображення інклюзивності та створення спільної відповідальності з аудиторією. Дослідження також показує, що повторення додають ідеї довіри. Повторення будь-якої ідеї кілька разів у вигляді звуків, слів і фраз може відобразитися у свідомості аудиторії. Зрештою, це створює більш переконливий образ у аудиторії.

Ключові слова: Гейдар Алієв, Ільхам Алієв, Азербайджан, інавгураційні промови, політичний дискурс, президенти, повтор.

**THEORY AND METHODS OF TEACHING.
ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ**

UDC 378:811.111:327:004

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.012](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.012)

Intercultural Communication in Multicultural Education: Strategies, Challenges, and Opportunities

Oksana CHAIKA,

PhD, Associate Professor,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4317-9456>

Abstract. In an increasingly interconnected and diverse world, the intersection of intercultural communication and multicultural education holds paramount importance in shaping inclusive and equitable learning environments. This research paper delves into the intricate dynamics of this intersection, aiming to elucidate the strategies, challenges, and opportunities inherent in fostering effective cross-cultural interactions within educational settings. Drawing upon foundational theories of intercultural communication and multicultural education, the paper explores the symbiotic relationship between these fields and their pivotal role in promoting cultural competence, empathy, and social justice among learners from diverse backgrounds. Through a comprehensive synthesis of literature, empirical studies, based on faculty perceptions and comments enriched with the students' feedback, it examines the multifaceted challenges posed by cultural differences, linguistic diversity, and power dynamics in educational contexts. Moreover, the paper critically evaluates pedagogical approaches, curriculum design, and teacher training programs aimed at enhancing intercultural understanding and inclusivity. Additionally, it considers the impact of technological advancements and globalization on intercultural communication within educational spheres, emphasizing both the opportunities and challenges they present. By offering insights into effective practices and policy implications, this paper seeks to contribute to the ongoing discourse on fostering culturally responsive and transformative educational experiences for learners of diverse cultural backgrounds.

Keywords: multiculturalism, intercultural competence, intercultural communication, empathy, linguistic diversity.

Introduction. In an era marked by unprecedented globalization and cultural diversity, the convergence of intercultural communication and multicultural education emerges as a pivotal axis for cultivating inclusive and equitable learning environments (Bakum et al., 2019; Chaika, 2024). This introduction seeks to underscore the contemporary relevance and significance of exploring the symbiotic relationship between these two domains (Bondarenko, 2019; Torres & Tarozzi, 2020), while also shedding light on notable recent works that have advanced our understanding in this field.

At the core of this research lies the acknowledgment of the profound impact of cultural diversity on educational landscapes (Banks, 2015; Chaika, 2023). Notable scholars such as Geneva Gay, through her work on culturally responsive teaching, have underscored the imperative of integrating

diverse perspectives and pedagogies into educational practices to address the needs of all learners, especially those from marginalized backgrounds (Gay, 2018). Similarly, the contributions of Holliday in the realm of intercultural communication highlight the importance of understanding cultural nuances and communication patterns to foster meaningful intercultural exchanges in educational settings (Holliday, 2021).

This research endeavors to delve into the multifaceted challenges that impede the realization of culturally inclusive education. Recent studies, such as those by Gloria Ladson-Billings, have shed light on the persistent achievement gaps rooted in systemic inequities, emphasizing the need for transformative pedagogies that challenge dominant narratives and center diverse voices (Ladson-Billings, 2014). Other works underscore the limitations of traditional

approaches to intercultural competence, urging educators to adopt critical perspectives that interrogate power dynamics and structural inequalities (Holliday, 2021), limited representation of diverse cultural perspectives in educational materials and curricula, highlighting the importance of decolonizing educational content to reflect the plurality of human experiences (Toohey & Smythe, 2022), and despite advancements in the field, ongoing challenges related to language hegemony and cultural marginalization in educational contexts underscore the need for culturally sustaining pedagogies that affirm students' linguistic and cultural identities (Liu, 2023).

Considering these gaps and challenges, this research *aims* to explore innovative strategies, pedagogical approaches, and policy interventions that can foster genuine intercultural understanding and promote inclusive education. By critically engaging with recent scholarship and author's data from in-class experience based on the faculty and students' feedback, this paper seeks to contribute to the ongoing discourse on advancing culturally responsive and transformative educational practices in an increasingly diverse world.

Methods utilized to meet the objectives of the work include systematic literature review, thematic analysis, and expert interviews conducted at the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine) to collect feedback and process the data, correspondingly. From this standing, conducting a systematic literature review involved systematically searching, selecting, and critically appraising existing literature on the topic. This method ensured a comprehensive and rigorous synthesis of relevant studies in the field and allowed for the identification of key themes, trends, and gaps in the literature. Utilizing databases such as PubMed, ERIC, PsycINFO, and Google Scholar, the systematic search for peer-reviewed articles, books, reports, and other scholarly sources related to intercultural communication, multicultural education, and their intersection allowed for the identification of a wide range of relevant literature spanning various disciplines, including education, communication studies, sociology, psychology, and anthropology. This

systematic approach ensured the inclusion of diverse perspectives and methodologies, enriching the synthesis of findings and insights. Additionally, rigorous search criteria and screening procedures resulted in minimized potential biases, enhancing the reliability and validity of the review process.

Next, the thematic analysis involved identifying recurring themes, concepts, and patterns across the literature. It allowed to organize and synthesize findings from diverse sources, including empirical studies, theoretical frameworks, and case studies. The outcome was categorizing data according to key themes of 'Strategies', 'Challenges', and 'Opportunities' in the light of cultural competence, pedagogical approaches, challenges in intercultural communication, to enable a deeper understanding of the complexities and nuances within the field.

Finally, the expert interviews of the faculty staff and feedback from the students incorporated insights in the field. Engaging with practitioners, policymakers, and other stakeholders (business representatives for internship programs) provided diverse perspectives, practical insights, and recommendations for addressing current challenges and gaps in intercultural communication and multicultural education. Expert interviews and feedback complemented the review of published literature by capturing emerging trends, innovative practices, and areas for future research.

Theoretical Underpinnings. The conducted literature review enabled the intersecting exploration of intercultural communication and multicultural education, which draws upon several foundational frameworks from both fields. These frameworks provide conceptual lenses through which it is possible to better understand the complexities of cultural diversity within educational contexts and offer guidance for addressing challenges and fostering inclusive practices. Following the thematic analysis, the following key theoretical perspectives stand out, i.e., cultural competence, intercultural sensitivity, critical pedagogy, cultural-historical activity theory, and intersectionality.

The concept of cultural competence, popularized by Terry Cross and Campinha-

Bacote, emphasizes the importance of developing attitudes, knowledge, and skills to effectively navigate and interact with individuals from diverse cultural backgrounds (Cross, 1989; Campinha-Bacote, 2002). Today, being taken further, cultural competence frameworks highlight the need for self-awareness, cultural humility, and ongoing learning to promote respectful and equitable relationships in multicultural settings. Next, Milton J. Bennett's *Developmental Model of Intercultural Sensitivity* (DMIS) offers a theoretical framework for understanding individuals' orientations towards cultural differences and their progression through various stages of intercultural competence (Bennett, 2013). The DMIS outlines six stages, ranging from ethnocentrism to intercultural integration, each representing different levels of awareness and adaptation to cultural diversity. Individuals' developmental orientations play a crucial role, enabling educators to tailor interventions and pedagogical approaches (Jackson, 2019; Chaika, 2023) to promote intercultural sensitivity and effective communication across cultural boundaries.

Besides, critical pedagogy emphasizes the importance of questioning power dynamics, challenging dominant discourses, and promoting social justice within educational settings (Ladson-Billings, 2014). Critical pedagogical approaches, such as culturally relevant pedagogy or critical multicultural education, advocate for centering students' lived experiences, identities, and voices in the curriculum and instructional practices (Chaika, 2023), foster transformative learning environments that empower students to critically engage with issues of culture, identity, and social inequality (Bakum et al., 2019). Moreover, from a cultural historical perspective, *Cultural-Historical Activity Theory* (CHAT), developed by Vygotsky and further elaborated by other scholars, offers a sociocultural framework for understanding learning as a socially situated and culturally mediated process (Vygotsky & Cole, 1978; Engeström, 1987). CHAT emphasizes the role of cultural artifacts, tools, and social interactions in shaping individuals' learning experiences and cognitive development. Within educational contexts, CHAT can inform the design of culturally

responsive learning environments that leverage students' cultural resources and support collaborative inquiry and knowledge construction across cultural boundaries.

Last but not the least intersectionality theory, originating from the work of Kimberlé Crenshaw, highlights the interconnected nature of social identities (e.g., race, ethnicity, gender, class) and the unique experiences of individuals who occupy multiple marginalized positions within society (Crenshaw, 2021). By recognizing the intersecting dimensions of privilege and oppression, educators can adopt an intersectional lens to understand the complex interplay of power dynamics and structural inequalities within educational systems. Intersectionality theory underscores the importance of addressing multiple axes of identity and promoting inclusive policies and practices that center the experiences of marginalized and minoritized students.

It is considered that the above-described theoretical perspectives provide a rich conceptual foundation for examining the complexities of intercultural communication and multicultural education and offer insights into effective strategies for promoting cultural competence, critical consciousness, and equity within educational settings. That followed, educators can foster more inclusive and empowering learning environments that honor and celebrate the diversity of students' backgrounds, experiences, and identities.

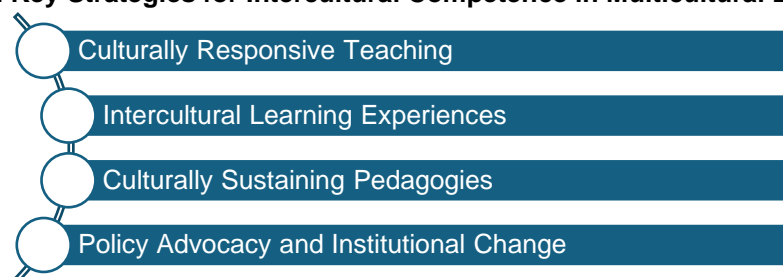
Results and Discussion. Building on the insights gleaned from cultural competence, intercultural sensitivity, critical pedagogy, cultural-historical activity theory, and intersectionality, a repertoire of innovative strategies, pedagogical approaches, and policy interventions has emerged. These initiatives aim to authentically foster intercultural communication (Amelina, 2022; Chaika, 2023) while promoting inclusive multicultural education. Educators, synthesizing theory with practical application, endeavor to cultivate transformative learning environments that acknowledge and celebrate the diverse backgrounds, experiences, and identities of students. These interventions, meticulously designed, aspire to bridge cultural divides, challenge entrenched inequities, and instill a profound sense of belonging among all learners.

Key Strategies for Intercultural Competence in Multicultural Education

It is followed that some key strategies and interventions informed by these theoretical frameworks may be successfully adopted by educators for enhanced intercultural competence of learners in multicultural education, e.g., CRT as Culturally Responsive Teaching, intercultural learning experiences, CSP (Culturally Sustaining Pedagogies), as well as policy advocacy by educators, resulting in relevant institutional change (Fig. 1. *Key Strategies for Intercultural Competence in Multicultural Education*).

The strategies presented in Fig. 1 are interconnected and complement one another.

Fig. 1. Key Strategies for Intercultural Competence in Multicultural Education

Taking it further, intercultural learning experiences, such as study abroad programs, cultural exchange initiatives, and virtual collaboration projects, provide opportunities for students to engage in meaningful interactions with individuals from different cultural backgrounds (Bennett, 2013). These experiences enable students to develop intercultural competence by navigating cultural differences, challenging stereotypes, and building empathy and understanding across cultural boundaries (Chaika, 2023). By immersing students in diverse cultural contexts and facilitating reflection on their experiences, educators can cultivate the skills and attitudes necessary for effective intercultural communication and collaboration in an increasingly globalized world.

The two described strategies can be solidly reinforced with culturally sustaining pedagogies (CSP), which go beyond traditional approaches to multicultural education, affirming and validating students' linguistic, cultural, and community assets (Paris & Alim, 2017) as CSP acknowledges the strengths and resilience of culturally

diverse learners and seeks to create learning environments that reflect and honor their cultural identities and heritage languages. To this extent, educators may integrate culturally relevant texts, practices, and perspectives into the curriculum, which will promote academic achievement, cultural pride, and social-emotional well-being among students from historically marginalized backgrounds. Ultimately, the institutional value cannot be overestimated with policy advocacy that will bring about institutional change. These facets in the multicultural education strategies have been essential for advancing equity and inclusivity in education systems since long ago (Dixson & Rousseau, 2006). Educators, administrators, and policymakers can advocate for policies that support diverse learners, allocate resources to culturally responsive professional development initiatives, and promote inclusive curriculum design and assessment practices. It is critical to address systemic barriers and inequities, and by acting so policymakers can create more equitable learning environments where all students will have the opportunity to thrive

and succeed.

It is noteworthy that these innovative strategies, pedagogical approaches, and policy interventions once implemented may enable educators to foster genuine intercultural communication, promote equity and inclusion, and prepare students to experience diversity and richness of communication in interconnected global communities.

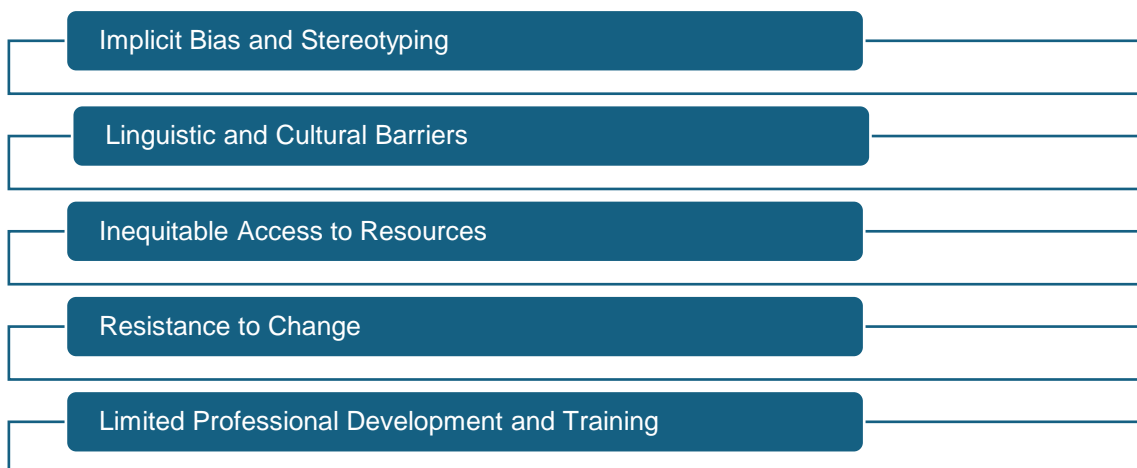
Challenges for Intercultural Competence in Multicultural Education

Despite the theoretical foundations and the mentioned approaches designed to nurture intercultural communication and promote inclusive multicultural education, persistent challenges endure within educational settings. Based on the literature review and the feedback received from faculty and students, there are many obstacles that result in hindering the creation of equitable and culturally attuned learning environments.

The most frequently commented on were implicit bias and stereotyping, as well as linguistic and cultural barriers (including

psychological factors as emphasized by students mainly); these are followed by inequitable access to resources and resistance to change, highlighted by faculty staff, with the special attention to the age groups of survey participants, i.e., the former was a critical comment by (senior) lecturers and professors aged 55+, who stressed out impossibility to work with more advanced studies as many research data bases are not open access, nor are they free of charge, and the university will not cover the financial expenses in compensation to staff; these comments are different than those by the faculty aged 28-45, who did not see any disadvantage in relation to the stated. On the contrary, the latter faculty members underlined the abundance of information that can be used for class resources from the internet and digital libraries. When asked to comment on the lack of teaching and learning resources as specified by their colleagues and peers, the conclusion repeated itself with majority – faculty reluctance to change and demotivation with continuous learning (digital literacy, in particular) regarding more senior colleagues (age criterion).

Fig. 2. Challenges for Intercultural Competence in Multicultural Education

Regarding implicit biases and stereotypes, students would mention ethnicity and social identities considering gender self-perceptions other than physiological, which can influence educators' perceptions, expectations, and even sometimes interactions with other students. These biases may manifest in differential treatment, and marginalization of students from diverse

backgrounds, undermining their sense of belonging and academic success. Students who are English language learners or speakers of non-dominant languages may face linguistic discrimination and experience limited access to academic content, entailing reduced opportunities for meaningful participation in classroom activities.

As commented by faculty, it is

sometimes evident why some colleagues are resistant to change, especially faculty over 55, administrators, and policymakers. They may wish to stick to local cultural norms, follow institutional inertia, and be more exposed to fear of challenging the status quo, that altogether may hinder the adoption of inclusive pedagogies, curriculum revisions, and anti-bias initiatives, perpetuating entrenched inequities in educational systems, as well as impede efforts to implement culturally responsive practices and policies.

As the findings reveal, some educators may lack the knowledge, skills, and support needed to effectively address cultural diversity and promote inclusive practices in their classrooms. Limited access to culturally relevant professional development opportunities, inadequate training in intercultural communication, and a lack of institutional support for diversity initiatives contribute to the perpetuation of ineffective teaching practices and cultural misunderstandings.

Therefore, acknowledging and tackling these hurdles head-on, educators and stakeholders can collaboratively strive towards establishing educational environments that are truly inclusive, equitable, and culturally attuned, thereby empowering every student to achieve and flourish. It is not merely enough to comprehend the challenges; it is underlined that awareness must translate into action, with a commitment to ongoing improvement and the implementation of effective solutions, which means that navigating these obstacles demands a comprehensive strategy encompassing continuous professional growth, policy advocacy, systemic reform, and community involvement.

Opportunities for Intercultural Competence in Multicultural Education

Amidst the challenges, several opportunities exist to enhance intercultural communication and promote inclusive multicultural education. It is considered that these opportunities offer pathways for educators, administrators, policymakers, and communities to collaboratively address systemic inequities, leverage diverse perspectives, and cultivate learning environments that honor the richness of

cultural diversity.

For example, diverse perspectives as learning assets will embracing students' diverse backgrounds, experiences, and perspectives as assets rather than deficits presents an opportunity to enrich learning experiences and promote academic success (Gay, 2018). Educators may start incorporating diverse voices and perspectives into the curriculum and this way create inclusive learning environments that validate students' identities, foster critical thinking, and promote cross-cultural understanding.

The other two can be culturally relevant curriculum and pedagogy (Ladson-Billings, 2014; Chaika, 2023) and global learning and collaboration, inasmuch the development and implementation of the former will offer opportunities to center students' cultural identities and experiences in the learning process, and the latter will advance in technology and communication for global learning and collaboration, allowing students to connect with peers from diverse cultural backgrounds and engage in cross-cultural dialogue and exchange. Next, culturally relevant pedagogy empowers students to see themselves reflected in the curriculum, engage in meaningful learning experiences, and connect academic content to their lived realities, and virtual exchange programs, online platforms, and digital resources enable educators to facilitate intercultural communication and collaboration, broaden students' perspectives, and prepare them for participation in a globalized world.

Of utter relevance is professional development and training (Chaika, 2023). Investments in culturally responsive professional development and training programs provide opportunities for educators to enhance their knowledge, skills, and competencies in addressing cultural diversity and promoting inclusive practices (Gay, 2018). Culturally responsive professional development opportunities, such as workshops, seminars, and communities of practice, support educators in developing culturally affirming instructional strategies, building intercultural competence, and fostering equitable learning environments.

When combined, these opportunities advocate for policy reforms that prioritize equity, diversity, and inclusion in education can create opportunities for systemic change

and transformation (Banks, 2015; Bondarenko, 2019). Policy initiatives focused on equitable funding, culturally relevant curriculum standards, inclusive assessment practices, and anti-bias training for educators can dismantle systemic barriers, advance social justice, and promote educational equity for all students. Then it is no longer challenging to create inclusive, equitable, and culturally responsive learning environments that empower all students to thrive academically, socially, and emotionally.

Conclusion. The outlined objectives developed in the research findings lead to underscore significant achievements and avenues for further exploration. The study adeptly navigated through the theoretical frameworks underpinning intercultural communication and multicultural education, thereby illuminating their synergistic intersection. Within this discourse, an array of challenges emerged, ranging from subtle manifestations of implicit bias and linguistic and cultural barriers in communication from the students' feedback to systemic disparities

in access to educational resources, reluctance to change on the faculty side. Conversely, the research also unveiled promising opportunities, such as the recognition of diverse perspectives as enriching assets and the potential of global learning initiatives to transcend cultural boundaries.

Moreover, the examination of innovative strategies, such as the implementation of culturally responsive teaching methodologies and proactive policy advocacy, revealed pathways toward fostering inclusive learning environments. These strategies, while indicative of progress, represent merely the initial steps toward addressing the multifaceted complexities inherent in promoting cultural competence and equitable education. Looking ahead, it becomes imperative to confront lingering gaps in practice and scholarship, while advocating for continued research endeavors. Propelling this agenda forward necessitates a collective commitment to transformative action within educational spheres.

References

1. Bakum, Z., Palchykova, O., Kostiuk, S., & Lapina, V. (2019). Intercultural competence of personality while teaching foreign languages. *Revista Espacios*, 40, 23-24.
2. Chaika, O. (2024). Polycultural tolerance in international business and law. III International Conference Languages for Specific Purposes and Ways of Instruction and Acquisition: Innovative Approach, Kyiv, Ukraine, 6-7 April 2022; p. 24-29.
3. Bondarenko, V. (2019). The role of language education in the formation of intercultural communication underconditions of globalization. *Derzhava ta regiony*, 2(57), 32-36.
4. Torres, C. A., & Tarozzi, M. (2020). Multiculturalism in the world system: towards a social justice model of inter/multicultural education. *Globalisation, societies and education*, 18(1), 7-18.
5. Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching*. Routledge. 366 p. <https://doi.org/10.4324/9781315622255>
6. Chaika, O. (2023). *Cultural Sensitivity and Diversity Training for Foreign Language Teachers*. *Contemporary Studies in Foreign Philology*, 2(24), 396-410. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.24.396-410>
7. Gay, G. (2018). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*. teachers college press.
8. Holliday, A. (2021). *Intercultural communication: An advanced resource book for students*. Routledge.
9. Ladson-Billings, G. (2014). Culturally relevant pedagogy 2.0: aka the remix. *Harvard educational review*, 84(1), 74-84.
10. Toohey, K., & Smythe, S. (2022). A different difference in teacher education: Posthuman and decolonizing perspectives. *Language and Education*, 36(2), 122-136.
11. Liu, X. (2023). *Understanding multicultural education in Chinese higher education: The perspectives of ethnic minority students and university educators*. Doctoral Dissertation, Faculty of Educational Sciences of the University of Helsinki.
12. Cross, T. L. (1989). *Towards a culturally competent system of care: A monograph on effective services for minority children who are severely emotionally disturbed*.
13. Campinha-Bacote, J. (2002). *The process of cultural competence in the delivery*

of healthcare services: A model of care. *Journal of transcultural nursing*, 13(3), 181-184.

14. Bennett, M. (2013). *Basic concepts of intercultural communication: Paradigms, principles, and practices*. Hachette UK.

15. Jackson, J. (2019). *Introducing language and intercultural communication*. Routledge.

16. Vygotsky, L. S., & Cole, M. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. Harvard university press.

17. Engeström, Y. (1987). *An activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.

18. Crenshaw, K. (2021). Demarginalizing

the intersection of race and sex: a black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *Droit et société*, 108, 465.

19. Amelina, S. (2022). Übersetzung von Lakunen zur Prävention interkultureller kommunikativer Störungen. *Interkulturalität in Sprache, Literatur und Bildung*, 5, 107-132.

20. Alim, H. S., & Paris, D. (2017). What is culturally sustaining pedagogy and why does it matter. *Culturally sustaining pedagogies: Teaching and learning for justice in a changing world*, 1, 24.

21. Rousseau, C. K., & Dixson, A. D. (2006). The first day of school: A CRT story. *Critical race theory in education: All God's children got a song*, 57-65.

Стратегії, виклики та можливості мультикультурної освіти через призму розвитку міжкультурної комунікації

Оксана ЧАЙКА,

кандидат філологічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4317-9456>

Анотація. У сучасному світі, який щодня стає дедалі різноманітнішим через соціально-політичні, економічні й освітні фактори впливу, питання ефективності міжкультурної взаємодії набуває особливого значення, а мультикультурна освіта за своєю природою покликана для створення й розвитку інклюзивних навчальних середовищ. У цій статті, відповідно, розглядаються складні аспекти взаємодії міжкультурної комунікації й мультикультурної освіти з метою розкриття мультикультурних стратегій, викликів та можливостей на допомогу й опору науково-педагогічним працівникам зокрема, що сприятиме розвитку ефективних міжкультурних компетенцій учасників освітнього процесу. Проаналізовано ключові теорії міжкультурної комунікації та мультикультурної освіти через дослідження взаємозв'язків між ними та їхня роль у розвитку культурної компетентності, емпатії та соціальної справедливості серед учасників різних культурних та соціальних груп в освітньому середовищі. Розглянуто виклики, пов'язані з культурними відмінностями, мовною різноманітністю та динамікою організації навчально-виховного й самоосвітнього процесів у навчальному контексті. Надано критичну оцінку педагогічним підходам, дизайну навчальних програм та програм підготовки викладачів, спрямованих на підвищення міжкультурного розуміння та інклюзивності. Розглянуто вплив технологічних досягнень та глобалізації на міжкультурну комунікацію в навчальних закладах, проаналізовано можливості та виклики, які їх супроводжують. Висновки сприяють активній дискусії щодо розвитку культурно чутливих та трансформаційних навчальних досвідів для учасників освітнього процесу незалежно від їхньої приналежності до культурних і етнічних груп.

Ключові слова: мультикультурність, мультикультурна освіта, міжкультурна компетентність, міжкультурна комунікація, емпатія, інклюзивна освіта.